

บทที่ 4

บทวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่

ในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของการอนุรักษ์ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ ผู้ศึกษาจะได้นำเสนอพลวัตความเป็นมาของการดำเนินการของรัฐต่อป่าดงใหญ่ การเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน การอนุรักษ์ป่าดงใหญ่และการเปลี่ยนแปลงที่กระทบต่อชาวบ้านจากการเข้ามีส่วนร่วมในการจัดทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นภายใต้โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมนำที่จะได้สนองตอบกับประชาชนในฐานะเจ้าของทรัพยากรอื่นแท้จริงว่าจะมีส่วนร่วมการร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากน้อยได้เพียงใด รวมถึงความสัมพันธ์ขององค์กรประชาชนกับระหว่างองค์กรภายนอกชุมชนได้แก่ภาครัฐและองค์กรภายนอกอื่น ๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้คือ

4.1 ภาพรวมของพื้นที่ศึกษา

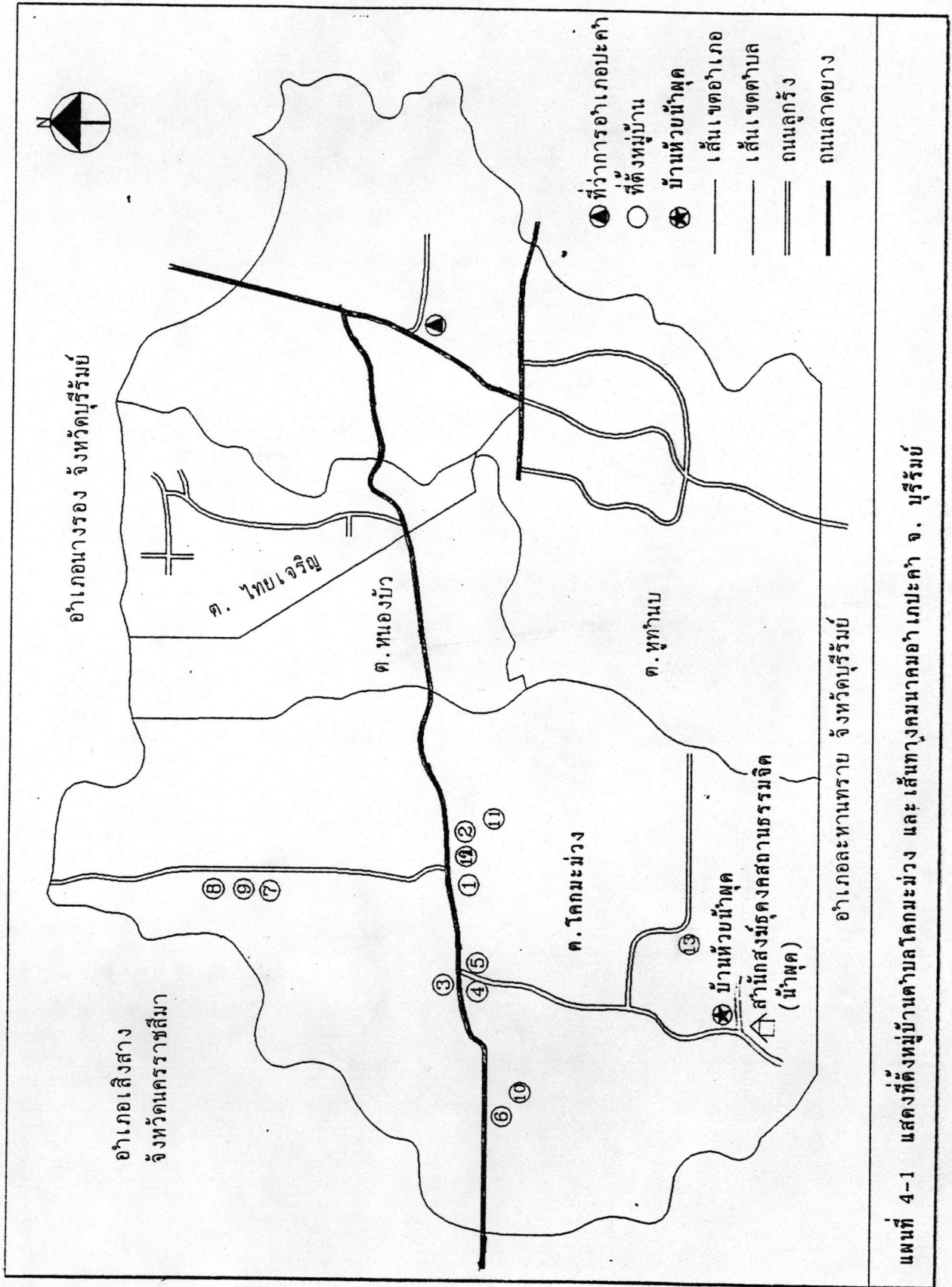
4.1.1. ประวัติหมู่บ้าน ลักษณะทางกายภาพและที่ตั้งของหมู่บ้าน

ตำบลโคกมะม่วงเป็นหนึ่งในห้าตำบลของอำเภอบางบาล จังหวัดบุรีรัมย์ ตั้งเป็นตำบลเมื่อปี พ.ศ. 2528¹ ก่อนหน้านั้นขึ้นอยู่กับตำบลหนองบัว ปัจจุบันแบ่งเขตการปกครองเป็น 13 หมู่บ้าน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอบางบาล ทิศเหนือติดตำบลโนนสุวรรณ อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ทิศใต้ติดอำเภอดำรงวิทยารพช. จังหวัดบุรีรัมย์ ทิศตะวันออกติดกับตำบลหนองบัว อำเภอบางบาล ทิศตะวันตกติดกับตำบลสระตะเภา อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา(ดูแผนที่ 4-1)

---

¹ แนวทางพัฒนาเกษตรกรรม ระดับตำบล ตำบลโคกมะม่วง อำเภอบางบาล จังหวัดบุรีรัมย์ โครงการปรับปรุงระบบแผนและพัฒนาเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2536. หน้า 4.

แผนที่ 4-1 แสดงที่ตั้งตำบลโคกมะม่วง และเส้นทางคมนาคม อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์

แผนที่ 4-1 แสดงที่ตั้งหมู่บ้านตำบลโคกมะม่วง และเส้นทางคมนาคมอำเภอปะคำ จ. บุรีรัมย์

ตำบลโคกมะม่วงมีลักษณะภูมิประเทศตั้งอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลเฉลี่ย 155 เมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงลาดเอียงเล็กน้อย ลักษณะทางธรณีวิทยาอยู่ในเขตแอ่งโคราช² ประกอบด้วยหลาย Formation มีอายุระหว่างยุคจูราสสิก(Jurassic) ยุคครีตาเชียส(Cretaceous) บางส่วนของป่าดงใหญ่มีหินภูเขาไฟ ลักษณะดินเป็นดินดงดินโคก มีสภาพดินเป็นดินปนทรายเหมาะทำไร่

ลักษณะภูมิอากาศอยู่ในเขตอากาศแบบป่าทุ่งหญ้าเขตร้อน(Tropical Savanna or Tropical Grassland) ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุม มีอากาศตามภูมิภาค 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูหนาวและฤดูฝน ลักษณะอากาศในพื้นที่ฤดูร้อนร้อนจัดฤดูหนาวหนาวจัด ซึ่งในฤดูฝนมีปริมาณน้ำฝนตกเฉลี่ยต่อปีคือ 1,065 มิลลิเมตร ฝนตกมากที่สุดในเดือนกันยายน ตกน้อยที่สุดคือเดือนมกราคม ฝนจะทิ้งช่วงในเดือนกรกฎาคม ระยะฝนไม่ตกเดือนเมษายน-ตุลาคม ระยะฝนน้อยคือ พฤศจิกายนถึงเดือนมีนาคม ปริมาณน้ำฝนตกโดยเฉลี่ยตั้งแต่ปีพ.ศ. 2526 - 2531 เรียงตามลำดับดังนี้ 1,419.6 1,076.6 1,056.6 997.5 913.4 และ 926.3 มิลลิเมตร³

ตำบลโคกมะม่วงเป็นชุมชนหมู่บ้านใหม่มีอายุ 30-40 ปี เป็นชุมชนหมู่บ้านที่เกิดการรวมชุมชนที่กระจัดกระจายและอพยพมารวมกันในระยะต่างกัน การอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ป่าจำนวน 29 ครอบครัวโดยการเลือกตั้งหมู่บ้านในที่ดอนใกล้แหล่งน้ำและทำนารอบหมู่บ้าน รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านที่สำคัญคือการอพยพของชาวบ้านจากถิ่นที่อยู่เดิมไปยังพื้นที่ใหม่เพื่อหนีภัยแล้งและความยากจน โดยเฉพาะเพื่อแสวงหาถิ่นที่ทำกินสมบูรณ์กว่าเดิม ประชากรส่วนใหญ่อพยพมาจากจังหวัดอุบลราชธานีร้อยละ 40 จากจังหวัดร้อยเอ็ดร้อยละ 30 และจากจังหวัดนครราชสีมาร้อยละ 10 และจังหวัดอิสานใต้ร้อยละ 10 เนื่องจากลักษณะพิเศษเป็นพื้นที่เพื่อความมั่นคง ชุมชนจึงถูกทางการรวบรวมชาวบ้านที่กระจัดกระจายตามไร่เพื่อรวมเป็นกลุ่มก้อน เพื่อป้องกันชาวบ้านช่วย

² เสน่ห์ จามริกและยศ สันตสมบัติ(บรรณาธิการ). ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา. (เล่มที่ 3 ป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2536), หน้า 47-48.

³ แนวทางพัฒนาเกษตรกร ระดับตำบล ตำบลโคกมะม่วง อำเภอประคำ จังหวัดบุรีรัมย์ (โครงการปรับปรุงระบบแผนและพัฒนาเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. 2536. หน้า 9.

⁴ สัมภาษณ์นายวีรพล โสภา, หัวหน้าสมาชิกเกษตรกรรายย่อยจังหวัดนครราชสีมา และบุรีรัมย์, 1-9 กรกฎาคม 2537.

เหลือพรรคคอมมิวนิสต์ด้านเสบียงและง่ายต่อการปกครอง

สภาพทางกายภาพกับการตั้งชุมชนหมู่บ้านมีความสัมพันธ์และอยู่ร่วมกับป่ามาก่อนชาวบ้านอพยพเข้ามาพื้นที่หมู่บ้านในปัจจุบัน เป็นป่าสมบูรณ์⁵ การอยู่ร่วมป่าและพัฒนาที่ทำกินไปสู่ชุมชนหมู่บ้านที่เก่าแก่ การเพิ่มของจำนวนสมาชิกในชุมชนและการอพยพเข้ามาเพิ่มจากประชาชนต่างถิ่นก่อให้เกิดความต้องการที่ดินมากยิ่งขึ้นจึงขยายที่ดินทำกินเข้าไปในป่า ผู้ศึกษาพบว่า ชุมชนในตำบลโลกมะม่วงภาพรวมโดยส่วนใหญ่จะเข้ามาอยู่ระหว่าง 10-20 ปีร้อยละ 40 มีระยะเวลาในการช่วง 1-10 ปีและมากกว่า 20 ปีร้อยละ 30 ส่วนมากชาวบ้านอพยพเข้ามาในช่วงราชการการส่งเสริมการปลูกมันสำปะหลังมากเป็นช่วง"มันมาป่าแบน"⁶ หมู่บ้านเกิดขึ้นในช่วงนโยบายเศรษฐกิจซึ่งเป็นการอพยพของชาวนาที่ล่มสลายของจากการทำนา⁷ ทั้งนี้ผู้ศึกษาพบว่า สาเหตุการอพยพเข้ามาเป็นอันดับแรก คือ การไม่มีที่ทำกินกว่าร้อยละ 40 อันดับที่สองคือย้ายตามญาติและคนรู้จัก รองลงมาคือตามผู้ปกครอง วัฒนธรรมชุมชนของคนอีสานที่มักจะอยู่กันเป็นกลุ่มหรือคุ่มของเครือญาติจึงชักชวนญาติมาอยู่รวมกัน เมื่อจำนวนประชาชนเพิ่มมากขึ้นความต้องการใช้พื้นที่ป่าในการทำการเกษตรก็เพิ่มขึ้น

---

⁵ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, ประธานกลุ่มอนุรักษ์เขาหัวน้ำผุด(2532-2534), 9 กุมภาพันธ์ 2538.

⁶ "มันมาป่าแตก" และ "ปอมาป่าแตก" ในเขาวลัษณ์ อภิชาติวัลลพ "การประยุกต์ความรู้ทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในการวิเคราะห์ปัญหาทรัพยากรป่าไม้" ใน คนกับป่าสถานการณ์ ปัญหาและอนาคต เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 8-9 กันยายน พ.ศ. 2531), หน้า 74-76. และ"มันมาป่าแตก" "ปอมาป่าเตียน"¹ "อ้อยมาป่าเตียน" เป็นคำกล่าวที่มักจะได้ยินอยู่เสมอในจากนักพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีประสบการณ์หรือกำลังทำงานอยู่ในพื้นที่เขตป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นักวิชาการบางคนและชาวบ้านบางคนที่อยู่ในภาคนี้ อ้างในประยงค์ เนตรยารักษ์ และบัญชา อ่อนคำ "วิวัฒนาการการบุกเบิกพื้นที่เขตป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ", รายงานผลงานวิจัยหมายเลข 70 (คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2534), หน้า 35.

⁷ สัมภาษณ์ นายวีรพล โสภา, 19 กรกฎาคม 2537.

ปัจจุบันตำบลโคกมะม่วงมีจำนวนครัวเรือน 1,643 ครัวเรือน มีจำนวนประชากร 9,608 คน เป็นเพศชาย 4,708 คน เพศหญิง 4,900 คน⁸ โดยรวมชุมชนตำบลโคกมะม่วงมีอายุในการก่อตั้งใกล้เคียงกันโดยการเข้าจัดรวมหมู่บ้านโดยกรมการปกครองเพื่อความสะดวกในการป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ การขยายตัวของชุมชนโดยการเพิ่มสมาชิกในครอบครัวแต่งงานและแยกครอบครัว และการอพยพมาร่วมกับชุมชนเก่า เช่น บ้านเริงแก้วหมู่ 8 บ้านบุหญาคา หมู่ 5 หมู่บ้านที่เกิดจากโครงการของรัฐเช่น การก่อตั้งหมู่บ้านของบ้านดงใหญ่ 4 หมู่ 13 (คูที่ตั้งในแผนที่ 4-1) จะเป็นหมู่บ้านที่เกิดจากการจัดตั้งของหน่วยงานของรัฐในรูปหมู่บ้านสหกรณ์ป่าไม้ที่ตั้งด้วยกรมป่าไม้ร่วมกับกองทัพภาคที่ 2 เข้ามาในปี.ศ. 2528 นอกจากการจัดสรรให้ชาวบ้านเข้าอาศัยตามรูปแบบหมู่บ้านสหกรณ์ของกรมป่าไม้ เมื่อเกิดปัญหาราษฎรชาติที่ดิ้นทำกินในช่วงปีพ.ศ. 2534-2535 โครงการ คจก.ตอ./น.อำเภอบะคำ ได้จัดสรรที่ดินนำชาวบ้านเข้ามาอาศัยในหมู่บ้านดงใหญ่ 4 ดังนี้ คือ กันยายน พ.ศ. 2534 ย้ายชาวบ้านจากบริเวณห้วยน้ำผุด 57 ครอบครัว วันที่ 15 มกราคม-15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2535 ย้ายชาวบ้านบริเวณคลองหวายจำนวน 92 ครอบครัว ชาวบ้านบริเวณซับใหญ่และซับน้อย 7 และ 1 ครอบครัว ตามลำดับ รวมทั้งสิ้น 157 ครอบครัว⁹ และในวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2535 กระทรวงมหาดไทยได้อนุมัติให้จัดตั้งหมู่บ้านและเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านในวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2535 โดยโครงการพัฒนาพื้นที่ตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ชุมชนที่มีลักษณะพิเศษจากชุมชนอื่นคือ บ้านห้วยน้ำผุด เกิดจากการจัดที่ดินทำกินโดยกลุ่มอนุรักษ์ของพระสงฆ์และชาวบ้าน อยู่ทางทิศเหนือของสำนักสงฆ์ดงคสดาน(ใหม่)(คูในแผนที่ 4-1) ปัจจุบันมี 23 ครัวเรือน(คูแผนที่ 4-1 หมู่บ้านห้วยน้ำผุดและสำนักสงฆ์ดงคสดานธรรมจิต(น้ำผุด)) ซึ่งทางราชการพยายามที่จะผลักดันให้ออกเพราะถือเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติตามกฎหมาย

เนื่องจากพื้นที่เป็นเขตพื้นที่เพื่อความมั่นคงรัฐบาลได้ตัดถนนสายยุทธศาสตร์ ทางหลวงหมายเลข 2119 ถนนที่ลาดยางจากอำเภอบะคำ-เสิงสาง จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งผ่านหมู่บ้านในตำบลโคกมะม่วงถึง 6 หมู่บ้าน(หมู่ 1, 3, 4, 10, 11, 12 คูแผนที่ 4-1) และการพัฒนาด้วย

⁸ เอกสารแนวทางการพัฒนาเกษตรกรร, ระดับตำบล, โครงการปรับปรุงระบบแผนและพัฒนากการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2536, หน้า 19 (อัครสำเนา).

⁹ สมชาย คอประเสริฐ. เอกสารบรรยายสรุปการดำเนินการโครงการจัดที่ดินทำกินในพื้นที่ปะคำ อำเภอบะคำ, 2536. หน้า 17.

การวางโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจในชนบทส่งผลให้เกิดความสะดวกในการคมนาคม

การคมนาคมขนส่งตำบลโคกมะม่วงมีถนนลูกรังสายหลักอีกสองสาย คือ เส้นทางลูกรังสายบ้านโคกสว่าง ตำบลไทยเจริญ อำเภอปะคำ - บ้านเริงแก้ว หมู่ 8 ตำบลโคกมะม่วง และถนนลูกรังสายบ้านเทพพัฒนา - บ้านเริงแก้ว หมู่ 8 ผ่าน 3 หมู่บ้าน คือ หมู่ 7, 8, 9 (ดูแผนที่ 4-1) นอกจากนั้นยังมีเส้นทางที่สร้างโดยงบประมาณพัฒนาท้องถิ่น เช่น โครงการสร้างงานในชนบท ซึ่งมีเส้นทางเข้าสู่หมู่บ้านของตำบลโคกมะม่วงทุกหมู่บ้าน ฯลฯ การเดินทางด้วยรถโดยสารประจำทางและยานพาหนะส่วนตัวมีความสะดวกสบาย สำหรับการเดินทางจากบ้านโคกมะม่วง-สำนักสงฆ์ตุงคสถานธรรมจิต(น้ำผุด) ระยะทาง 9 กิโลเมตรสามารถเดินทางด้วยรถส่วนตัวและมอเตอร์ไซด์รับจ้างในราคา 40 บาท

4.1.2 โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

ชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงเข้าอยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยการจับจองถาดางพื้นที่ป่า ส่วนผู้ที่เข้ามาอาศัยในช่วงหลังส่วนใหญ่ได้ที่ดินมาจากการซื้อในราคาถูก จากคนที่มาจับจองก่อนหรือญาติพื้นที่แบ่งขายให้ การถือครองที่ดินส่วนใหญ่เนื่องมาจากเป็นพื้นที่ป่าสงวนที่ชาวบ้านถือครองโดยการชักชวนของทางราชการ เมื่อชาวบ้านเข้ามาอาศัยอยู่นานรัฐก็หาผลประโยชน์จากที่ดิน โดยการเก็บภาษีกับชาวบ้าน ชาวบ้านต้องเสียภาษีและจะได้เอกสาร ทบ.5 เอกสารเสียภาษีและกำลังรอการจัดสรรที่ดินในนโยบายปฏิรูปที่ดินเรื่องเอกสาร สปก.4-01 ในยุครัฐบาลชวน(2535-2537) จากการวิจัยภาคสนามผู้ศึกษาพบว่า คราวเรือนที่มีที่ดินเป็นของตนเองร้อยละ 90 และอีกร้อยละ 10 ไม่มีที่ดินถือครองและครัวเรือนถือครองที่ดินมากที่สุดคือ 135 ไร่ น้อยที่สุด คือ 2 ไร่ ในจำนวนที่มีที่ดินถือครองน้อยสุดคือการได้มาจากการจัดสรรที่ดินของหลวงพ่อบุระจักษ์และชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์

โครงสร้างเศรษฐกิจของชุมชนบางส่วนเปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐ เมื่อการพึ่งพาป่าในสังคมเดิมควบคู่ไปกับการเข้ามาของระบบการค้านำชุมชน สำหรับในปัจจุบันเศรษฐกิจของตำบลโคกมะม่วงยังคงเป็นเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกินและแบบตลาดผสมกันมีการปลูกพืชไว้ขาย (กึ่งยังชีพกึ่งการค้า) คือเกษตรกรทำนาเพื่อเก็บข้าวไว้บริโภคในครัวเรือน จะปลูกข้าวเจ้าและข้าวเหนียว ขณะเดียวกันก็มีการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น มันสำปะหลัง ข้าวโพด มะม่วง มะขามโดยเฉพาะมันสำปะหลังนับว่าเป็นพืชอันดับหนึ่งของชาวบ้านที่ปลูกไว้ขาย(ดูตาราง 4.1)

จากการวิจัยภาคสนามผู้ศึกษาพบว่า ชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงส่วนใหญ่มีอาชีพเป็น

เกษตรกร ทำไร่ ทำนาถึงร้อยละ 82 รองลงมาคืออาชีพรับจ้างในภาคการเกษตร ซึ่งเท่ากับ อาชีพค้าขายและลูกจ้างชั่วคราวของทางราชการคือร้อยละ 4 นอกจากนั้นมีอาชีพประกอบธุรกิจส่วนตัวเปิดร้านรักษาโรคด้วยการฝังเข็ม¹⁰ และการค้าขายของชำในหมู่บ้าน (ดูตาราง 4-2)

ลักษณะการผลิตจะแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ คือ

1) การผลิตเพื่อยังชีพ อันได้แก่ การทำนาปลูกข้าวเพื่อบริโภค ถ้าเหลือจึงจะนำออกขายสำหรับเกษตรกรการปลูกพืชผักจำพวกหอม กระเทียม ผักสวนครัว เพื่อบริโภคในครัวเรือน โดยใช้แรงงานคนในครัวเรือน

2) การผลิตพืชเศรษฐกิจเพื่อการค้า ได้แก่ มันสำปะหลัง ข้าวโพด และ สวนเกษตรผสมผสาน ต้นมะม่วง มะขาม และไม้ยืนต้นพื้นเมือง เช่น ต้นประดู่

ในการผลิตนั้นการทำนายังคงใช้ระบบการใช้แรงงานคนและสัตว์เป็นหลัก โดยแรงงานคนใช้การลงแขกกับเพื่อนบ้านในลักษณะการจ้างคนงานในเครือญาติ และมีการใช้เทคโนโลยีระดับกลาง คือ รถไถเล็ก(เหล็ก) ในการไถนาแทนการใช้แรงงานสัตว์บ้าง ในตำบลโคกมะม่วงมีแรงงานสัตว์ใช้ในการทำการเกษตรได้แก่ วัวและควาย 1,820 ตัว รถไถเล็ก 201 คัน และรถไถใหญ่ 16 คัน¹¹ การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตจะปรากฏในการทำไร่โดยการจ้างไถไร่ มันสำปะหลังด้วยรถไถขนาดใหญ่ของนายทุน เนื่องจากสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงจึงเอื้อต่อการทำไร่ โดยเฉพาะมันสำปะหลังเป็นพืชเศรษฐกิจอันดับหนึ่งของตำบลโคกมะม่วงและอำเภอปะคำ ผู้ศึกษาพบว่าครัวเรือนที่ปลูกมันสำปะหลังมากที่สุด 120 ไร่จากพื้นที่ดินที่ 135 ไร่ นอกจากนี้โครงการลดพื้นที่การปลูกมันสำปะหลังและราคามันสำปะหลังที่ลดลงของตลาดโลก ทำให้ชาวบ้านหันมาทำไร่นาแบบผสมเริ่มทำเพื่อการค้าประมาณ 4-5 ปีที่แล้วโดยการส่งเสริมของทางราชการ¹²

¹⁰ สัมภาษณ์ นายศักดิ์ วันผักวน, (อาชีพการรักษาโรคด้วยการฝังเข็ม โดยนายศักดิ์ วันผักวนและภรรยาซึ่งทั้งสองสามีภรรยาเคยเข้าร่วมพรรคคอมมิวนิสต์ และได้เรียนศาสตร์ในการรักษาโรคด้วยการฝังเข็ม อาศัยอยู่บ้านปลื้มพัฒนาหมู่ 9 ตำบลโคกมะม่วง การเข้ามาอาศัยโดยญาติได้แบ่งที่ดินให้ปลูกที่อยู่อาศัย), 26 สิงหาคม 2537.

¹¹ แนวทางพัฒนาเกษตรกร ระดับตำบล โครงการปรับปรุงระบบแผนและพัฒนาการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2536, หน้า 14.

¹² สัมภาษณ์ นายคำกาย กองพร, 2 กันยายน 2537.

ตาราง 4-1 แสดงอันดับพืชเศรษฐกิจของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วง พ.ศ. 2536

ชนิดพืชเศรษฐกิจ	อันดับ 1	อันดับ 2	อันดับ 3
มันสำปะหลัง	36	2	
ข้าว(ท่านา)	2	3	1
มะม่วง-มะขาม(เกษตรผสมผสาน)		8	
ข้าวโพด		1	
พืชผัก(ถั่ว ผักชี)			1

ที่มา : ข้อมูลภาคสนาม หน่วยนับเป็นคะแนน

ตาราง 4-2 แสดงอาชีพของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วง พ.ศ. 2536

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ (%)
เกษตรกร	41	82
ค้าขาย	2	4
รับจ้างในภาคเกษตร	2	4
ราชการ(ผู้ใหญ่บ้าน, ครู)	2	4
ลูกจ้างชั่วคราว	2	4
ธุรกิจส่วนตัว	1	2
	50	100

ที่มา : ข้อมูลภาคสนาม

อย่างไรก็ตาม โดยธรรมชาติของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงจะปลูกพืชผักหลายชนิดในไร่ในสวนเพื่อการบริโภคในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว สำหรับปัญหาในการประกอบอาชีพยังคงมีในชุมชนซึ่งผู้ศึกษาพบว่า ชาวบ้านร้อยละ 80 มีปัญหาในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปัญหาสำคัญอันดับแรกพืชผลราคาต่ำ รองลงมาคือผลผลิตต่อไร่ไม่สูง และปัญหาความแห้งแล้งอันเนื่องมาจากต้องพึ่งพาธรรมชาติ

การผลิตการเกษตรของตำบลโคกมะม่วงเนื่องจากการปลูกมันสำปะหลัง เป็นพืชหลักที่สร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านเป็นการปลูกเพื่อการค้าเป็นหลัก ตลอดจนการปลูกข้าวเพื่อยังชีพและการค้า วิธีชีวิตผูกพันกับการทำไร่ ทำนา ในรอบ 1 ปี คือ วงจรหลักของการปลูกมันสำปะหลังคือปลูกประมาณเมษายน-พฤษภาคม แล้วทิ้งไว้ประมาณ 8 เดือนจึงจะสามารถถอนนำหัวมันสำปะหลังออกมาขายได้ในคือช่วงเดือนธันวาคมหรือมกราคม ส่วนข้าวนาปีจะเริ่มต้นฤดูฝนประมาณเดือนมิถุนายนเนื่องจากอาศัยน้ำฝนธรรมชาติการเพาะปลูกด้านนี้จะเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล จะเก็บเกี่ยวในเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคมการเกษตรที่ทำการผลิตครบวงจรคือ การปลูกหอมเลี้ยงไหมพันธุ์ลูกผสมจากต่างประเทศ การปลูกหอมไหมตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-ธันวาคม ในตำบลโคกมะม่วงปลูกมากในบ้านปลื้มพัฒนาหมู่ 7, 8, 9 ส่วนพืชผักอื่นได้แก่ หอม กระเทียม ผักชี และผักสวนครัวต่าง ๆ ที่ปลูกไว้รับประทานในครัวเรือน การปลูกพืชผักสวนครัวจะเริ่มในช่วงในช่วงฤดูหนาว คือ พฤศจิกายน-มกราคม¹³ (ดูตาราง 4-3)

ระบบการตลาดเมื่อระบบการค้าเข้ามาบวกกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ผลผลิตมักจะมีพ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อผลผลิตในพื้นที่ ชาวบ้านที่มีรถยนต์(ปิกอัพ ฮีตัน)บางรายจะนำผลผลิตบรรทุกออกไปขายในเมือง เช่น อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์หรืออำเภอเสิงสาง จังหวัดนครราชสีมา เพื่อขายผลผลิตในราคาที่สูงและสามารถซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นมาใช้ในครัวเรือน ในเรื่องนี้ทางราชการอำเภอปะคำได้ดำเนินการช่วยเหลือเปิดระบบตลาดสดขึ้นที่อำเภอปะคำ เพื่อช่วยเหลือชาวบ้านให้มีแหล่งจำหน่ายสินค้า แก้ปัญหาพ่อค้าคนกลาง และการขาด

¹³ สัมภาษณ์ นายชาญ โสมาบุตร, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 ตำบลโคกมะม่วง, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

ตาราง 4-3 แสดงปฏิทินการปลูกพืชในตำบลโคกมะม่วง

เดือน	มค.	กพ.	มี.ค.	เมษ.	พค.	มิย.	กค.	สค.	กย.	ตค.	พย.	ธค.
ชนิดพืช												
ข้าวนาปี												
มันสำปะหลัง												
หม่อนไหม		-->										
พืชผัก												
เกษตร-												
ผสมผสาน												

ที่มา : ข้อมูลภาคสนาม

หมายเหตุ : การทำเกษตรผสมผสานด้วยการส่งเสริมของทางราชการเริ่มดำเนินการประมาณ 4-5 ปี พืชที่ส่งเสริม คือ มะม่วง มะขาม และได้นำธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ เข้ามาให้สินเชื่อในระยะ 4-5 ปีแรกที่ชาวบ้านไม่สามารถขายผลผลิตจากไม้ผลได้

ตลาดรับซื้อผลผลิตของชาวบ้าน นอกจากนั้นยังจัดงานมะขามหวานขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2537¹⁴ ผู้ศึกษาพบว่า แหล่งรับซื้อมันสำปะหลังในบางหมู่บ้าน เช่นในบ้านเทพพัฒนา บ้านปลื้มพัฒนา สำหรับการซื้อขายสินค้าอุปโภคบริโภคในหมู่บ้านจะมีร้านค้าขายของชำและกลุ่มสหกรณ์ของหมู่บ้าน

เนื่องจากอาชีพหลักเป็นการทำการเกษตร(พืชไร่) รายได้จะผันแปรตามจำนวน และราคาผลผลิตในตลาด ในพ.ศ. 2536 รายได้สูงสุดครัวเรือนของครัวเรือนศึกษามีรายได้ 147,000 บาทต่อปี ซึ่งเป็นรายได้ที่ไม่หักค่าใช้จ่าย ส่วนรายได้ต่ำสุด 3,000 บาท แต่โดยเฉลี่ยมีรายได้ครัวเรือนละ 38,142.59 บาท อย่างไรก็ตามรายได้ครัวเรือนร้อยละ 40 อยู่ในระดับ

¹⁴ สัมภาษณ์ นายเฉลิมพล พลวัน, นายอำเภอปะคำ, 26 สิงหาคม 2537.

10,001-30,000 บาท(ดูตาราง 4-4) เป็นรายได้ที่ได้จากการขายผลผลิตทางการเกษตร ถ้าหักด้วยหนี้สินจะพบว่ารายได้ของชุมชนจะติดลบ ชาวบ้านร้อยละ 62 เป็นหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ซึ่งเป็นหนี้สินในระบบไม่รวมหนี้สินนอกระบบร้อยละ 60 ไม่มีหนี้สินร้อยละ 40 มีหนี้สินวงเงิน 10,000 - 30,000 บาทถึงร้อยละ 50 รองลงมาวงเงินน้อยกว่า 10,000 บาทร้อยละ 8 วงเงินที่ชาวบ้านกู้มากที่สุด 40,000 บาท ค่าสุด 4,000 บาท(ดูตาราง 4-5)

ในกรณีบ้านห้วยน้ำผุด การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจอีกรูปแบบหนึ่งที่อยู่ชายขอบป่าดงใหญ่ เกิดจากการรวมตัวของชาวบ้านที่เข้ามาทำไร่ และการจัดสรรที่ดินโดยชาวบ้านตำบลโคกมะม่วง และพระสงฆ์¹⁵ จึงมีชาวบ้านที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านเก่าที่ตั้งมาก่อนนำระบบร้านค้าสหกรณ์มาใช้ คือ สหกรณ์ร้านค้าของกลุ่มอนุรักษ์ซึ่งเป็นการรวมหุ้นของชาวบ้านและโดยการทำงานร่วมกับแม่ชีจะช่วยดูแลเนื่องจากชาวบ้านต้องทำงานในไร่ ร้านสหกรณ์ที่นี่จะเป็นแหล่งอาหารอุปโภคบริโภคของชาวบ้านที่ห้วยน้ำผุด ขณะเดียวกันชาวบ้านที่มีรถมอเตอร์ไซด์เป็นของตัวเองใช้เป็นพาหนะในการเดินทางในห้วยน้ำผุดมีร้านขายของชำเล็ก ๆ มี 2 ร้าน ลักษณะเศรษฐกิจของห้วยน้ำผุดเป็นลักษณะการก่อตัวของชุมชนใหม่ในยุคที่เศรษฐกิจแบบทุนนิยมแผ่เข้ามาประสานกับชุมชนท้องถิ่น ถึงแม้ว่าจะอยู่ริมป่า แต่มีสินค้าบริการถึงแหล่งบริโภคเป็นลักษณะความต้องการขายก่อให้เกิดความต้องการซื้อชุมชนก่อตัวในขณะที่ที่ดินและป่าไม้ถูกตีราคาเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจมีการซื้อที่ดิน และเก็บกำไรค่านิยมในการบริโภคแบบทุนนิยมเข้ามาแทรกในสังคมชนบทบ้างแล้ว

อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังอยู่บนพื้นฐานความมีวิถีการบริโภคการผลิตแบบชนบทเป็นทุนนิยมริมขอบป่าดงใหญ่คือใช้ป่าเป็นแหล่งอาหาร "ป่าเป็นซูเปอร์มาเก็ต" สำหรับคนชนบท¹⁶ อาหารส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นพืชผักมากมายชนิดมาเป็นอาหารอันได้แก่ พืชจำพวกหน่อไม้ หน่อหวาย หัวมันที่กินได้หรือหัวกอยและเห็ดนานาชนิด เช่น เห็ดโคน เห็ดขอน เห็ดบด เห็ดหูหนู เห็ดปลวก

¹⁵ ลักษณะวิถีชีวิตในการประกอบอาชีพเกษตรชาวบ้านจะเข้าไปทำไร่โดยทำ"เถียงนา" ในการทำไร่ โดยมีบ้านถาวรอยู่ในหมู่บ้านหรือต่างจังหวัด เมื่อเกิดปัญหาการแย่งที่ดินของราชการและชาวบ้าน กลุ่มอนุรักษ์โดยชาวบ้านและหลวงพ่อบริรักษ์ได้รวมชาวบ้านเพื่อการรวมอนุรักษ์ให้เป็นกลุ่มก้อน แบ่งสรรที่ดินให้คนละ 200 ตารางวาในการปลูกที่อาศัย

¹⁶ สัมภาษณ์ นายคำกาย กองพร, 2 กันยายน 2537.

ตาราง 4-4 แสดงรายได้ของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงในปีพ.ศ. 2536

รายได้ต่อปี	จำนวน(บาท)	ร้อยละ
< 10,000	9	18
10,001-30,000	20	40
30,001-50,000	9	18
> 50,001	11	22
รวม	50	100

ที่มา : ข้อมูลภาคสนาม

ตาราง 4-5 แสดงหนี้สินที่ชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงกู้ยืมจากธนาคาร เกษตรและสหกรณ์
อำเภอปะคำ พ.ศ. 2536

เงินกู้	จำนวน	ร้อยละ
< 10,000	4	13.33
10,000 - 30,000	25	83.33
30,001 - 50,000	1	3.33
< 50,000	-	
รวม	30	100

ที่มา : ข้อมูลภาคสนาม

เห็ดเหาะ¹⁷ ตลอดจนยาสมุนไพรในการรักษาโรค เช่น อ้อยสามสวน¹⁸ สามารถกล่าวได้ว่า ทั้งสัตว์ป่าและชุมชนยังต้องอาศัยป่าดงใหญ่เป็นแหล่งอาหารสำหรับเลี้ยงชีพต่อไป¹⁹ วิถีชีวิตที่พึ่งพาป่าและการมีวัฒนธรรมในการบริโภคแบบง่ายเน้นพืชผักและอาหารจากป่า การพึ่งพาป่าเป็นการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมธรรมชาติมาตั้งแต่บรรพบุรุษ การร่วมอนุรักษ์ป่ากับขบวนการของกลุ่มอนุรักษ์จึงเป็นสิ่งที่ชาวบ้านตระหนักอย่างยิ่งและเห็นความสำคัญที่จะต้องร่วมกันรักษาไว้เพราะนั่นคือชีวิตของชุมชนริมขอบป่า

4.1.3. โครงสร้างทางสังคม

การรวมกลุ่มหมู่บ้านที่อพยพมาใหม่เมื่อมีบ้านเรือนเป็นกลุ่ม คุ้มบ้าน ชาวบ้านจะมีการสร้างวัดขึ้นพร้อม ๆ กันหรือสร้างภายหลังสร้างบ้านเรือนเป็นกลุ่มก้อน เมื่อหมู่บ้านที่แยกออกจากหมู่บ้านเดิมที่คับแคบหรืออพยพเข้ามาที่หลังจะอาศัยวัดของหมู่บ้านหลักไปพลาง ๆ ก่อน จนกว่าฐานะ เศรษฐกิจและกลุ่มสังคมของหมู่บ้านใหม่จะมั่นคงแล้วจึงจะเริ่มสร้างวัดด้วยตนเองได้ การมีวัดของชาวบ้านหมายถึงความอบอุ่นทางจิตใจ วัดเป็นสถาบันเก่าแก่และสถาบันหลักที่จะช่วยขัดเกลาและ เป็นสถานที่ปฏิบัติกิจกรรมทางสังคมตามฮีตประเพณีเก่าหลังที่ปฏิบัติกัน นอกจากวัดจะเป็นสถาบันทางสังคมที่เป็นแหล่งรวมของชุมชน พระสงฆ์ยังเป็นที่รวมศูนย์ทางจิตใจของชาวบ้าน ชาวบ้านพึ่งพาพระสงฆ์เป็นที่พึ่งพา พระสงฆ์พึ่งพาชาวบ้านในการบิณฑบาต

การตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงเมื่อเกิดเป็นกลุ่มสังคมสามารถแยกออกเป็น 5 กลุ่มหมู่บ้านใหญ่ ได้แก่

¹⁷ ในฤดูฝนชาวบ้านจะอาศัยป่าดงใหญ่เป็นแหล่งเก็บเห็ดเป็นอาหารและเก็บขายบ้างสำหรับเห็ดเหาะจากป่าดงใหญ่เป็นเห็ดที่มีความอร่อยกว่าที่อื่น ชาวบ้านในอำเภอปะคำจะรู้ว่าถ้าเห็ดเหาะต้องเห็ดจากดงใหญ่ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านที่อยู่ใกล้ป่า สัมภาษณ์ นายมังกร เต็งประวัติ, 28 กุมภาพันธ์ 2538.

¹⁸ อ้อยสามสวนเป็นสมุนไพรที่ชาวบ้านใช้รักษาโรค แก้กท้องอืด

¹⁹ สัมภาษณ์ นายอ่อง แต้มเขียน, 27 กรกฎาคม 2537.

กลุ่มบ้านปลื้ม ประกอบด้วย 3 หมู่บ้าน คือ บ้านปลื้มพัฒนา(หมู่ 7) บ้านปลื้มใต้(หมู่ 9) บ้านเรียงแก้ว(หมู่ 8) มีศูนย์รวมของชาวบ้าน คือ วัดป่าพัฒนาวาส(วัดบ้านปลื้มพัฒนา) โรงเรียนบ้านปลื้มพัฒนา

กลุ่มบ้านเทพ ประกอบด้วย 4 หมู่บ้านคือ บ้านเทพเจริญ(หมู่ 11) บ้านเทพพัฒนา(หมู่ 1) บ้านเทพสามัคคี(หมู่ 2) บ้านโคกวัด(หมู่ 12) วัดบ้านเทพพัฒนา และโรงเรียนบ้านเทพพัฒนา

กลุ่มบ้านโคกมะม่วง ประกอบด้วย 3 หมู่บ้าน คือ บ้านโคกมะม่วง(หมู่ 3) บ้านมะม่วงหวาน(หมู่ 4) และบ้านบุญญาคา(หมู่ 5)

กลุ่มบ้านโคกเขา ประกอบด้วย 2 หมู่บ้าน คือ บ้านโคกเขาบุญญาคา(หมู่ 6) และบ้านโคกเขาพัฒนา(หมู่ 10)

กลุ่มหมู่บ้านสหกรณ์ป่าไม้ ได้แก่ บ้านคงใหญ่พัฒนา 4(หมู่ 13) วัดคงใหญ่ 4 โรงเรียนคงใหญ่ 4 และบ้านห้วยน้ำผุด สำนักสงฆ์อุดมคตสถานธรรมจิต(น้ำผุด) ซึ่งบ้านห้วยน้ำผุดและสำนักสงฆ์ทางราชการพยายามที่จะผลักดันให้ออกจากพื้นที่เนื่องจากเป็นป่าสงวนแห่งชาติและทางราชการไม่ได้จัดตั้ง แต่เป็นการจัดสรรของชาวบ้านและพระสงฆ์กลุ่มหลวงพ่อบระจักษ์ คุดตจิดูโต

สังคมชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงมีลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งคือชาวบ้านเป็นชาวบ้านเคยผ่านสงครามประชาชนระหว่างรัฐกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง บางส่วนเคยเข้าร่วมมือกับทางราชการเพื่อต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์ เป็นสังคมที่ต้องสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ทหารโดยเฉพาะกองทัพอากาศที่ 2 และกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน เป็นสังคมที่ผ่านการต่อสู้ทางแนวความคิด มีความเข้าใจการเคลื่อนไหวของเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ กลุ่มสังคมที่สัมพันธ์กับทหารจะแบ่งกลุ่มชาวบ้านในลักษณะของความมั่นคงได้ 3 กลุ่มใหญ่คือ

1) กลุ่มผู้ร่วมพรรคพัฒนาชาติไทย หรือ กลุ่มที่เคยเข้าร่วมในพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย มีความเข้าใจการปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ทหาร และเจ้าหน้าที่รัฐอื่น

2) กลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมหน่วยงานราชการในการปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย โดยการเป็น "หน่วยล่าสังหาร" ทำหน้าที่หาข่าวการเคลื่อนไหวแก่ทางราชการ สนใจในเรื่องการทำมาหากิน แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านจะเข้าใจในสภาพพื้นที่

เนื่องจากสภาพสังคมชนบทที่เน้นการทำกรเกษตร เป็นสำคัญมีความผูกพันกันฉันท์พี่น้องพึ่งพากันและกัน ดังนั้น ความต้องการแรงงานยังมีความจำเป็น นอกจากแรงงานในครอบครัวยังพึ่งพากันในระบบเครือญาติ การอาศัยเป็นกลุ่มชาวบ้านที่อพยพมาเป็นญาติพี่น้อง ซึ่งมีผลต่อการจับ

จองหรือซื้อที่ทำกิน เนื่องจากการแบ่งที่ดินขายแก่เพื่อนบ้านและญาติที่อพยพมา ที่ทำกินจะอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน สังคมเกษตรจะต้องอาศัยแรงงานในการประกอบอาชีพ ผู้ศึกษาพบว่าครอบครัวส่วนใหญ่จะมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนอยู่ระหว่าง 4-6 คนถึงร้อยละ 70 และมีจำนวนมากกว่า 7 คนขึ้นไปถึงร้อยละ 8 มี 1-3 คน ร้อยละ 22 (ดูตาราง 4-6) เมื่อศึกษาการมีบุตรพบว่าครัวเรือนนิยมมีบุตร 1-3 คนถึงร้อยละ 62.79 อย่างไรก็ตามเนื่องจากเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ต้องการแรงงานในการทำไร่ ทำนา ผู้ศึกษาพบว่าครอบครัวที่มีบุตร 4-6 คนและมากกว่า 7 คนถึงร้อยละ 27.91 และ 9.30 ตามลำดับ (ดูตาราง 4-7) จำนวนสมาชิกในครัวเรือนและจำนวนบุตรมีผลต่อการบุกรุกที่ดินและการถือครองที่ดิน เนื่องจากชาวบ้านส่วนมากมีอาชีพเกษตรกรเมื่อสมาชิกในครอบครัวแต่งงานจำเป็นต้องมีที่ดินสำหรับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม

จะเห็นได้ว่าสังคมตำบลโคกมะม่วงมีโครงสร้างสังคมที่ประชาชนถูกครอบงำด้วยสังคมการปกครองของรัฐนับแต่การจัดตั้งหมู่บ้านเพื่อเป็นกลุ่มก้อนเพื่อป้องกันชาวบ้านช่วยเหลือคอมมิวนิสต์และครอบงำไม่ให้ชาวบ้านมีศักยภาพในด้านความคิด เป็นสังคมที่รัฐได้ครอบงำเรื่องความมั่นคงเป็นสำคัญ เป็นโครงสร้างสังคมที่ไม่อาจปล่อยให้เกิดองค์กรชาวบ้านที่เข้มแข็งเพราะกลัวการเป็นปรปักษ์กับภาครัฐ สังคมตำบลโคกมะม่วงจึงมีความผูกพันอยู่กับทหารขณะเดียวกันการมีโครงสร้างสังคมที่มีการเคลื่อนไหวทางด้านความไม่มั่นคงทางการทหาร ชาวบ้านได้เรียนรู้การการทำงานจากองค์กรรัฐแบบทหาร การทำงานที่ตระหนักถึงแนวความคิดความขัดแย้งของรัฐจากพรรคคอมมิวนิสต์และการเป็นแนวร่วมในช่วงการเคลื่อนไหวด้านความมั่นคงชาวบ้านทำงานร่วมทหารอย่างพี่น้องแต่ถ้าอยู่ฝ่ายตรงข้ามชาวบ้านก็เป็นศัตรูกับเจ้าหน้าที่รัฐ ภายในสังคมชุมชนที่มีความมั่งคั่งของชาวบ้านในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การเข้าใจของคนในสังคมเดียวกัน ทำให้เกิดการร่วมพลังได้ง่ายและมีศักยภาพ

สังคมตำบลโคกมะม่วงมีความดั้งเดิมของสังคมเหลืออยู่ความเอื้อเพื่อซึ่งกันและกันของชาวบ้าน พบปะพูดคุยกัน สนใจ การทำมาหากินของเพื่อนบ้าน ในลักษณะที่เรียกว่า "โละ" การพูดคุยแลกเปลี่ยนในกลุ่มสังคมชาวบ้านเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและโลกทัศน์ ก่อให้เกิดการปรับความคิดทางสังคมปะทะกับสังคมใหม่และไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามการสังคมใหม่ทั้งหมด

ตาราง 4-6 แสดงจำนวนสมาชิกในครัวเรือนของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วง

จำนวนสมาชิก(คน)	จำนวน(คน)	ร้อยละ
1-3	11	22
4-6	35	70
>7	4	8
	50	100

ที่มา : ข้อมูลภาคสนาม

ตาราง 4-7 แสดงการมีบุตรของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วง

จำนวนบุตร	จำนวน	ร้อยละ
1-3	27	62.79
4-6	12	27.91
>7	4	9.30
	43	100

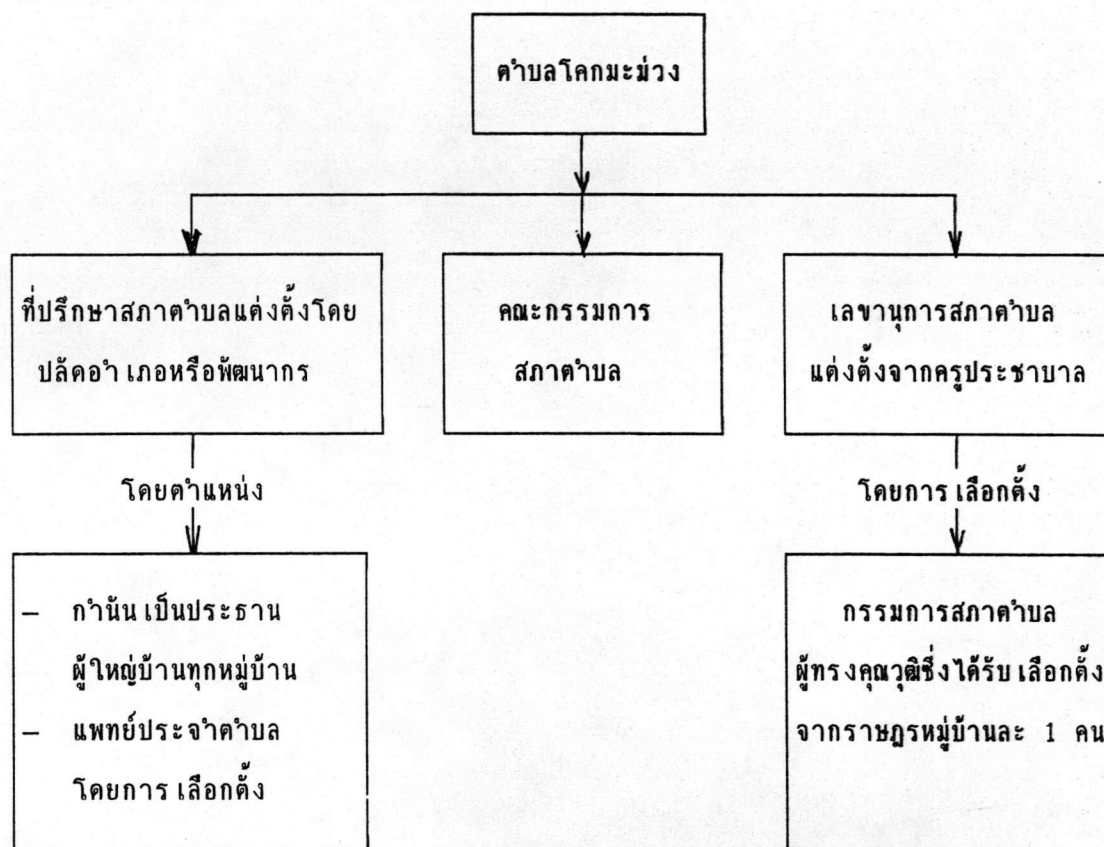
ที่มา : ข้อมูลภาคสนาม

4.1.4. โครงสร้างทางการเมือง

โครงสร้างทางการเมืองตำบลโคกมะม่วงสามารถแยกออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนแรก โครงสร้างอำนาจในชุมชน เป็นโครงสร้างอำนาจของประชาชนในพื้นที่ที่มีการปกครองภายในสังคม ชุมชนเองในระบบเครือญาติมีผู้เฒ่าเป็นที่นับถือชาวบ้านจะเชื่อฟังผู้เฒ่า การปกครองในหมู่บ้านจะมี ลักษณะอุปถัมภ์และพึ่งพาซึ่งกันและกันในกลุ่มเพื่อนบ้าน หรือ คุ้ม มีปัญหาจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ลักษณะโครงสร้างอำนาจของประชาชนเคยมีมากและชัดเจนโดยชาวบ้านจะปกครองกันเองในชุมชน อำนาจจะมาจากการยอมรับของชาวบ้านในชุมชนเอง เมื่อพิจารณาตามโครงสร้างการเมืองโดยดูจากความสัมพันธ์ของผู้นำในชุมชน ผู้ศึกษา พบว่า การรวมตัวกันในกลุ่มหมู่บ้าน สังคมได้สร้างกรอบในการปกครองของสังคมโดยมีผู้นำที่ชาวบ้านนับถือได้แก่ ผู้ที่มีบทบาทในการพัฒนา ผู้เฒ่า กรรมการหมู่บ้าน กลุ่มผู้นำกลุ่มสังคม ส่วนที่สองการปกครองส่วนท้องถิ่น ลักษณะการปกครองตามกฎหมายรัฐบาลส่วนกลาง ในตำบลโคกมะม่วงถูกการปกครองจากรัฐส่วนกลาง การปกครองส่วนท้องถิ่นผ่านมายังการปกครองส่วนภูมิภาค มีผู้ใหญ่บ้านผู้นำหมู่บ้าน กำนันตำบลโคกมะม่วงเป็นผู้ในระดับตำบล นายอำเภอปะคำเป็นผู้ในระดับอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้บริหารส่วนจังหวัดขึ้นตรงต่อโดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย การปกครองส่วนภูมิภาคได้เข้ามาในชุมชน จากการจัดตั้งหมู่บ้านของกรมการปกครอง ผู้ศึกษาพบว่าผู้นำทางการเมืองที่มาจากชาวบ้านในพื้นที่คือผู้ใหญ่บ้านและกำนัน ส่วนผู้ระดับสูงขึ้นไปมาจากการแต่งตั้งจากรัฐส่วนกลาง

สภาตำบลโคกมะม่วงเป็นองค์กรทางการเมืองที่เป็นองค์กรท้องถิ่นที่จะสามารถเข้าใจ สภาพปัญหาของพื้นที่ได้ดี พิจารณาองค์ประกอบของสภาตำบล(ดูแผนภูมิ 4-1) ประกอบด้วยกรรมการสภาตำบล 2 ประเภท คือ 1. กรรมการโดยตำแหน่ง โดยมีกำนันเป็นประธานกรรมการสภาตำบล ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน และแพทย์ประจำตำบลเป็นกรรมการ 2. กรรมการโดยการเลือกตั้ง ได้แก่ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งราษฎรในหมู่บ้านนั้นเป็นผู้เลือกหมู่บ้านละ 1 คน อยู่ในตำแหน่งคราวละ 5 ปี ในสภาตำบลมีที่ปรึกษาหนึ่งคน ซึ่งแต่งตั้งจากปลัดอำเภอหรือพัฒนากรในท้องที่และมีเลขานุการสภาตำบล 1 คน แต่งตั้งจากครูประชาบาลในตำบล โดยนายอำเภอเป็นผู้คัดเลือกและรายงานให้ผู้ว่าราชการจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง

แผนภูมิ 4-1 โครงสร้างอำนาจสภาตำบลโคกมะม่วง

อย่างไรก็ตามสภาตำบลตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 326 มิได้เป็นนิติบุคคล²⁰ เป็นส่วนหนึ่งขององค์การบริหารส่วนจังหวัด และเป็นขั้นแรกของการฝึกหัดในการปกครองตนเอง ดังนั้นสภาตำบลตามประกาศของคณะปฏิวัติจึงไม่อาจที่จะดำเนินการใด ๆ ได้โดยลำพังอย่างเต็มที่²¹

²⁰ ที่ผ่านมาสภาตำบลเป็นหน่วยงานขององค์การบริหารส่วนภูมิภาค การทำงานมิได้เป็นนิติบุคคล การประกาศใช้พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2538 ทำให้สภาตำบลทั้งสิ้น 6,216 เป็นนิติบุคคลและสภาตำบลอีก 618 แห่ง แปรสภาพเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลนับตั้งแต่วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2538 ดูเพิ่มเติมใน ไทยรัฐ. (4 มีนาคม 2538.):3.

²¹ ดูเพิ่มเติมในการวิเคราะห์โครงสร้างสภาตำบลที่ผ่านมากในปัส้ม นบถือบุญ, ความตระหนักและบทบาทที่คาดหวังของการมีส่วนร่วมของกรรมการสภาตำบลเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ณ เขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าอ่าวมหาชัยฝั่งตะวันตกและป่าอ่าวมหาชัยฝั่งตะวันออก จังหวัดสมุทรสาคร. 2536 : หน้า 96.

ส่วนที่สามโครงสร้างอำนาจทางทหาร นอกจากโครงสร้างอำนาจภายในชุมชน โครงสร้างการปกครองท้องถิ่นของรัฐแล้ว ยังมีโครงสร้างทางการทหารเนื่องจากเป็นพื้นที่เพื่อความมั่นคง โครงสร้างอำนาจทางทหารโดยกองทัพภาคที่ 2 และกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน(กอ.รมน.)การเข้ามามีอิทธิพลในพื้นที่ศึกษา ดังนั้นในพื้นที่ความมั่นคงทหารจะมีอำนาจมากกว่าโดยปกติอำนาจทางกฎหมายในพื้นที่ป่าสงวนเป็นของกรมป่าไม้แต่ในสถานการณ์ที่มีการต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์ รัฐบาลได้สร้างโครงสร้างอำนาจและขบวนการตัดสินใจขึ้นมาใหม่โดยอาศัยระดับตัวแทนจากหน่วยงานหลาย ๆ ฝ่ายเข้ามาร่วม เพื่อประสานกับโครงการเพื่อความมั่นคงและการพัฒนาเศรษฐกิจ จึงมีการจัดโครงการเพื่อพัฒนาพื้นที่เพื่อความมั่นคงตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา

ส่วนที่สี่โครงสร้างอำนาจอำนาจการปกครองของสงฆ์ นอกจาก 3 โครงสร้างหลักจะมีโครงสร้างส่วนบนที่ครอบทั้ง 3 โครงสร้าง คือ ศาสนาและบางครั้งศาสนาก็กลายเป็นโครงสร้างทางอำนาจทางการปกครองเนื่องจากชาวบ้านเคารพพระสงฆ์ ขณะที่พระสงฆ์มีโครงสร้างทางการปกครองสงฆ์ด้วยเช่นกัน

สถาบันทางศาสนายังคงเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลในการปกครองและคัดกลาชุมชนในสังคมในระดับโครงสร้างทางจิตวิญญาณ มีอิทธิพลต่อกระบวนการคิดของชุมชน พระสงฆ์เป็นผู้นำของชาวบ้านในระดับจิตสำนึกและโลกทัศน์ชาวบ้านมีความเคารพและการนับถือพระสงฆ์ พระสงฆ์จึงเป็นผู้นำในการพัฒนาคนและประสานงานพัฒนา โครงสร้างทางการเมืองที่มีอำนาจแผ่ถึงผู้นำสงฆ์จะมี 2 ลักษณะคือ 1) โดยการปกครองทางการของสงฆ์ โดยฝ่ายสงฆ์มีโครงสร้างตามลำดับชั้น จากเจ้าอาวาสวัด เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะจังหวัด โดยประมุขของสงฆ์คือพระสังฆราชมีกรมศาสนาควบคุมขึ้นตรงในกระทรวงศึกษาธิการ วัดในหมู่บ้านต้องจดทะเบียนกับกรมศาสนา ขณะเดียวกันพระสงฆ์ต้องอยู่ในการปกครองของเจ้าคณะตำบล อำเภอ จังหวัด 2) พระสงฆ์ที่รุดงค์มาจากที่อื่นและชาวบ้านศรัทธาในการปฏิบัติธรรมและเป็นที่พึ่งทางใจของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาที่ทำกิน กรณีหลวงพ่อประจักษ์ คุณตจตุโต และคณะสงฆ์ที่เข้ามาตั้งสำนักสงฆ์รุดงค์สถานในป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ที่เขาหัวน้ำผุด ตำบลโคกมะม่วง อำเภอปะคำ เป็นไปด้วยการยอมรับของชาวบ้านแม้ว่าจะตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ในสังคมชาวบ้านยอมรับสำนักสงฆ์ด้วยความชอบธรรม ในขณะที่มีคดีตามกฎหมายการตั้งสำนักสงฆ์ต้องของอนุญาตกรมศาสนาและเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้อนุญาตเข้าอยู่อาศัยป่าสงวนแห่งชาติ

ผู้ศึกษาพบว่า ในพื้นที่ศึกษาตำบลโคกมะม่วงมีโครงสร้างอำนาจสรุปได้ดังนี้คือ

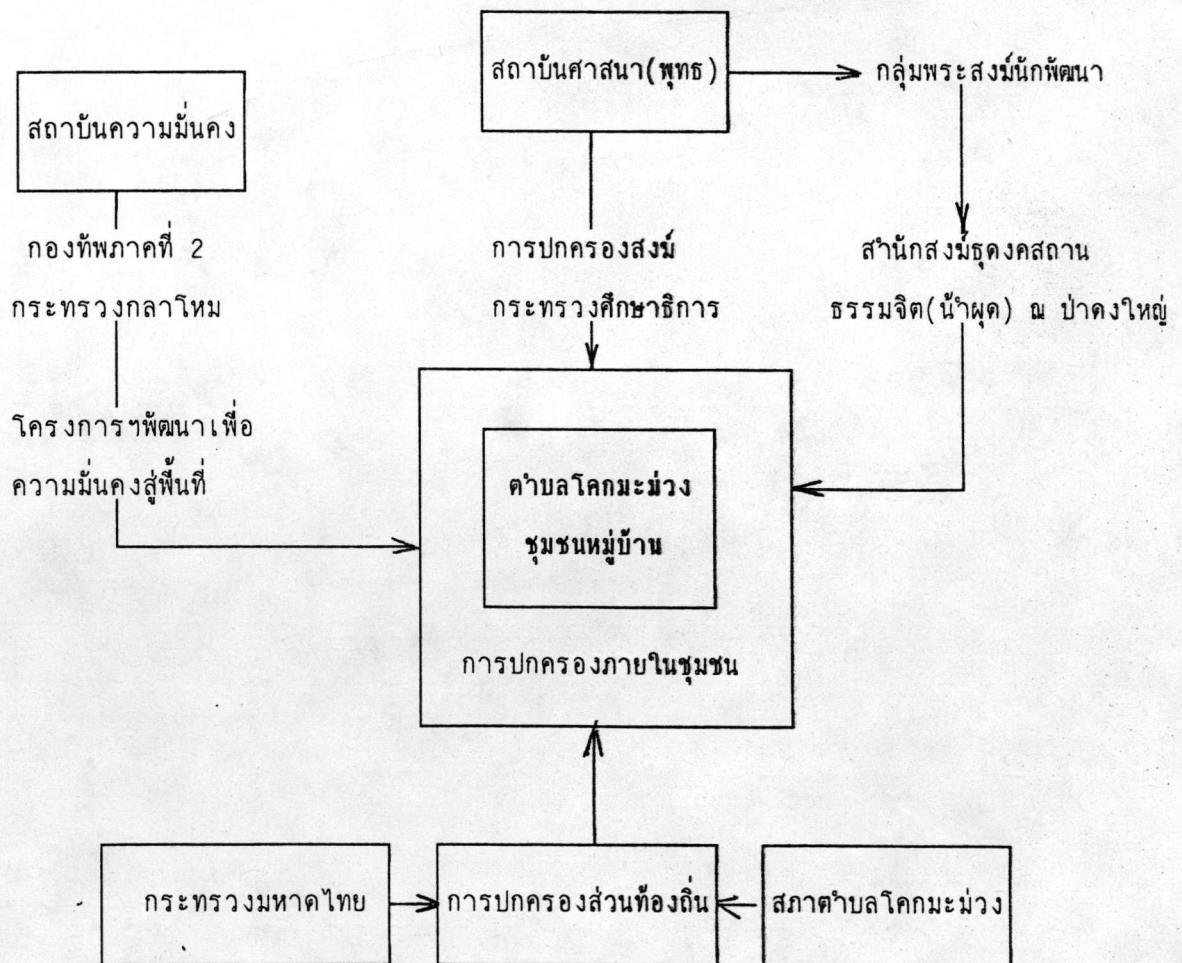
- โครงสร้างอำนาจทหาร โดยกองทัพภาคที่ 2 และกองอำนวยการรักษาความมั่นคง

ภายใน โดยกระทรวงกลาโหม

- โครงสร้างอำนาจการปกครองท้องถิ่น โดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย อันได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
- โครงสร้างอำนาจภายในชุมชน ผู้นำเช่น นายคำ บุตรศรี นายคำกาย กองพร และผู้นำทางการที่มีส่วนในการทำหน้าที่ผู้นำทางการและผู้นำชุมชน
- โครงสร้างอำนาจการปกครองสงฆ์ เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ สำนักสงฆ์ธุดงค์สถานธรรมจิต(น้ำผุด) กลุ่มพระสงฆ์ที่มาตั้งในขณะที่ชาวบ้านต้องการที่พึ่งทางใจ

ภายใต้โครงสร้างอำนาจทั้ง 4 มีผลต่อการศึกษาการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน แต่ผู้นำทางการและผู้นำภายในชุมชนไม่ได้แยกออกจากกันโดยเด็ดขาด เนื่องจากอยู่ในวิถีชีวิตและสังคมเดียวกัน

แผนภูมิ 4-2 แสดงโครงสร้างอำนาจทางการเมืองของตำบลโคกมะม่วง

4.1.5. โครงสร้างทางวัฒนธรรม

ตำบลโคกมะม่วงมีวัฒนธรรมที่เกิดจากการปกครองตนเอง การตัดสินใจของชุมชน โดยมีกลุ่มบ้านที่เรียกว่า *คุ้มบ้าน* ผู้อาศัยเป็นสายเครือญาติเดียวกัน มีการนับถือผู้อาวุโสคือ ผู้เฒ่า เป็นผู้นำชุมชนที่นับถือ ตระกูลหลักจะมีผู้นำที่เรียกว่า "*เจ้าโครค*" ซึ่งผู้นำจะมีความรู้ในเรื่องความเป็นไปของชีวิตและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ความเชื่อเรื่องผีเป็นผู้ที่มีอิทธิฤทธิ์ยิ่งใหญ่ที่สุด คือ ผีแถนหรือผีฟ้าพญาแถนเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งให้กำหนด ดิน น้ำ ลม ไฟ โลกมนุษย์ ซึ่งความเชื่อเรื่องผีที่ฝังสติดอยู่ในธรรมชาติ²² ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างชาวบ้านกับสิ่งแวดล้อมเป็นการอนุรักษ์ธรรมชาติกับวิถีชีวิตของชุมชนสืบมา ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้ปลูกฝังในจิตสำนึกของชาวบ้านต่อการพึ่งพาธรรมชาติ อาศัยป่าและเคารพยำเกรงป่า

เมื่อการตั้งชุมชนมีความหนาแน่นชาวบ้านจะสร้างวัดขึ้นเพื่อเป็นแหล่งรวมทางจิตใจของชุมชนและเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจตามความเชื่อของพุทธศาสนิกชน เนื่องจากพื้นที่ป่าสงวนในอดีตมีสภาพป่าสมบูรณ์ วัฒนธรรมการอยู่ร่วมกับป่า ดังนั้นการเข้าอาศัยในป่าจะรักษาป่าไว้ในบริเวณวัดและสถานที่เคารพ เช่น ศาลปู่ตา ชาวบ้านมีความเชื่อในธรรมชาติว่ามีชีวิตและมีเจ้าของถือครองอยู่ก่อนเสมอ การเข้าอาศัยในพื้นที่ป่าของชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่พึ่งพาเคารพธรรมชาติความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับสิ่งแวดล้อม เป็นการอนุรักษ์การอยู่ร่วมธรรมชาติอย่างเคารพยำเกรงที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของชุมชนในวัฒนธรรมสืบมา

นอกจากป่าวัด การอนุรักษ์ในรูปแบบป่าปู่ตา หรือศาลปู่ตา ซึ่งเป็นผีที่ใกล้ชิดกับชาวบ้านมากที่สุด ผีปู่ตา คือ ผีบรรพบุรุษของชาวบ้านเชื่อว่าคอยดูแลทุกข์สุข คอยช่วยเหลือชาวบ้าน ชาวบ้านจะสร้างศาลปู่ตาขึ้นในหมู่บ้านหรือชายป่าและเรียกป่าแถบนั้นว่า "ป่าปู่ตา" ซึ่งถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านจะไม่เข้าไปตัดหรือทำลายป่าบริเวณนี้ ประกอบกับในอดีตป่าไม้มีมาก ชุมชนกระจัดกระจาย ป่าปู่ตาจึงมีมากและเป็นที่พึ่งทางใจของชาวบ้านอันผูกพันเป็นวัฒนธรรมที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าธรรมชาติ

²² ธวัช ปุณโณทก "ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน" วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2536), หน้า 42.

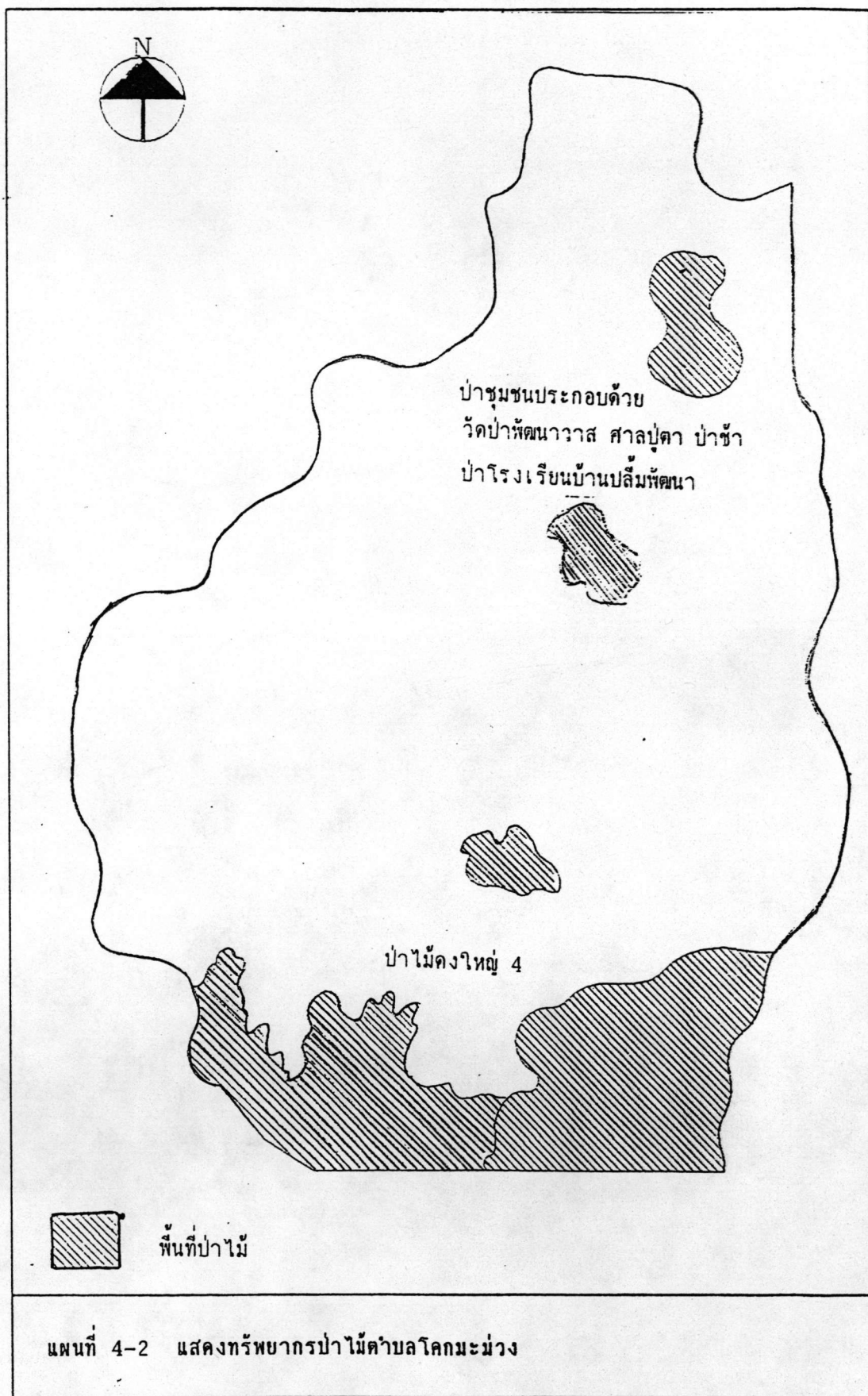
ประเพณีดั้งเดิมของชาวบ้านที่ผูกพันกับธรรมชาติและประกอบอาชีพ เนื่องจากความแห้งแล้งในภูมิภาคและความเชื่อเรื่องเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงจึงมีประเพณีสำคัญในงานประเพณีแห่นางแมว เป็นประเพณีขอฝนของชาวบ้านซึ่งเริ่มประมาณเดือน 5-6 โดยชาวบ้านจะรวมกลุ่มแห่ขอฝนตามหมู่บ้านต่าง ๆ ชาวบ้านจะนำน้ำมารดแมวและขบวนแห่ไป โดยมีความเชื่อว่า ได้ทำบุญและขอฝนจากเทวดาซึ่งอยู่เบื้องบนคาดว่าจะสามารถคลั่งคลาให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล และงานบุญบั้งไฟในเดือน 6-7 มีการทำบุญบั้งไฟ และงานประเพณีทำบุญมันสำปะหลังของชาวบ้านป้อม หมู่ 7, 8, 9 เป็นการนำพิธีกรรมทางศาสนาเข้าใช้กับการประกอบอาชีพ การแสดงการขอขมามันสำปะหลัง เนื่องจากเป็นพืชที่ทำให้เกษตรกรในหมู่บ้านนี้มีรายได้ดีขึ้น โดยชาวบ้านจะร่วมบริจาคมันสำปะหลังของตนมากองรวมกันแล้วประมูลขายเพื่อนำเงินมาพัฒนาหมู่บ้าน และบำรุงสถาบันทางศาสนาต่อไปเป็นประจำทุกปี การร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นการมีส่วนร่วมในกลุ่มที่สร้างความสามัคคีของชุมชน เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของชาวบ้าน ขณะเดียวกันก็เป็นเสมือนการรวมกิจกรรมที่สร้างความสามัคคีให้กับสังคมในชุมชน

ตำบลโคกมะม่วงจะมีลักษณะของวัฒนธรรมที่เป็นรูปแบบของชาวบ้านที่สะสมมาจากคนรุ่นก่อน คือ มีความช่วยเหลือซึ่งกันและกันของชาวบ้าน ซึ่งการช่วยเหลือชาวบ้านเป็นวัฒนธรรมด้านบวกที่จะช่วยให้ชาวบ้านเกิดการรวมพลังคนทั้งหลายเข้าด้วยกัน เกิดการพึ่งตนเองพึ่งพาซึ่งกันและกันของเพื่อนบ้าน ดังปรากฏเป็นรูปธรรม เช่น การรักษาป่าร่วมกัน มีศาลปู่ตาเดียวกัน การทำกิจกรรมร่วมกันในระหว่างหมู่บ้าน วิถีชีวิตของชาวบ้านผูกพันกับศาสนาธรรมชาติเข้าด้วยกัน

ปัจจุบันวัฒนธรรมทุนนิยมก็เข้ามามีอิทธิพลต่อจิตใจของชาวบ้าน อย่างไรก็ตามคนชนบทที่ผูกพันกับธรรมชาติจิตวิญญาณของการพึ่งพาและอยู่ร่วมป่ายังมีมากเมื่อเปรียบกับกระแสวัฒนธรรมทุนนิยมจะอย่างไรก็ตามวัฒนธรรมชาวบ้านไม่ได้สูญหายไปกับการที่ชุมชนมีความสัมพันธ์กับสังคมภายนอก แต่มีการปรับตัว สังคมวัฒนธรรมของชนบทยังมีบทบาทและมีความซับซ้อนในจิตสำนึกของชาวบ้าน

4.1.6. โครงสร้างของแหล่งทรัพยากร

ในตำบลโคกมะม่วงมีทรัพยากรที่ดินซึ่งสัมพันธ์กับพื้นที่ป่าไม้ พื้นที่เป็นป่าไม้ที่เหลือ เพราะการอนุรักษ์ของชาวบ้านตามวัฒนธรรมประเพณี(ดูแผนที่ 4-3)โดยสรุปชาวบ้านมีวัฒนธรรมในการรักษา และอยู่ร่วมป่าสามารถแสดงถึงศักยภาพของการรวมอนุรักษ์ป่าดังปรากฏในตำบลโคกมะม่วงชุมชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดังนี้

ในตำบลโคกมะม่วง ทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบป่าซึ่งเป็นป่าสงวนแห่งชาติและวัดป่า ป่า
โรงเรียน วัดป่าในการอนุรักษ์ที่เห็นเป็นรูปธรรมได้แก่

1. ป่าวัดบ้านปลื้มพัฒนา หมู่ 7, 8, 9 มีพื้นที่ กว่า 300 ไร่ (ดูแผนที่ 4-3) การดูแลโดยพระและชาวบ้านหมู่ 7, 8, 9 ซึ่งทางราชการก็ยอมรับวัดป่าแห่งนี้ในการดูแลป่าไม้ในป่าวัดและการอนุรักษ์แบบป่าชุมชนโดยการตกลงกับชาวบ้าน ในการอนุญาตให้เข้าไปเก็บเห็ด ผัก ออกมาใช้ประโยชน์ได้ แต่ดูแลไม่ให้ใครเข้าไปตัดไม้ทำลายป่าและสัตว์ป่าในเขตป่าวัด²³ มีการประชุมตกลงร่วมกันของชาวบ้านและได้รับความร่วมมืออย่างดีจากชาวบ้าน มีการขุดสระน้ำเพื่อรักษาความชุ่มชื้นของระบบป่าด้วย ชาวบ้านก็เห็นความสำคัญช่วยรักษา ผู้ศึกษาพบว่า เจ้าหน้าที่รัฐก็เห็นด้วยกับการอนุรักษ์ของชาวบ้านและวัดเนื่องจากการอนุรักษ์เป็นไปตามธรรมชาติ โดยชาวบ้านไม่ทำลายป่าไม้และพระสงฆ์เป็นพระปฏิบัติที่เคร่งครัด²⁴

2. ป่าคอนปู่ตาเป็นการกำหนดป่าเพื่อพิธีกรรมตามความเชื่อของชุมชนที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดจนความเชื่อเรื่องผี โดยการพึ่งพิงปู่ตาให้รักษาชุมชน จึงจัดสรรที่ป่าของชาวบ้านร่วมกัน ในหมู่บ้านปลื้มพัฒนา บ้านเทพพัฒนา

3. ป่าช้า ในแทบทุกหมู่บ้าน ป่าช้าเป็นสถานที่ที่ใช้เผาหรือฝังศพของคนในชุมชนซึ่งใช้ร่วมกัน บางแห่งผู้นำชุมชนได้ปลูกป่าไว้เพื่อสอยของชุมชนเช่น ป่าช้าบ้านเทพพัฒนา บ้านปลื้มพัฒนา ทรัพยากรป่าชุมชนของบ้านเทพพัฒนา ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าที่มีลักษณะเป็นหย่อมต่อเนื่องจากเขตป่าอนุรักษ์ ผู้นำชุมชนจึงสงวนไว้เป็นป่าใช้สอยของชุมชนมีพื้นที่กว่า 200 ไร่ ป่าช้าชุมชนอยู่ทางทิศเหนือหรือด้านหลังวัดประจำหมู่บ้านเป็นป่าโคกเต็งรัง มีพื้นที่กว่า 60 ไร่ ใช้เป็นที่ฌาปนกิจศพของคนในหมู่บ้าน ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาปลูกป่าสำหรับใช้สอยร่วมกัน

²² สัมภาษณ์ พระคำรง. เจ้าอาวาสวัดป่าพัฒนาวาส. วัดบ้านปลื้มพัฒนาหมู่ 8 ตำบลโคกมะม่วง, 2 กันยายน 2537.

²³ สัมภาษณ์ นายสมชาย คอประเสริฐ, ปลัดอำเภอปะคำ, 27 กรกฎาคม 2537.

4. ป่าโรงเรียน เป็นป่าที่โรงเรียนในชุมชนมีการอนุรักษ์ไว้ หรือปลูกขึ้นมาภายในโรงเรียนเป็นการมีส่วนร่วมระดับเยาวชน ชาวบ้าน เช่น โรงเรียนบ้านปลื้มพัฒนา โรงเรียนบ้านเทพพัฒนาป่าชุมชนของโรงเรียนบ้านปลื้มพัฒนามีเนื้อที่ 5 ไร่ซึ่งมีบริเวณติดต่อกันทั้งวัดป่าพัฒนาวาส ป่าโรงเรียนและป่าช้า ชาวบ้านมีส่วนร่วมอนุรักษ์จากหลาย ๆ ฝ่ายทั้งพระ ชาวบ้าน ครู นักเรียน และได้รับการยอมรับของทางราชการ ขณะเดียวกันก็เป็นการอนุรักษ์ในรูปแบบที่ทางราชการส่งเสริม

5. ป่าปลูกพัฒนา(ยูคาลิปตัส) ปรากฏในหมู่บ้านสหกรณ์ป่าไม้ บ้านดงใหญ่พัฒนา 4 ในโครงการพัฒนาพื้นที่ตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ซึ่งเข้ามาในปีพ.ศ. 2527 ในหมู่ที่ 13 มีพื้นที่เป็นป่ายูคาลิปตัสรอบที่ตั้งโครงการและหลังโรงเรียนบ้านดงใหญ่ 4 ในอดีตหมู่บ้านเหล่านี้ก็คือพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ เมื่อการเข้าทำประโยชน์ ประกอบอาชีพจากป่าดงกลายเป็นหมู่บ้านหรือป่าวัด ป่าป่าจะแสดงถึงการมีความสัมพันธ์กับป่าและการอนุรักษ์แต่เมื่อพิจารณาบ้านหมู่ที่ 13 พัฒนาการของหมู่บ้านเกิดขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2528 โดยการจัดสรรชาวบ้านให้อยู่ในรูปหมู่บ้านสหกรณ์ป่าไม้คือบ้านพัฒนาดงใหญ่ 4 เกิดตามความต้องการของรัฐโดยกรมป่าไม้และกองทัพภาค 2 กระทรวงมหาดไทยโดยกรมปกครองหมู่บ้านได้รับการวางแผนผังการจัดที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน โรงเรียน วัดและความสะอาดอื่น ๆ พร้อมทั้งที่ตั้งสำนักงานพัฒนาโครงการป่าดงใหญ่ 4 และการปลูกป่าตามกระแสทุนนิยมตามนโยบายรัฐ ป่าจึงเป็นป่ายูคาลิปตัสรอบหมู่บ้านปัจจุบันป่ายูคาลิปตัสประมาณ 300 ไร่²⁵ ที่เหลือจากการตัดทำลายเพื่อการคัดค้านการปลูกต้นยูคาลิปตัสของโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 ของชาวบ้านในวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2531

6. ป่าสมบูรณ์ ในการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารคือ ป่าเขาหัวน้ำหุด ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเพื่อรักษาป่าสมบูรณ์และน้ำผุดแหล่งน้ำธรรมชาติซึ่งมีองค์กรชาวบ้าน พระสงฆ์ และองค์กรภายนอก ร่วมอนุรักษ์ พื้นที่ป่าที่ชาวบ้านกันหรือกำหนดเขตด้วยการเดินสำรวจและและทำเขตอภัยทาน 25000 ไร่²⁶

ในตำบลโคกมะม่วงมีโครงสร้างของทรัพยากรในพื้นที่ คือ ทรัพยากรที่ดิน การครอบ

²⁵ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

²⁶ เอกสารราชการกรมป่าไม้ที่ กษ. 0705.4/38365 กรมป่าไม้ 61 ถนนพหลโยธิน 25 ธันวาคม 2535. (อัดสำเนา).

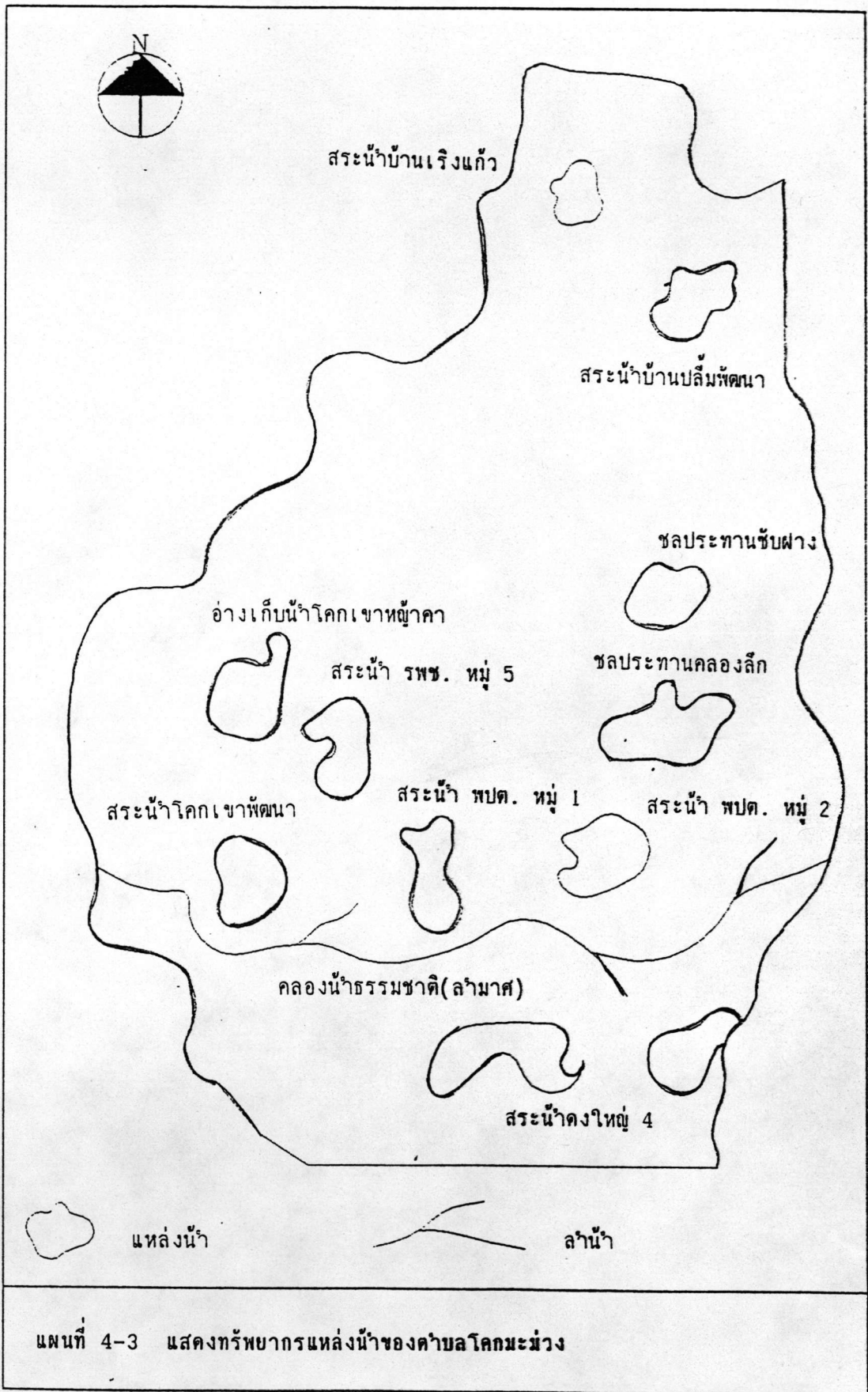
ครองที่ดินในการทำไร่และตั้งบ้านเรือนร้อยละ 90 มีที่ดินจับจองและถือครองที่เหลืออีกร้อยละ 10 ไม่มีที่ดินครอบครอง สำหรับการได้ที่ดินมาด้วยการซื้อถึงร้อยละ 84 ได้มาจากการจับจองร้อยละ 16 เนื่องจากผู้อพยพมาภายหลังจะซื้อจากคนที่จับจองเอาไว้หรือจากการแบ่งขายจากญาติพี่น้อง²⁷

สำหรับทรัพยากรแหล่งน้ำ ทรัพยากรแหล่งน้ำที่เกิดจากธรรมชาติและชุมชนร่วมกับทางราชการสร้างขึ้น(ดังแผนที่ 4-4) แหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญและมีน้ำไหลตลอดปีคือ ลำมาศ ห้วยซับใหญ่ ห้วยซับเล็ก หินเพลิง น้ำผุด แหล่งน้ำที่เกิดการพัฒนาของทางราชการเพื่อให้ชาวบ้านมีแหล่งน้ำไว้ใช้เช่นชลประทานซับผาง ชลประทานคลองลึก อ่างเก็บน้ำโคกเขาหญ้าคา และสระน้ำตามโครงการ เช่น สระน้ำบ้านปลื้มพัฒนา(ชาวบ้านหมู่ 7, 8, 9) สระน้ำ รพช.(หมู่ 5) สระน้ำ พต.หมู่ 2 สระน้ำสระดงใหญ่ 4 ชาวบ้านอาศัยน้ำจากลำมาศในการปลูกผักและทำนา ทุกปีน้ำจะไม่แห้งฝั่งจะแห้งในปีพ.ศ. 2537²⁸ ผู้ศึกษาพบว่าชาวบ้านใช้น้ำบาดาลร้อยละ 74 สำหรับน้ำดื่ม ชาวบ้านยังต้องพึ่งพาธรรมชาติคือร้อยละ 94 ดื่มน้ำฝนโดยมีที่เก็บรักษาน้ำไว้ ในชุมชนมีภาชนะเก็บน้ำฝนไว้ดื่มกินร้อยละ 98 ซึ่งสามารถใช้ดื่มได้ตลอดปี การที่ชาวบ้านต้องอาศัยน้ำดื่มจากน้ำฝนเป็นการพึ่งพาธรรมชาติของชาวบ้าน นอกจากน้ำฝนที่ใช้ดื่มกินแล้วอาศัยน้ำฝนในการทำนา ทำไร่ และลำมาศและห้วยในการเพาะปลูก

²⁷ สัมภาษณ์, ส.ต.ต. เพิ่มศักดิ์ ขำชู, 24 สิงหาคม 2538.

(ตำราวจที่เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ตั้งแต่ พ.ศ. 2519 ด้วยการเข้ามารวมชาวบ้านให้รวมกลุ่มหมู่บ้าน และแต่งงานมีครอบครัวอยู่ในหมู่ 7 ตำบลโคกมะม่วง จังหวัดบุรีรัมย์.)

²⁸ สัมภาษณ์ นายชาญ โสมาบุตร, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

4.2 ความ เป็นมาของการ เคลื่อนไหว เพื่อการ เรียกร้อง ที่ดินทำกินของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วง ในช่วง พ.ศ. 2523 - 2532

4.2.1. การ เรียกร้อง สิทธิ ที่ทำกินและการจัดการอนุรักษ์ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ของ ชาวบ้านตำบลโคกมะม่วง

ป่าดงใหญ่ในอำเภอปะคำเป็นแหล่งรวมความหลากหลายทางชีวภาพโดยเฉพาะสมุนไพร
ธรรมชาติดำรงความเป็นทรัพยากรที่สำคัญของระบบนิเวศและเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร 6 สาย²⁹ คือ
โป่งลิง ห้วยหินเพลิง ห้วยน้ำผุด ห้วยซับใหญ่ ห้วยซับน้อยและห้วยซับหวาย รวมกันเป็นลำมาศไหล
ลงสู่แม่น้ำมูล ทรัพยากรในแง่เศรษฐกิจเป็นป่าเบญจพรรณที่อุดมไปด้วยไม้มีค่า เช่น ไม้มะค่า
ไม้ตะเคียน ไม้ยาง ไม้ชิงชัน ไม้พะยุงและไม้เชือก ฯลฯ เป็นแหล่งปัจจัย 4 และแหล่งรวมความ
หลากหลายทางชีวภาพที่มีคุณค่ามหาศาลที่ชาวบ้านต้องพึ่งพา

รัฐบาลกลางโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์อาศัยอำนาจตามความแห่ง
พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติมาตรา 6 ออกกฎกระทรวงฉบับที่ 58 ลงวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ.
2502 ประกาศให้ป่าดงใหญ่เป็นป่าสงวนแห่งชาติมีเนื้อที่ประมาณ 631,250 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่
รอยต่อ 3 จังหวัด คือ อำเภอปะคำ อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอตราพระยา
จังหวัดปราจีนบุรีและอำเภอเสิงสาง จังหวัดนครราชสีมา มีสภาพป่าสมบูรณ์ประมาณ 212,500
ไร่³⁰ มีชุมชนชาวบ้านเริ่มมาตั้งหมู่บ้านเป็นหลักแหล่งอยู่ร่วมกันประมาณ 2-3 ชั่วอายุได้แก่ บ้าน
ปะคำ บ้านหินโคนดง บ้านหนองน้ำขุ่นและบ้านกุศโบริสต์เป็นต้น ราวปีพ.ศ.2495 มีชาวบ้านอพยพ
เข้ามาบุกเบิกพื้นที่เพิ่มมากขึ้น โดยเริ่มจากการเป็นลูกจ้างทำงานกับผู้ที่ได้รับสัมปทานป่าไม้ และ
เข้ามาประกอบอาชีพหนีภัยแล้งหาแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ ต่อมาในปีพ.ศ. 2509 กองทัพอากาศที่ 2 ได้
ส่งทหารมาปฏิบัติงานในพื้นที่นี้เป็นพื้นที่เพื่อความมั่นคงและอนุญาตให้ชาวบ้านเข้าทำกินในพื้นที่บาง
ส่วน³¹

²⁹ คณะกรรมการชาวบ้านอนุรักษ์ป่าภาคอีสาน. ข้อเท็จจริงและเหตุการณ์กรณี
ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่แปลง 2 และ 4, 14 มกราคม พ.ศ. 2534. (อัคราเนา)

³⁰ วิมล คงสกุลถาวร. "ประมวลเหตุการณ์", สี่จะจากดงใหญ่, (กรุงเทพฯ :
ECO PRESS, 2534), หน้า 19.

³¹ สัมภาษณ์นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

โดยจัดพื้นที่ทำกินให้ครอบครัวละ 7-8 ไร่ต่อครอบครัว ในช่วงปี พ.ศ.2510 เริ่มมีครอบครัวของประชาชนในจังหวัดต่างๆ เข้ามาทำไร่ทำสวนเพื่อนำเอาที่ดินไปใช้ในการทำเกษตรกรรมมีชุมชนหมู่บ้านใหม่เกิดขึ้นมากมาย เช่น บ้านโคกไม้แดง บ้านสุขสำราญ บ้านเทพพัฒนา บ้านปลื้มพัฒนา บ้านโคกมะม่วง บ้านไทยเจริญ เป็นต้น รวมประมาณกว่า 5,000 ครอบครัว³²

ระหว่างปี พ.ศ. 2516-2523 พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่เป็นพื้นที่การเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยยุทธวิธีทางการทหารจึงอนุญาตให้ชาวบ้านบุกรุกพื้นที่ป่าอย่างไม่มีขอบเขตจำกัดเพื่อให้เป็นกันชนกับการปราบปรามคอมมิวนิสต์ โดยมีเงื่อนไขต้องให้ความร่วมมือกับทางราชการโดยรองเสนาธิการกองทัพภาคขณะนั้นคือพันเอกจรรยา นิมดิษฐ์ ได้ให้สัญญากับชาวบ้านว่า ถ้าร่วมกันต่อสู้เอาชนะคอมมิวนิสต์แล้วทุกคนจะอยู่อย่างมีความสุขและทำมาหากินในพื้นที่ป่าดงใหญ่ต่อไปได้ เมื่อสถานการณ์สู้รบสงบลงไป พ.ศ. 2526 ชาวบ้านที่ร่วมสู้รบกับทหารจึงปักหลักแหล่งทำมาหากินอยู่เรื่อยมา³³ ในระหว่างนี้รัฐบาลได้มีนโยบายส่งเสริมการปลูกมันสำปะหลังเป็นพืชเศรษฐกิจ ชาวบ้านจึงขยายพื้นที่การปลูกมันสำปะหลังมากยิ่งขึ้น³⁴

การกำหนดนโยบายฟื้นฟูสภาพป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่จัดอยู่ในสภาพป่าเสื่อมโทรมกว่า 40,000 ไร่ และจัดทำโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ด้วยความร่วมมือระหว่างกรมป่าไม้กับกองทัพภาคที่ 2 และกองกำลังรักษาความมั่นคงภายใน(กอ.รมน.) กล่าวคือ เริ่มดำเนินการพัฒนาพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ใน ปีพ.ศ. 2521³⁵(ดูแผนที่ 4-4) แยกพื้นที่ป่าเพื่อการพัฒนาเป็น 4 โครงการคือ โครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 1 และ 3 อยู่ในเขตท้องที่อำเภอละหานทราย และ โครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 2 และ 4 อยู่ในเขตท้องที่อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งในการศึกษานี้จะกล่าวเพียงโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4

โครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 ในเขตพื้นที่ตำบลโคกมะม่วงและตำบลหนองบัว อำเภอ

³² สำนักงานป่าไม้เขตนครราชสีมา โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ ตามแนวทางพระราชดำริ โครงการพัฒนาป่าดงใหญ่(อัดสำเนา)

³³ สัมภาษณ์, นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

³⁴ สัมภาษณ์, นายมังกร เต็งประวัติ, 28 กุมภาพันธ์ 2538.

³⁵ สำนักงานป่าไม้เขตนครราชสีมา โครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 2 และ 4(อัดสำเนา)

ปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ เริ่มเมื่อปี พ.ศ. 2527 โดยยึดหลักการจัดสรรที่ดินในรูปของสหกรณ์หมู่บ้านป่าไม้ ปัญหาความขัดแย้งของโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 มีรากลึกยาวนานเพราะโครงการเข้ามาหลังจากที่ชาวบ้านเข้ามาอาศัยและทำกินในพื้นที่ก่อน³⁶ เมื่อโครงการฯ เข้ามาประกาศให้ชาวบ้านออกจากพื้นที่ป่าสงวนฯ เพื่อนำพื้นที่ปลูกต้นยูคาลิปตัสตามนโยบายการปลูกป่าในพื้นที่ป่าสงวนประมาณ 300 ไร่ ในระยะเริ่มแรกชาวบ้านยังไม่เคลื่อนไหวเนื่องจากยังไม่เห็นผลกระทบของการปลูกต้นยูคาลิปตัส ชาวบ้านที่ถูกทับที่ทำกินในช่วงนั้นไม่มีใครคัดค้านเพราะคิดว่าจะเอาแค่ 300 ไร่³⁷

ต่อมาในพ.ศ. 2528 โครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 2 และ 4 ต้องการพื้นที่ในการปลูกยูคาลิปตัสเพิ่มเป็นประมาณ 4,000 ไร่ และกรมป่าไม้อนุญาตให้บริษัทเอกชนเข้ามาใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าสงวนดงใหญ่ 6,000 ไร่ ระยะเวลา 30 ปี เสียค่าเช่าไร่ละ 10 บาท ระบุเช่าเพื่อการปลูกต้นยูคาลิปตัส³⁸ การขยายพื้นที่ของโครงการสร้างปัญหาให้กับชาวบ้านทับที่ทำกิน ไม่มีการจัดสรรที่ดินให้ชาวบ้าน ขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่โครงการฯ ดำเนินการกำหนดพื้นที่ลึกเข้าไปอีก 700 - 1000 ไร่ ก่อให้เกิดการรวมตัวของชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อน³⁹

เนื่องจากพื้นที่ที่มีสภาพป่าเสื่อมโทรมที่รัฐโดยหน่วยงานระดับปฏิบัติของราชการ คือโครงการพัฒนาดงใหญ่ 4 และให้เอกชนนำไปปลูกป่ายูคาลิปตัส⁴⁰ พื้นที่ที่ทางราชการเตรียมไว้คือที่ดินที่ชาวบ้านใช้ทำไร่และการได้มาจากการเข้าจับจอง ซ้ำขายและใช้ปลูกพืชอยู่ก่อนแล้ว ที่ดินในพื้นที่โครงการจะปลูกยูคาลิปตัสเป็นของชาวบ้านเทพพัฒนา⁴¹ กรมป่าไม้ยึดหลักปฏิบัติตามกฎหมายมองว่า พื้นที่ป่าสงวนเป็นอำนาจของรัฐในการจัดการพัฒนาพื้นที่และอนุญาตเอกชนในการเข้าทำ

³⁶ ชัยอนันต์ สมุทรวณิชและกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคง : ความมั่นคงของรัฐกับความไม่มั่นคงของราษฎร, หน้า 56.

³⁷ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

³⁸ วิมล คงถาวรสกุล. ลี้จจะป่าดงใหญ่, หน้า 19.

³⁹ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 2 กุมภาพันธ์ 2538.

⁴⁰ บริษัทเอกชนที่เข้ามาขอสัมปทานปลูกป่าในพื้นที่ป่าดงใหญ่ 3 บริษัทคือ บริษัทบุรีรัมย์ บริษัททวนเกษตร จำกัด บริษัทนางรอง ซึ่ง ทั้ง 3 บริษัทมีผู้บริหารคนเดียวกัน

⁴¹ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

ประโยชน์ตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติและนโยบายการปลูกยูคาลิปตัส การถือครองของชาวบ้านถือเป็นการบุกรุกเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 ได้เข้าจัดสรรที่ดินตามวัตถุประสงค์ของโครงการฯ ซึ่งสวนทางกับความต้องการของชาวบ้าน⁴² เพราะพื้นที่จัดสรรมีปริมาณไม่เพียงพอ กับความต้องการของชาวบ้านที่เคยอยู่มาก่อนแล้ว ประกอบกับการขยายพื้นที่เพื่อปลูกป่าต้นยูคาลิปตัสของโครงการขาดการประชาสัมพันธ์และการประสานกับชาวบ้าน จึงเกิดการเผชิญหน้ากับชาวบ้านในพื้นที่ขึ้นตั้งคำให้สัมภาษณ์ของผู้ใหญ่บ้านคอนนางงาม

"วิธีการเข้ามาครั้งแรกไม่ได้เข้ามาสัมผัสประชาชนอย่างใดอย่างหนึ่งหรือมาประชาสัมพันธ์ มาขอเข้าขอเดียวกัน ที่นี้ป่าเขาไม่พูดอย่างนั้น เขามาในนามกองทัพ มีปืนมาเกือบ 40 กระบอก ตั้งทัพสิ่งประชาชนที่อยู่ตามเถียงนาให้ออกไป ไล่เลย จะทำอะไรก็ได้เพราะเขาคือเป็นเขตของเขา(เขตทหารหรือพื้นที่เคลื่อนไหวเพื่อความมั่นคง) ใครไม่ออกไปให้ใช้มาตรการขั้นเด็ดขาด ถ้าเถียงจะยิง ครั้งแรกมีพวกเราประมาณ 50 คน จะสู้กลัวเขาเพราะเราไม่มีอาวุธ"⁴³

การเคลื่อนไหวของชาวบ้านด้วยการรวมตัวคัดค้านทุกรูปแบบ เจ้าหน้าที่ดำเนินการกำหนดพื้นที่ด้วยการวางหลักเขต(สเป็ก)ชาวบ้านก็เข้าถอนออก⁴⁴ เนื่องจากจากประสบปัญหาความไม่เป็นธรรมที่ต้องสูญเสียที่ดินที่เคยทำกินให้รัฐ ในการจัดการทรัพยากรในระดับพื้นที่ชาวบ้านมีความชอบธรรมในการเข้าจับจองพื้นที่ตามการชักชวนของหน่วยราชการในนโยบายความมั่นคงในอดีตในช่วงพ.ศ. 2516-2520 ชาวบ้านมีสิทธิในที่ดินที่ตนเข้ามาทำประโยชน์มาก่อนที่โครงการฯจะดำเนินการ การเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการปลูกยูคาลิปตัสและการจัดสรรที่ดินเพราะไม่พอใจที่ทางราชการไม่ดำเนินการจัดสรรที่ดินให้เรียบร้อย ในเริ่มจากวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2528 โดยชาวบ้านได้รวมกลุ่มเพื่อพบนายอำเภอปะคำเพื่อยื่นหนังสือพร้อมลายเซ็นของผู้เดือนร้อนกว่า 700 ราย⁴⁵ ซึ่งเป็นการรวมตัวโดยธรรมชาติที่เกิดจากความเดือดร้อนในเรื่องที่ทำกิน นายอำเภอให้

⁴² สัมภาษณ์ นายชาญ โสมาบุตร, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

⁴³ อ่างใน วิมล คงสกุลถาวร. สี่จะป่าดงใหญ่, หน้า 79.

⁴⁴ สัมภาษณ์ นายชาญ โสมาบุตร, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

⁴⁵ วิมล คงสกุลถาวร, สี่จะป่าดงใหญ่, หน้า 19.

รอกำตอบจากหัวหน้าโครงการฯพัฒนาป่าดงใหญ่ ในวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2528 หัวหน้าโครงการฯให้คำตอบว่าไม่สามารถจัดสรรที่ดินให้ทำกินได้ทั้งหมด ความไม่เชื่อใจในองค์กรรัฐเริ่มเกิดขึ้นกับชาวบ้านเพิ่มขึ้น

ในวันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2529 ชาวบ้านรวมตัวกันเข้าพบนายอำเภออีกครั้งเพื่อให้ทางราชการดำเนินการจัดสรรที่ดินอันเนื่องจากโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 ทับที่ดินทำกินชาวบ้านก่อนที่จะดำเนินการต่อไป แต่ยังไม่ได้รับการยืนยันอะไรเพิ่ม ขณะเดียวกันในวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2529 นายคำ บุตรศรีและนายชาญ โสมาบุตรขอพบนายทหารพลโทเจลิเมเดช จารุวัฒน์ที่กองทัพบกภาคที่ 2 แต่ไม่ได้คำตอบที่ชัดเจนจึงพัฒนาการร้องเรียนใหม่จากเรียกร้องต่อหน่วยงานปกครองที่อำเภอสู่การเรียกร้องต่อหน่วยงานความมั่นคงกองทัพบกภาค 2 โดยในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2529 ชาวบ้านได้ทำเอกสารเป็นลายลักษณ์อักษรส่งคำร้องผ่านทหารของกองทัพบกภาคที่ 2 ในการจัดการเรื่องที่ดินที่ทางราชการทับที่ประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับคำอธิบายว่า "จุดของการจัดสรรที่ดินเพื่อให้ราษฎรได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนง่ายต่อการรักษาความปลอดภัยง่ายต่อการปราบปรามคอมมิวนิสต์ และให้ราษฎรที่เดือนร้อนได้มีที่ทำกิน"⁴⁶

การเรียกร้องในเรื่องที่ทำกินไม่ได้รับการแก้ไข ขณะเดียวกันความเดือดร้อนได้ขยายเพิ่มจากตำบลโคกมะม่วงสู่ตำบลหนองบัว ตำบลทูลนบ⁴⁷ ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงต้องรวมพลังเพื่อเจรจาทอรอง ในวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2529 เจ้าหน้าที่รัฐโดยเจ้าหน้าที่โครงการฯมอบหมายให้หัวหน้าคนงานจำนวนหนึ่งนำรถไถทำการไถทำลายพืชไร่ของชาวบ้านที่ปลูกไว้ชาวบ้านจึงรวมตัวกันขับไล่คนงานและยึดรถไถเพื่อต่อรองเจรจากับเจ้าหน้าที่โครงการฯ ชาวบ้านต้องพบความผิดหวังเมื่อเจ้าหน้าที่นำคนงานที่หน้าสำนักงานป่าดงใหญ่ 4 ตำบลโคกมะม่วง อำเภอปะคำ แต่เจ้าหน้าที่ไม่มาตามนัด⁴⁸

⁴⁶ สัมภาษณ์ นายชาญ, โสมาบุตร 10 กุมภาพันธ์ 2538.

⁴⁷ วิมล คงสกุลถาวร, สี่จะป่าดงใหญ่, หน้า 21.

⁴⁸ เฟิงอ้าง, หน้า 21.

ในการเคลื่อนไหวก่อนหน้าในตำบลโคกมะม่วง เจ้าหน้าที่ระดับอำเภอไม่สามารถแก้ปัญหาให้ชาวบ้านได้เนื่องจากการเจ้าหน้าที่ต้องทำตามคำสั่งของโครงการฯ ชาวบ้านต้องพัฒนาการการเคลื่อนไหวจากระดับอำเภอสู่ระดับจังหวัด ในวันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2529 ชาวบ้านประมาณ 300 คน เดินทางไปพบผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ ยื่นข้อเสนอคือ 1) ให้ทำการจัดสรรที่ดินก่อนปลูกป่ายูคาลิปตัส 2) ขอให้ชาวบ้านเข้าทำกินในพื้นที่โครงการฯจัดสรร 3) เว้นการจับกุม 4) ขอให้ป่าไม้ทำเขตป่าสมบูรณ์ให้ชัดเจน ผู้ว่าราชการขอเวลาว่าจะให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้และทหารชี้แจงกับชาวบ้านในวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2529⁴⁹

ในเดือนพฤษภาคม การเคลื่อนไหวของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงเพื่อให้รัฐบาลดำเนินการปล่อยตัวประกันก็พัฒนาสู่ระดับผู้บริหารโดยในวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2529 มีประกาศของเจ้าหน้าที่รัฐไล่ชาวบ้านออกจากพื้นที่ภายในวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2529 ชาวบ้านไม่ยินยอมด้วยอำนาจทางกฎหมายรัฐจึงดำเนินการจับกุมชาวบ้าน 20 คน ทำให้ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงเดินทางไปเจรจากับเลขาธิการรัฐมนตรี จนได้รับการปล่อยตัวทั้งหมด⁵⁰ การเคลื่อนไหวของชาวบ้านในระดับพื้นที่ไม่ได้รับการแก้ไขต้องรอขั้นตอนการสั่งงานจากส่วนกลาง ชาวบ้านจึงเริ่มนำโครงสร้างอำนาจทางการเมืองเข้ามามีบทบาทในการจัดการแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่ โดยใช้ผลประโยชน์ทางการเมืองเข้ามาช่วยในการแก้ไขปัญหา เพราะชาวบ้านคือที่มาของฐานเสียง

ในวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2529 ตามวันนัดที่ผู้ว่าราชการ ทหารราชการได้ส่งตัวแทนที่เกี่ยวข้องมาพบชาวบ้านกว่า 3,000 คน ที่ชุมชนนาคอย ณ วัดบ้านเทพพัฒนา ตำบลโคกมะม่วง โดยชาวบ้านส่งผู้แทนไปเจรจา 3 คน(นายคำ บุตรศรี นายชาญ โสมาบุตรและนายสา) พร้อมข้อเสนอเพิ่ม จากเดิมขอให้แก้ไขเรื่องที่ดินและการปล่อยชาวบ้านที่ถูกจับคือ

"สภาตำบลโคกมะม่วงมีมติไม่ให้ปลูกยูคาลิปตัส แต่จะขอชาวบ้านมีส่วนร่วมปลูกป่าทดแทนเองเพื่อไม่ให้สิ้นเปลืองงบประมาณ โดยนำช่างพารามาปลูก โดยทุกคนที่ปลูกจะช่วยกันดูแลในพื้นที่ของตน"⁵¹

⁴⁹ เฟิงอ้าง, หน้า 21.

⁵⁰ เฟิงอ้าง, หน้า 21.

⁵¹ เฟิงอ้าง, หน้า 21.

สภาตำบลนับเป็นองค์กรชาวบ้านในระดับพื้นที่เริ่มเข้ามามีส่วนในการร่วมตัดสินใจในการจัดสรรการใช้ทรัพยากรในระดับหนึ่งน่าจะเป็นองค์กรที่สามารถนำเสนอความต้องการของชาวบ้าน แต่ผลการเจรจาไม่สามารถตกลงกันได้อันเนื่องมาจากรัฐมองว่านโยบายรัฐต้องการปลูกป่าในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรมเพื่อเป็นการอนุรักษ์ป่า ชาวบ้านในท้องถิ่นเห็นว่าต้นยูคาลิปตัสไม่เอื้อประโยชน์ในการบริโภคแก่ชาวบ้านเลยและทำลายระบบนิเวศ⁵² การที่สภาตำบลเลือกที่จะมีส่วนร่วมในการปลูกป่า เนื่องจากโครงการของรัฐต้องการที่จะอนุรักษ์ป่า ชาวบ้านมีเจตนาที่จะร่วมอนุรักษ์ป่าและการรักษาที่ดินไว้ด้วยการเสนอปลูกยางพารา ชาวบ้านมีความพร้อมเรื่องแรงงาน พันธุ์ไม้พื้นเมือง และการอนุรักษ์ธรรมชาติ ได้ช่วยราชการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า พร้อมกับการรักษาที่ดิน

การเคลื่อนไหวดำเนินการทั้งในส่วนพื้นที่และส่วนกลาง อันเนื่องจากเจ้าหน้าที่ระดับพื้นที่ไม่สามารถให้คำตอบที่ชัดเจนแก่ชาวบ้าน ในวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2529 ชาวบ้านได้เสนอเรื่องเรียนอีกครั้งที่กองอำนวยการประชาชนผ่านผู้ช่วยเลขาธิการรัฐมนตรี โดยรับจะส่งเรื่องไปยังกรมป่าไม้⁵³ เพื่อให้ทางราชการแก้ไขเรื่องที่ดินโครงการฯ ทับที่ของชาวบ้านแต่ผลที่ชาวบ้านได้รับการเคลื่อนไหวคือในวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2529 ชาวบ้านได้รับหมายเรียก 10 คนในข้อหาบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ⁵⁴ ชาวบ้านได้มีการเจรจาเพื่อให้ปล่อยตัวชาวบ้านที่ถูกจับและชาวบ้านจะขอเช่าพื้นที่โครงการปลูกยางพาราเอง เพื่อมีส่วนร่วมในการปลูกป่าและสามารถประกอบอาชีพโดยไม่ทำลายระบบนิเวศ ในจิตสำนึกของชาวบ้านยังคงมีธรรมชาติอยู่ในจิตวิญญาณ สาเหตุที่ชาวบ้านโดยสภาตำบลโคมะม่วงเลือกยางพารา เนื่องจากในขณะนั้นภาคอีสานและจังหวัดปราจีนบุรีมีการปลูกยางพาราได้ผล ชาวบ้านเห็นว่ายางพาราสามารถปลูกได้ผลดีขายได้และชาวบ้านไม่ต้องเสียที่ดิน กรณีปลูกยูคาลิปตัสเมื่อโตชาวบ้านจะถูกทางราชการยึดที่ดิน ชาวบ้านจะไม่สามารถปลูกพืชไร่ในปีต่อไปได้เลย⁵⁵ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ยึดหลักกฎหมายที่ดินที่ชาวบ้านทำกินเป็นที่ดินที่ชาวบ้านบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติคงใหญ่

⁵² สัมภาษณ์ นายคำก่าย กองพร, 2 กันยายน 2537.

⁵³ วิมล คงสกุลถาวร. สัจจะป่าคงใหญ่, หน้า 22.

⁵⁴ เฟิงอ้าง, หน้า 22.

⁵⁴ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

⁵⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิชและกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคง : ความมั่นคงของรัฐกับความไม่มั่นคงของราษฎร, หน้า 57.

การเคลื่อนไหวเพื่อมีส่วนร่วมในการปลูกป่า โดยในวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2530 สภาตำบลโคกมะม่วงมีมติเป็นเอกฉันท์ 24 เสียงสนับสนุนให้ชาวบ้านปลูกยางพาราโดยขอเช่าพื้นที่จากรัฐบาล โดยขอให้รัฐยกเลิกการปลูกต้นยูคาลิปตัส ตั้งแต่วันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2530 ชาวบ้านส่งเรื่องขอเช่าพื้นที่ปลูกยางพาราผ่านผู้แทนราษฎร(สจ. ประกิจ พลเดช ขณะนั้นยังไม่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร) นำเรื่องถึงรัฐมนตรีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อให้ป่าไม้ทบทวนแก้ไขนโยบายปลูกต้นยูคาลิปตัสให้ส่งเสริมชาวบ้านปลูกยางพาราแทน

ในช่วงการรอกการทบทวนนโยบายของกรมป่าไม้ ชาวบ้านต้องทำการปลูกพืชตามที่เคยทำมาทุกปี และผลที่ได้จากการจัดการของรัฐก็คือในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2531 มีการจับกุมชาวบ้านในพื้นที่ป่าสงวนถึง 38 คน⁵⁶ ด้วยข้อหาทำผิดกฎหมายป่าสงวนแห่งชาติและยึดเบียดข้อหาตัดไม้ยางป่า 200 ต้น การกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐทำให้เกิดความคุกรุ่นอยู่ในหัวอกของชาวบ้านตลอดมา ประกอบกับไม่ได้รับการสนองตอบแก้ไขปัญหา เรื่องที่ทำกินและเกิดการขับไล่ชาวบ้านออกจากพื้นที่ทำกินอีกความขัดแย้ง เริ่มก่อตัวมากขึ้นเป็นลำดับ

ข้อเท็จจริงเกิดขึ้นในพื้นที่มีชาวบ้านทราบปัญหากันเป็นอย่างดีในกลุ่มชาวบ้านจึงมีการรวมตัวกันในวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2531 ชาวบ้านกว่า 3,000 คน นัดชุมนุมที่หน้าโครงการป่าดงใหญ่ 4 เพื่อเรียกร้องให้ยุติการจับกุมชาวบ้านทั้งหมดให้ระงับการปลูกต้นยูคาลิปตัสก่อน แล้วจัดสรรที่ดินแก่ 1,311 ครัวเรือน ในวันเดียวกันซึ่งเป็นช่วงรอคำตอบจากจังหวัดเป็นเวลานาน เกิดเหตุการณ์รุนแรงลูกหลานชาวบ้านที่มา 3 ตำบลซึ่งมารอคำตอบในการจัดการเรื่องที่ดิน รอจนเวลา 14.00 น ชาวบ้านไม่ได้รับคำตอบจากเจ้าหน้าที่จังหวัด⁵⁷ จึงตัดยูคาลิปตัส 20 ไร่ ทำลายเรือนเพาะชำต้น

---

⁵⁶ สำนักงานป่าไม้เขตนครราชสีมา. โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่อำเภอ ละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ ตามแนวทางพระราชดำริ โครงการพัฒนาป่าดงใหญ่(อัครสำเนา), หน้า 17.

⁵⁷ ลี้มภาษณ์ นายชาญ, โสมาบุตร 10 กุมภาพันธ์ 2538.

ยุคาลิปตัส 1 หลัง เกิดความเสียหายมูลค่า 486,250 บาท⁵⁸ จนกระทั่งรองผู้ว่าราชการมาเจรจา การชุมนุมจึงสลายในวันเดียวกัน⁵⁹

ผลการเคลื่อนไหวของชาวบ้านเพื่อต่อรองสิทธิทำกินในพื้นที่อย่างเป็นทางการ และการ รักษาสภาพแวดล้อมตามที่ชาวบ้านต้องการ การจัดการของรัฐโดยการให้กำลังทหารเข้ามาช่วย โดย 30 มีนาคม พ.ศ. 2531 คณะความมั่นคงเสริมพื้นที่ชายแดน จังหวัดบุรีรัมย์ ออกประกาศชี้แจงหลังเหตุการณ์ 16 มีนาคม ว่า

1. กองทัพภาคที่ 2 ได้ตั้งหน่วยเฉพาะกิจกองร้อย 23 ชุด "สันตินิมิตร" ให้ดำเนินการแก้ไขปัญหา
2. คณะทำงานจะพิจารณาจัดสรรที่ดินทางทิศเหนือของถนนเชื่อมต่อระหว่างโครงการ ดงใหญ่ 2 และ 4 ให้แก่ราษฎรตามพระราชบัญญัติป่าไม้และมติรัฐมนตรีเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าสงวน จะเริ่มสำรวจผู้มีสิทธิได้รับการพิจารณาจัดสรร
3. พื้นที่ที่เสียได้ของถนนให้กรมป่าไม้ดำเนินการปลูกป่า

ในระหว่างวันที่ 9-15 เมษายน 2531 เจ้าหน้าที่รัฐโดยทหารได้เข้าทำการจัดสรรที่ดินในพื้นที่โดยอาศัยคำสั่งกระทรวงเกษตรที่ 182/2531 มีราษฎรมาขึ้นเพื่อขอรับสิทธิ 5,000 ครอบครั้ว แต่ทางราชการสามารถจัดสรรให้ 2,500 ครอบครั้ว⁶⁰ เมื่อความต้องการที่ดินของชาวบ้านมีมากกว่าที่ดินที่ทางโครงการฯจะจัดให้ จึงเกิดการสะสมปัญหาขึ้นในช่วงมกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2532 เกิดแรงผลักดันให้ชาวบ้านผู้บุกรุกต้องถางป่าเพิ่มขึ้น โดยที่กรมป่าไม้ไม่สามารถดูแล

---

⁵⁸ สำนักงานป่าไม้เขตนครราชสีมา. โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่อำเภอ ละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ ตามแนวทางพระราชดำริ โครงการพัฒนาป่าดงใหญ่(อัดสำเนา), หน้า 17.

⁵⁹ วิมล คงสกุลถาวร. สี่จะป่าดงใหญ่, หน้า 21.

⁶⁰ เฟิงอ้าง, หน้า 24.

ทั่วถึง ทางกลุ่มชาวบ้านจึงได้รวมตัวกันประมาณ 300 คน ออกเดินทางสำรวจป่าตามแนวเขตถึง 3 วันและการพบปะพูดคุยได้พูดถึงปัญหาที่ดินทำกินและความคิดในการอนุรักษ์ป่าที่ยังสมบูรณ์ไว้เนื่องจากเป็นป่าต้นน้ำลำธาร⁶¹ การตั้งกลุ่มอนุรักษ์เขาหัวน้ำผุดโดยนายคำ บุตรศรีเป็นประธาน และแกนนำชาวบ้านและชาวบ้าน 3 ตำบลที่มีปัญหาที่ดินทำกิน คือ ตำบลโคกมะม่วง ตำบลหนองบัว ตำบลหุ่ทำนบ

อาจกล่าวได้ว่าตลอดระยะเวลาตั้งแต่ปลายปีพ.ศ. 2528 ถึงต้นปีพ.ศ. 2532 เป็นต้นมา เมื่อชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่เริ่มมีการรวมตัวกันคัดค้านการปลูกป่าต้นยูคาลิปตัส โดยมีมติของสภาตำบลโคกมะม่วงไม่ให้มีการปลูกต้นยูคาลิปตัส แต่ชาวบ้านเสนอที่จะปลูกพืชยืนต้น เช่น ยางพาราทดแทนด้วยการขอเช่าที่ดินจากกรมป่าไม้และได้ทำหนังสือยื่นต่อหน่วยราชการ นับแต่ระดับอำเภอ จังหวัดจนถึงคณะรัฐมนตรี ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการนี้แต่กลับไม่ได้รับคำตอบที่ชัดเจน และยิ่งไปกว่านั้นมีการนำรถไถมาไถทำลายพืชไร่ของชาวบ้านและมีการจับกุมชาวบ้านครั้งแล้วครั้งเล่า เพราะเจ้าหน้าที่คิดว่ามีความชอบธรรมในพื้นที่ป่าสงวนเป็นของรัฐ ทั้งที่ชาวบ้านได้ยื่นข้อเสนอให้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วก็ตาม จนกระทั่งได้เกิดเหตุการณ์รุนแรงขึ้นเมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2531 มีการชุมนุมของชาวบ้านที่หน้าสำนักงานโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 มีการตัดต้นยูคาลิปตัสที่ปลูกไว้และได้เผา เรือนเพาะชำและกล้าไม้อีกด้วย แม้หน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่จะได้พยายามแก้ไขปัญหานี้ด้วยการตั้งคณะทำงานให้ดำเนินการจัดสรรที่ดินตามโครงการฯให้แก่ ชาวบ้านตามพระราชบัญญัติป่าไม้และตามมติของคณะรัฐมนตรีก็ตาม ก็มีอาจหยุดยั้งชาวบ้านส่วนหนึ่งที่ได้รับความสะดวกหรือเพราะการจัดสรรที่ดินไม่เพียงพอต้องบุกรุกแผ้วถางทำลายพื้นที่ป่า เพื่อให้ได้มาซึ่งที่ทำกินอย่างยากที่จะหยุดยั้งเพราะกำลังของเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ไม่อาจดูแลได้อย่างทั่วถึง

โดยสรุปแล้วสามารถวิเคราะห์ได้ว่าพัฒนาการการเรียกร้องสิทธิทำกินไปสู่การอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์ อันเนื่องจากพื้นที่ตั้งอยู่ในเขตความเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์หรือเขตพื้นที่ลี้ภัยชุมชนซึ่งเคยเข้าร่วมอยู่กับป่า มีลักษณะพื้นที่ป่าและการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่เป็นอย่างดี เมื่อมีปัญหาการจัดสรรและการใช้ที่ดินของรัฐ ชาวบ้านจึงรวมพลังในการเรียกร้องและเคลื่อนไหวเพื่อรักษาที่ดินทำกินและพัฒนาสู่แนวทางอนุรักษ์ป่าสมบูรณ์เพื่อรักษาที่ดินทำกินและป่าสมบูรณ์

⁶¹ เฟื่องอ้าง, หน้า 26.

4.2.2 จุดเริ่มต้นโลกทัศน์ในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ของผู้นำชาวบ้านและชาวบ้านตำบล โคกมะม่วงในช่วง 2528-2532

ที่มาของการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ เกิดจากนโยบายของรัฐในแต่ละสมัยสร้างความขัดแย้งในพื้นที่ที่กล่าวคือ นโยบายความมั่นคงในพื้นที่ตามแนวชายแดนในยุคที่มีการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์ในช่วง 2516-2523 การชักชวนชาวบ้านเข้าสู่พื้นที่ด้วยการอยู่อาศัยบุกเบิกที่ทำกิน ในยุคของพลเอกจรวช นิมิตซ์ เป็นรองแม่ทัพภาค 2 ได้ตกลงกับชาวบ้านว่าถ้าร่วมกันต่อสู้เอาชนะคอมมิวนิสต์พวกเขาจะได้ที่อยู่อาศัย⁶² ซึ่งนายคำ บุตรศรีในครั้งนั้นได้เข้าร่วม "หน่วยล่าสังหาร" ด้วย เมื่อเหตุการณ์สงบลงด้วยนโยบาย 66/2523 ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ออกมาจากป่าเพื่อร่วมพัฒนาชาติไทย รัฐบาลโดยกรมป่าไม้มีนโยบายเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ ประกอบกับกองทัพภาคที่ 2 ได้เข้าร่วมพัฒนาพื้นที่ตามแนวชายแดนโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 การเข้าจัดสรรที่ดินป่าสงวนเสื่อมโทรมอำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ การเข้าจัดสรรการใช้ที่ดินให้เอกชนปลูกป่าในพื้นที่เริ่มด้วยโครงการพระราชดำริ⁶³ เจ้าหน้าที่โครงการพยายามปฏิบัติตามกฎหมายโดยยึดหลักว่าที่ดินป่าสงวนเป็นอำนาจของรัฐ ขาดความเข้าใจความเป็นมาของพื้นที่ ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม เมื่อการจัดสรรเมื่อที่ดินที่จะจัดสรรให้ไม่เพียงพอกับความต้องการของชุมชน ประการสำคัญคือการไม่มีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการที่ดินในพื้นที่ของชาวบ้าน⁶⁴ เกิดกรณีทับที่ทำกิน รวมทั้งการเข้ามาปลูกต้นยูคาลิปตัสของบริษัทเอกชนสร้างความไม่พอใจให้กับชาวบ้าน⁶⁵

⁶² สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

⁶³ ดูเพิ่มในสำนักงานป่าไม้เขตนครราชสีมา. โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ ตามแนวทางพระราชดำริ โครงการพัฒนาป่าดงใหญ่(อัสสาเนา).

⁶⁴ ชัยอนันต์ สมุทรวณิชและกฤษณา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคง : ความมั่นคงของรัฐกับความไม่มั่นคงของราษฎร, หน้า 58.

⁶⁵ สัมภาษณ์ นายมังกร เต็งประวัติ, 28 กุมภาพันธ์ 2538.

เมื่อพื้นที่ทำกินชาวบ้านเทพพัฒนา ตำบลโคกมะม่วงถูกทับที่ทำกินของญาติของผู้ใหญ่ชาวยโสมาบุตร (ขณะที่เกิดเหตุยังไม่ได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน) นายคำ บุตรศรี เนื่องจากมารดาผู้ใหญ่ชาวยโสมาบุตรเป็นเพื่อนบ้านของมารดานายคำ บุตรศรี ประกอบกับนายคำเป็นผู้ที่มีบทบาทในพื้นที่และรู้จักนายทหารด้วย ชาวบ้านเริ่มเข้ามาปรึกษา เรื่องการที่ทางราชการเข้าไถและเตรียมปลุกยุคลิปลัดสทับที่ทำกินของชาวบ้านกับนายคำ บุตรศรี พร้อมกันนั้นชาวบ้านเริ่มติดตามการเข้ามาจัดการพื้นที่ของเจ้าหน้าที่โครงการฯ ชาวบ้านพบความไม่ยุติธรรมในการจัดสรรที่ดิน นอกจากความไม่เพียงพอของที่ดินกับชาวบ้านแล้ว ชาวบ้านในพื้นที่ไม่เข้าไปอยู่ในพื้นที่จัดสรรเนื่องจากทางราชการจะไม่จัดสรรให้ชาวบ้านที่มีที่ดินที่อื่น 4-5 ไร่ ซึ่งไม่เพียงพอกับการทำกินและแบ่งให้ลูก ประกอบกับการจัดสรรชาวบ้านบางคนได้ที่ดินไม่สมบูรณ์ในขณะที่ที่ดินเดิมที่จับจองและทำกินอยู่อุดมสมบูรณ์ เมื่อชาวบ้านในพื้นที่ไม่เข้าอยู่อาศัย ทางเจ้าหน้าที่รัฐนำรถไปขนคนจากพื้นที่อื่นมาอยู่เพื่อให้ได้ตามเป้าหมายตามโครงการหมู่บ้านป่าไม้⁵⁶ ดังนั้นชาวบ้านในพื้นที่เริ่มไม่พอใจ ขณะเดียวกันจึงกลุ่มชาวบ้านผู้เดือดร้อนในเรื่องที่ทำกินชาวบ้านเริ่มมาปรึกษาแกนนำดังกล่าวให้สัมภาษณ์นายคำ บุตรศรี

"การให้คำปรึกษาแก่ชาวบ้านเริ่มมีมามากเรื่อย ๆ เมื่อการคัดค้านในพื้นที่ตำบลโคกมะม่วงได้ผล ชาวบ้านตำบลหนองบัวและตำบลหูก้านก็เข้ามาร่วมในการปรึกษาว่าทำอย่างไรจึงจะได้พื้นที่คืนและไม่ถูกยึดที่ดิน เมื่อโครงการขยายพื้นที่ชาวบ้านก็เข้ามาปรึกษามากขึ้น กระบวนการเคลื่อนไหวจึงเกิดพลัง พ่อเป็นแกนนำตั้งแต่ต้น⁵⁷

ในการเคลื่อนไหวเริ่มแรกในช่วง พ.ศ. 2527-2531 ไม่มีความคิดในการอนุรักษ์ เนื่องจากสภาพป่ายังสมบูรณ์ ชาวบ้านยังสามารถเข้าจับจองที่ทำกินได้ ซึ่งในช่วงนี้ในความคิดของชาวบ้านไม่มีเรื่องการอนุรักษ์ จะมีแต่เรื่องที่ดินทำกินจะรักษาไว้ได้อย่างไร⁵⁸ เมื่อชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนจึงรวมตัวกันเคลื่อนไหวอันเป็นไปตามธรรมชาติเพราะป้องกันการเสียผลประโยชน์ของชาวบ้านเอง เป็นไปเพื่อจะรักษาที่ดินตามความชอบธรรมของชาวบ้าน

⁵⁶ สัมภาษณ์ ชาวยโสมาบุตร, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

⁵⁷ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

⁵⁸ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

ในการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิทำกินในพื้นที่ทำกินเดิมและการคัดค้านการปลุกยคา
ลิปต์สของ โครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 ที่ผ่านมามาตั้งแต่ พ.ศ. 2528-2532 ดังที่กล่าวมาข้างต้น
ผู้นำชาวบ้านคือนายคำ บุตรศรีและชาวบ้านต้องการที่จะรักษาที่ดินทำกินของชาวบ้านไว้ ถ้าไม่
รักษาจะถูกทางโครงการนำที่ดินไปปลุกยคาลิปต์ส และเมื่อต้นยุคลิปต์สโตขึ้นชาวบ้านจะไม่มีที่ทำ
กิน⁶⁹ เมื่อทางราชการต้องการการอนุรักษ์ป่าชาวบ้านต้องการทำการอนุรักษ์ป่าร่วมราชการจึงขอ
เช่าปลูกต้นไม้บางพาราตามทีสภาพตำบลได้ลงมติดังที่กล่าวมาแล้ว ความคิดชาวบ้านเริ่มจากการ
ที่อยู่ในพื้นที่เห็นสภาพการเปลี่ยนแปลงของสภาพป่าและการจัดการอนุรักษ์ขอโครงการของภาครัฐ
จึงเกิดโลกทัศน์ในการอนุรักษ์ป่าสมบูรณ์ในคำให้สัมภาษณ์ผู้นำกล่าวคือ

"ความคิดในการอนุรักษ์เกิดขึ้นก่อนที่จะได้เข้าร่วม คือมีความคิดว่า ป่าสมบูรณ์จะไม่
ถางเด็ดขาด ถ้างางก็ถางต้นยุคลิปต์สดีกว่า เรามองคุณภาพพื้นที่มันต้องจบแค่นี้เกี่ยวกับป่า..."⁷⁰

จากการเรียกร้องที่ดินทำกินและการได้มีส่วนร่วมในการรับทราบปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน
ตลอดจนการประสบความสำเร็จของชาวบ้านเอง เป็นปัจจัยสำคัญในการเกิดโลกทัศน์ในการปรับ
จากการเรียกร้องที่ทำกินมาสู่การอนุรักษ์ป่าสมบูรณ์ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ นอกจากนั้นปัจจัยสำคัญ
อีกด้านที่จะละเลยในการวิเคราะห์ไม่ได้เลย ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้านและ
องค์กรภายนอกชุมชน⁷¹ โดยเฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชนและสถาบันการศึกษาที่มีส่วนในการให้
ความรู้ความเข้าใจการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านโครงการพัฒนาของรัฐที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นอยู่
ของชุมชนชาวบ้าน ในการเคลื่อนไหวของชาวบ้านนอกจากการรวมตัวกันตามธรรมชาติของชาวบ้าน
ที่ได้รับความสำเร็จต้องรวมตัวพูดคุยและรวบรวมรายชื่อผู้เดือดร้อนเพื่อร้องเรียนไปยังนายอำเภอ
จังหวัด นายกรัฐมนตรี นอกจากชาวบ้านที่มีศักยภาพเพราะการทำงานประสานกับผู้นำทางราชการ

⁶⁹ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

⁷⁰ สัมภาษณ์ นายมังกร เต็งประวัตติ. เจ้าหน้าที่สมาคมส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพ
จังหวัดบุรีรัมย์(สสส.) เข้ามามีบทบาทในการให้คำแนะนำในการเคลื่อนไหวเพื่อรักษาที่ดินของชาว
บ้าน โดยเข้ามาช่วงปี พ.ศ. 2531 เป็นคนในอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ และในช่วงปี พ.ศ.
2533 ได้ออกจากองค์กรฯ มาเป็นนักข่าวอิสระเขียนงานให้หนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์

⁷¹ สัมภาษณ์ นายมังกร เต็งประวัตติ, 28 กุมภาพันธ์ 2538.

และชาวบ้านเคยปฏิบัติงานร่วมทหารในพื้นที่มาก่อน อย่างไรก็ตามการที่เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน(สสส.) ได้เข้ามาพูดคุยผู้นำและแกนนำชาวบ้านทำให้เกิดการพัฒนาโลกทัศน์และการศึกษาร่วมกันของชาวบ้านและองค์กรภายนอก⁷²

การที่นายคำ บุตรศรีและชาวบ้านมีโอกาสได้คุยกับเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) และการมีโอกาสได้เข้าร่วมประชุมอบรมการต่อสู้แนวทางสันติวิธีของขบวนการพิทักษ์ป่าของชาวอินเดียนในนามเสมือนหนึ่งโอบกอดการเข้าร่วมสัมมนา เข้าร่วมชี้แจงคุณและโทษยูคาลิปตัสให้เราฟังและคุยเรื่องธรรมชาติ เรื่องธรรมชาติลึกซึ้งมาก เขาเป็นผู้เรื่องธรรมชาติมากกว่าใครหลาย ๆ ประเทศ⁷³ การได้มีองค์กรภายนอกเข้ามาเรียนรู้วัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของชาวบ้านและองค์กรคอยประสานการเรียนรู้กับชาวบ้าน เพื่อต่อสู้กับรัฐตามกระแสของของบารุง บุญปัญญาและประเวศ ะสี หลังจากการเข้าร่วมสัมมนาครั้งนั้น ผู้นำและชาวบ้านได้เริ่มนำปฏิบัติอย่างจริงจัง⁷⁴ องค์กรภายนอกที่เข้ามาช่วยในการทำให้โลกทัศน์ที่ดีต่อชาวบ้านในช่วงนั้น มีแต่สมาคมส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพ จังหวัดบุรีรัมย์(สสส.) และองค์กรนักศึกษา⁷⁵

แนวความคิดที่ผู้นำชาวบ้านนำหลักการของขบวนการชิปโก้มาประยุกต์ใช้คือ หลักการต่อสู้ 5 ข้อ ถ้าไม่มี 5 ข้อนี้จะไม่สำเร็จ ราชการจะเอาผิดเราได้คือ⁷⁶

1. กำหนดข้อเรียกร้องให้ชัดเจน ว่าเราอยากได้ ดิน น้ำ เราต้องกำหนดให้ชัดเจน
2. ข้อยื่นหยัด เราจะสู้ ยืนหยัดจะเอาอย่างนี้ จะอยู่กับดิน จะเอาเท่าที่ขอ มากก็ไม่เอา น้อยก็ไม่เอา
3. ข้อปฏิบัติตน เขาให้แล้วก็พอ เอาเฉพาะที่ขอ
4. มีหน่วยหาข่าว ขบวนการเราจะต้องมีหน่วยหาข่าว จะไม่เกี่ยวอะไรทั้งสิ้น จะเคลียร์เฉพาะกลุ่มของเรา ได้มากี่มากรองข่าว
5. มีการกรองข่าว ไม่ให้ยุ่งยากกับข้อเท็จจริง ถึงโดนจับก็ไม่พูด นี่คือนโยบายของเขา

⁷² สัมภาษณ์ นายมังกร เต็งประวัติ, 28 กุมภาพันธ์ 2538.

⁷³ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

⁷⁴ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

⁷⁵ สัมภาษณ์ นายมังกร เต็งประวัติ, 28 กุมภาพันธ์ 2538.

⁷⁶ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

ผู้นำชาวบ้านได้นำแนวคิดการการต่อสู้และรักษาป่าอย่างสันติวิธีจากขบวนการโอบกอดมาใช้ ผู้นำมาปฏิบัติป่าที่เหลือทุกวันนี้ก็เพราะเราได้วิธีการมาจากเขา⁷⁷

เมื่อผู้นำและชาวบ้านมีโลกทัศน์ในการอนุรักษ์โดยมีแนวคิดหลักในการอนุรักษ์ป่ากล่าวคือ

"...คือรักษาป่าสมบูรณ์โดยไม่ถางอีกแล้ว ให้หัวหน้าชาวบ้านช่วยกันดูแลรักษาแข่งกับป่าไม้ เราเห็นว่าป่าไม้(เจ้าหน้าที่)รักษาป่าไม้ได้ผล ไม่ว่าจะคงใหญ่ 2, 4 เขาต้องการปลูกป่าอย่างเดียว มาปลูกที่เก่าที่เราทำโล่งเตียนแล้ว ให้เราขยับเข้าไปถางใหม่แล้วก็ตามไปไถใหม่ ตามไปปลูกใหม่ คือเขาต้องการงบบมาปลูก พอมีรายได้เขาจะได้กรอกรวย เขามีผลประโยชน์ พอมีป่าเสื่อมโทรมมากเขาก็ขยับได้มาก มีงบบริक्षा งบเพาะปลูก งบต้นกล้า และการเข้ามาของนายทุน"⁷⁸

ในด้านศักยภาพผู้นำชาวบ้านมีความเห็นว่าการร่วมอนุรักษ์ทำให้สามารถรักษาพื้นที่ป่าสมบูรณ์ได้มากมาย ดังคำให้สัมภาษณ์ผู้นำในกลุ่มอนุรักษ์ "ถ้าชาวบ้านอำเภอปะคำไม่อนุรักษ์ป่านี้ไว้เป็นสมบัติผืนสุดท้ายของชาวบุรีรัมย์ป่านี้คงจะหมดไป มีแต่ต้นยูคาลิปตัส ชาวบ้านนอกจากจะเสียที่ดินทำกินแล้วยังต้องเสียป่าสมบูรณ์ไปอีกด้วย"⁷⁹

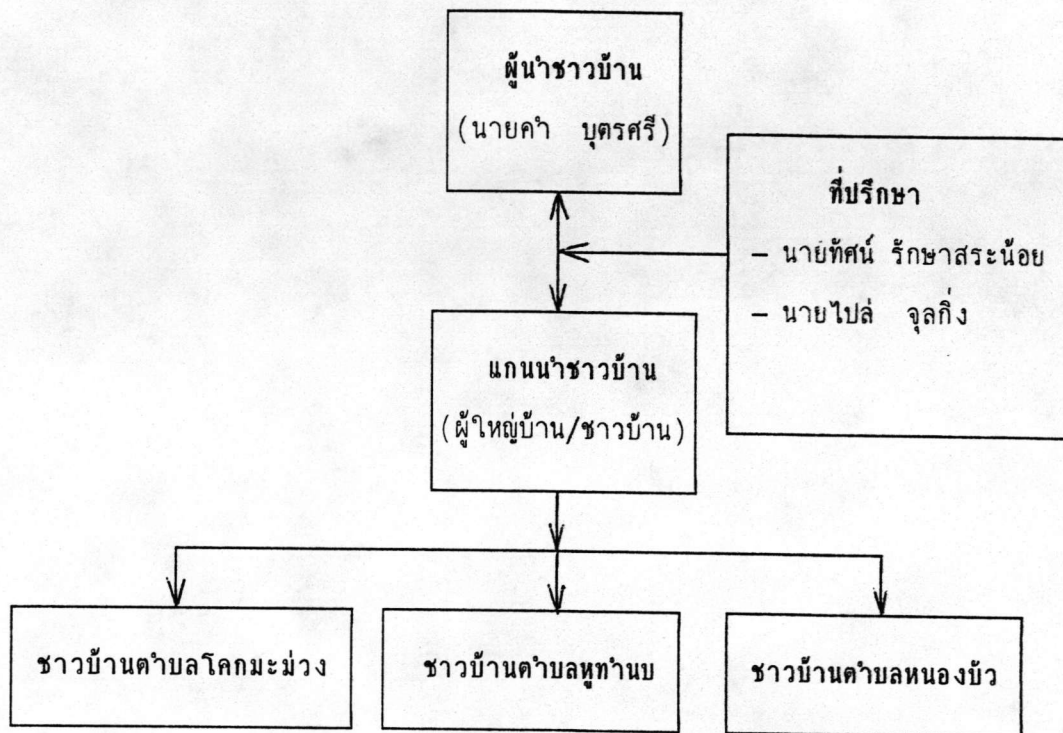
อย่างไรก็ตามการเคลื่อนไหวรัฐบาลได้ใช้หลักทางกฎหมายเป็นเครื่องตัดลีนความถูกผิดส่งผลให้ชาวบ้านได้รับผลจากการเคลื่อนไหวเพื่อการรักษาที่ดินทำกินและการคัดค้านการปลูกป่ายูคาลิปตัส มีผลที่ชาวบ้านได้รับชาวบ้านส่วนใหญ่สามารถรักษาที่ดินไว้ได้ ส่วนที่ได้รับผลเสียคือถูกจับดำเนินคดีปีพ.ศ. 2529 ชาวบ้านถูกจับ 20 คน พ.ศ. 2530 ชาวบ้านถูกจับ 10 คน และปีพ.ศ. 2531 ชาวบ้านถูกจับ 38 คน รวมแล้วถูกจับ 58 คน และความเสียหายของทางราชการการเรือนเพาะชำและกล้ายูคาลิปตัสถูกชาวบ้านเผา มีผลให้โครงการป่าดงใหญ่ 4 ระบุการปลูกต้นยูคาลิปตัสในปีงบประมาณ 2533-34 แต่ในพื้นที่โครงการยังคงทำงานด้านการเพาะกล้าต้นไม้จนถึงปัจจุบัน

⁷⁷ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

⁷⁸ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

⁷⁹ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

แผนภูมิ 4-3 องค์กรชาวบ้านในการ เคลื่อนไหว เรียกร้องที่ทำกินและคัดค้านการปลูกต้นยูคาลิปตัส

หมายเหตุ : ถึงแม้้องค์กรชาวบ้านจะไม่มีองค์กรภายนอกเข้ามาช่วยเหลือในลักษณะที่เป็น
รูปธรรมแต่ในความจริงเกิดการเรียนรู้ระหว่างการพูดคุยและการชี้แนะต่าง ๆ

"...ในพื้นที่ เมื่อสมัยหนุ่ม ๆ เรามีประสบการณ์เที่ยวไปที่ต่าง ๆ (ทั้งเพชรบูรณ์ ชลบุรี จันทบุรี) อยู่เขตป่ามาทั้งนั้นเคยเป็นลูกจ้างเขาก็ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง มาบุรีรัมย์ก็เลยเลือกอยู่ที่นี้ เข้ามาพ.ศ.2513 ป่ายังสมบูรณ์มาก ตอนมาอยู่ก็ไปรับจ้างที่จังหวัดชลบุรี ระยะเวลา รับจ้างทำไร่ อ้อย มันสำปะหลัง ตอนนั้น มันสำปะหลังในพื้นที่ที่ยังไม่มีข้าวโพดมีนิดหน่อย พอช่วงหลังพ.ศ. 2514-2515 มีโรงงานเกิดขึ้นที่นครราชสีมา โรงปอ โรงมัน การสั่งซื้อสินค้าพวกมันมากเมื่อมีโรงงานเกิดขึ้น ก็เกิดการบุกรุกที่ดินในภาคอีสานมากขึ้น ขยายมาปลูกในพื้นที่บุรีรัมย์ โดยไม่ต้องไปรับจ้างที่อื่น ขยายบุกรุกที่ทำกิน สมัยนั้นผู้ก่อการร้ายมีมาก..."⁸³

⁸³ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

นโยบายและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐในแต่ละสมัยแตกต่างกันในอดีต ราชการไม่ห้ามชาวบ้าน เช่น ในปีพ.ศ. 2513 ชาวบ้านจะทำเหล้าเถื่อนก็ไม่ว่าเลย เสือไม่บุกรุกที่ดินทำกินไม่ว่า ถางป่าก็ไม่จับ ถ้าจับคงไม่ถางได้มากขนาดนี้ เพิ่งจะมาเริ่มตั้งแต่ปี 2523⁸³ นโยบายการปฏิบัติของรัฐในช่วงพรรคคอมมิวนิสต์มีอิทธิพลรัฐต้องการพลังความร่วมมือจากประชาชนมากกว่าจะนำที่ดินและป่าไม้มาใช้ประโยชน์ทางอุตสาหกรรม

ประการที่สอง ผู้นำเป็นคนมีน้ำใจ รักหมักรักเพื่อน สงสารเพื่อนชาวบ้าน เราก็เป็นคนจนอยู่แล้ว เห็นภาพพจน์ในภาคอีสานเราก็ไม่สามารถทนดูการข่มเหง รังแก บีบขี้หน้ของนายทุนหรือราชการไม่ได้ คือเราไม่มีโอกาสดีกว่านี้แล้ว นอกจากทำในช่วงนี้ ถ้าแก่ลงคงก็ทำไม่ได้⁸⁴

ประการที่สาม นายคำ บุตรศรีเคยทำงานร่วมกับกองทัพภาคที่สอง ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอำนาจในพื้นที่ สมัยที่ช่วยทางราชการในการล่าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย"หน่วยล่าสังหาร" ไปนำหรือเกลี้ยกล่อมให้สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์กลับใจ ถ้าเข้ากลับตัวมา ก็จําว่าที่ดินถ่านนี้จัดสรรให้เขาทำกิน ก็ฆ่าแล้วฆ่าอีก พวกที่ออกมาเหมือนโดนหักหลัง ถูกจับกุม ประวัติศาสตร์ซ้ำรอย ร้ายกว่าเก่า มาร่วมตัวกันเพื่อหาที่ดินให้เขา ไม่มีแล้วไม่มีปืนบนบ่ามีแต่จอบและเสียมมาพัฒนา⁸⁵

ประการที่สี่ การร่วมงานกับองค์กรพัฒนาเอกชนและสื่อมวลชนตลอดจนการเข้าร่วมอบรมแนวทางสันติวิธี เสมือนหนึ่งขบวนการโอบกอด (ฮิบโก้) การได้พัฒนาแนวคิดจากการเรียนรู้ อยู่ร่วมธรรมชาติและวิถีชีวิตแบบชนบท ประกอบกับการได้พูดคุย มีโอกาสในการเสวนาร่วมกับนักวิชาการ นักพัฒนา ทำให้เกิดโลกทัศน์ที่กว้างในการมองและแก้ไขปัญหาว่าการทำลายทรัพยากรธรรมชาติมีผลกระทบต่อระบบนิเวศ ต่อชาวบ้านในทางตรงและทางอ้อม

ประการที่ห้า ลักษณะความเป็นคนกล้าพูด การเจรจาดี และพูดเจรจানাเชื่อถือ เป็นคนที่เข้าคนได้ดี ตลอดจนมีเวลาในการเคลื่อนไหว⁸⁶

⁸³ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

⁸⁴ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

⁸⁵ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

⁸⁶ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

ปัจจัยทั้ง 5 ข้อเป็นสาเหตุของการสะสมและสร้างจิตวิญญาณและโลกทัศน์ของการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ของผู้นำในการอนุรักษ์ นายคำ บุตรศรีตั้งใจทำงานอนุรักษ์ด้วยจิตวิญญาณด้วยการเดินรอบป่าเพื่อชักชวนชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่า⁸⁷ หยุดการถางป่าและให้ผู้อยู่รอบป่าช่วยกันดูแล

เพียงแต่เฉพาะผู้นำ การเคลื่อนไหวคงจะไม่ประสบความสำเร็จ ถ้าขาดชาวบ้านที่เป็นแกนสำคัญ องค์กรในการเคลื่อนไหวจึงมีโครงสร้างใหญ่จากผู้นำและแกนนำจากหมู่บ้านต่างที่จะทำหน้าที่ในการประสานและปรึกษาและตกลง ตัดสินใจในการดำเนินการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านและเรียกร้องที่ทำกิน ขณะเดียวกันทำหน้าที่ทำความเข้าใจในกลุ่มชาวบ้านด้วยการที่ไม่สนใจเนื่องจากไม่ได้รับความเดือดร้อนและชาวบ้านบางส่วนที่ไม่เข้าร่วมในการเคลื่อนไหวแต่จะคอยรับผลประโยชน์ และบางกลุ่มจะร่วมบริจาคทรัพย์เพื่อสนับสนุนการเคลื่อนไหว⁸⁸

องค์กรชาวบ้านในช่วงการเคลื่อนไหวเริ่มแรกในช่วงพ.ศ. 2527-2532 สามารถแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก คือ กลุ่มที่ได้รับความเดือดร้อนเนื่องจากที่ดินทำกินถูกโครงการป่าดงใหญ่ทับที่ เช่น ชาวชาวบ้านเทพพัฒนา ตำบลโคกมะม่วง เสียผลประโยชน์โดยตรงจากการเข้ามาของโครงการ

กลุ่มที่สอง คือ กลุ่มชาวบ้านที่กลัวว่าจะถูกทับที่ดินที่โครงการจะขยายออกไป ชาวบ้านตำบลหนองบัว ตำบลหูกานบ ซึ่งราชการจะนำที่ดินที่ชาวบ้านจับจองเพื่อการปลูกยูคาลิปตัสในโครงการป่าดงใหญ่ 2 และ 4

กลุ่มที่สาม กลุ่มชาวบ้านที่ตระหนักถึงความไม่เป็นธรรมที่ราชการจัดการปลูกยูคาลิปตัสทับพื้นที่ของชาวบ้าน และญาติพี่น้องถูกทับที่ทำกิน

⁸⁷ สัมภาษณ์ นายชาญ โสมาบุตร, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

⁸⁸ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

ดังนั้นการเรียกร้องเพื่อรักษาที่ดินทำกินและรักษาป่าดงใหญ่จึงมีการร่วมปรึกษากับชาวบ้าน องค์กรชาวบ้านมีเป้าหมายกลุ่มอนุรักษ์ในเบื้องต้น คือ

1. การรักษาป่าธรรมชาติเขาหัวน้ำผุด(ส่วนหนึ่งของป่าดงใหญ่) เนื้อที่ 25,000 ไร่
2. ป้องกันและต่อต้านการขยายตัวของ การปลูกต้นยูคาลิปตัส ของโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 2 และ 4
3. แก้ปัญหาที่ดินให้ชาวบ้านส่วนใหญ่

ในการมีส่วนร่วมในระยะแรกเป็นการรับทราบปัญหา การเคลื่อนไหวเพื่อที่จะรักษาพื้นที่ทำกินทำอย่างไรที่จะรักษาที่ดินและไม่ให้สูญเสียที่ดินทำกิน การร่วมมือของชาวบ้านจึงเป็นไปตามธรรมชาติที่ตนได้รับความเดือดร้อน ดังนั้น องค์กรชาวบ้านในเริ่มแรกจึงเป็นการรวมตัวของชาวบ้านตามธรรมชาติของความเดือดร้อน การรวมตัวกันตามวัฒนธรรมการปกครองและประเพณีในรูปแบบคณะกรรมการหมู่บ้าน

องค์กรประชาชนในพื้นที่ในการมีส่วนร่วมที่สำคัญคือสภาตำบลโคกมะม่วงในการพิจารณาการไม่เห็นด้วยในการปลูกต้นยูคาลิปตัสในพื้นที่ นอกจากนั้นได้มีส่วนร่วมในการร่วมเคลื่อนไหวเพื่อจัดการที่ดินในการปลูกพืชในพื้นที่ของตำบลให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

สำหรับองค์กรภายนอกมีบทบาทในการช่วยในการเคลื่อนไหวและให้การชี้แนะการเคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดการเรียกร้องสิทธิ การประสานงานเพื่อการร่วมอนุรักษ์ป่าสมบูรณ์เพื่อการต่อรองที่มีน้ำหนักมากขึ้น กรณีของสื่อมวลชนจะเข้ามาทำข่าวตามปกติศึกษาและนำเสนอความขัดแย้งในพื้นที่ นับว่าในช่วงแรกการประสานงานขององค์กรชาวบ้านกับองค์กรภายนอกจะเป็นการให้ความรู้ คำแนะนำ ในระดับการเรียนรู้และวางแผนมนาการเรียนรู้ในการต่อสู้รัฐในการเรียนรู้ปัญหาชาวบ้านและองค์กรภายนอกร่วมกัน

4.3 การวิเคราะห์การเคลื่อนไหวสีเขียว เพื่อการมีส่วนร่วมอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรป่าดงใหญ่ ในช่วง พ.ศ. 2532-2537

4.3.1 พุทธศาสนากับการมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวสีเขียว เพื่ออนุรักษ์ป่าดงใหญ่

การเคลื่อนไหวของชาวบ้านดำเนินการคัดค้านการปลูกต้นยูคาลิปตัสของโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 และการเรียกร้องให้ทางราชการจัดสรรที่ดินทำกินเพื่อที่จะรักษาที่ดินทำกิน การเข้ามีส่วนร่วมจัดสรรการใช้ที่ดินในพื้นที่และในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ พร้อมกันกับการประกอบอาชีพทำไร่อื่น เป็นวิถีชีวิตชนบทในตำบลโคกมะม่วง ในปีพ.ศ. 2527 โครงการพัฒนาพื้นที่ป่าดงใหญ่ 4 ต้องการปลูกต้นยูคาลิปตัสในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม แต่ชาวบ้านต้องการรักษาพื้นที่ทำกินและทำไร่เอาไว้ด้วยการเคลื่อนไหวเพื่อรักษาที่ดินที่ผ่านมาในช่วงพ.ศ. 2523-2532 ได้สร้างผู้นำในการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิในการปลูกป่าที่ชาวบ้านต้องการและการใช้ที่ดินตลอดจนการจัดสรรที่ดินในพื้นที่ป่าดงใหญ่โดยการนำของนายคำ บุตรศรีและแกนนำชาวบ้าน 3 ตำบล การเคลื่อนไหวด้วยการร่วมปรึกษา รับทราบปัญหาของชาวบ้านและเนื่องจากผู้นำเป็นคนท้องถิ่นและมีความรู้จักพื้นที่ป่าดงใหญ่ ตลอดจนการได้รับความเชื่อถือของชาวบ้านเองเช่น นายชาญ โสมาบุตรและชาวบ้านเทพพัฒนา

ตลอดเวลาที่ผ่านมาการต่อสู้เรียกร้องทางราชการยังไม่สามารถหาแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขที่ทำกินและการปลูกป่า และจากประสบการณ์ในวันที่ 16 มีนาคม 2531 ชาวบ้านจึงเห็นว่า กระบวนการของกลุ่มและพลังต่อรองของชาวบ้านเท่านั้นที่จะเป็นทางออกของการแก้ไข โดยมีจุดยืนในการอนุรักษ์คือรักษาป่าสมบูรณ์เอาไว้ ไม่ให้ถางป่าต่อไป⁸⁹ ซึ่งทางราชการต้องการอนุรักษ์ ในช่วงมกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2532 ผู้นำและชาวบ้าน 3 ตำบลได้รวมกันราว 300 คน ออกเดินทางสำรวจป่าตามแนวเขตถึง 3 วันมีการพูดคุยปัญหาที่ดินทำกินและความคิดในการอนุรักษ์เพื่อรักษาไว้ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร⁹⁰ การดำเนินการอนุรักษ์ตามแนวทางของขบวนการโอบกอดจึงร่วมจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ขึ้นเมื่อวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2532 เรียกชื่อกลุ่มนี้ว่า "กลุ่มอนุรักษ์ป่าอุดมศีลธรรมจิต(น้ำผุด)"⁹¹ มีนายคำ บุตรศรีเป็นประธานและคณะกรรมการร่วม

⁸⁹ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

⁹⁰ วิมล คงสกุลถาวร. สี่จะป่าดงใหญ่, หน้า 25.

⁹¹ เพิ่งอ้าง, หน้า 25.

16 คน อันประกอบด้วยแกนนำแล้วประกาศให้ชาวบ้านรู้ทั่วกันทั้ง 3 ตำบลได้แก่ ตำบลโคกมะม่วง ตำบลหูก่านบ ตำบลหนองบัว การรวมตัวของชาวบ้านในรูปกลุ่มอนุรักษ์นับเป็นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านที่เปิดเผย จากการต่อสู้แบบธรรมชาติที่เกิดจากความเดือดร้อนของชาวบ้านและรวมตัวเรียกร้องปรับเป็นโครงสร้างการทำงานเคลื่อนไหวที่ผ่านมาให้เป็นรูปธรรม เพื่อการทำงานที่ต่อเนื่องและเกิดพลังมากขึ้น

ชาวบ้านตั้งกลุ่มอนุรักษ์และดำเนินการเพื่อรักษาที่ดินทำกินในลักษณะที่ยังไม่แน่ใจว่าทางโครงการฯ จะยึดพื้นที่ที่ชาวบ้านทำไร่อย่างไร แต่ผู้นำชาวบ้านก็ประกาศออกมาให้ชาวบ้านทราบ ว่า เรื่องที่ดินทำกินเราต้องจับมือสู้ยุคาลิปตัส ออกดูแลการตรวจป่าอย่างเข้มงวด การต่อสู้เรื่องที่ดินในช่วงนี้ทางกรมป่าไม้ได้หยุดดำเนินการปลูกต้นยูคาลิปตัส⁹² นับว่าการเรียกร้องของชาวบ้านได้รับการตอบรับในระดับหนึ่ง

ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2532 พ่อประจักษ์ คุตุตจิจูโต พร้อมด้วยพระสงฆ์ 3 รูป สามเณร 3 รูป และชีอีก 5 รูป เดินธุดงค์ผ่านมาทะเลป่าดงใหญ่ได้พูดคุยกับผู้นำชาวบ้านและชาวบ้านทำให้ทราบปัญหาที่เกิดขึ้น จากประสบการณ์ที่เดินธุดงค์และล้มผัดป่าทำให้หลวงพ่อประจักษ์เกิดความเห็นใจชาวบ้านประกอบกับประทับใจในธรรมชาติของป่าดงใหญ่ในบริเวณนี้โดยเฉพาะบริเวณบ่อน้ำผุด จึงตั้งใจรักษาป่าเอาไว้โดยขอปิดเขาตรพื้นที่ป่าจากชาวบ้านประกาศเป็นเขตกักตายน⁹³ ดังการให้สัมภาษณ์ของนายคำ บุตรศรี คือ หลวงพ่อให้ชาวบ้านบริเวณป่ามาตาม อยากรักษาผู้นำชาวบ้าน เมื่อพ่อไปคุยกับหลวงพ่อ ก็ถามว่าหลวงพ่อดีใจอะไร หลวงพ่อบอกว่า หลวงพ่อเดินไปในป่า(บริเวณหัวน้ำผุด)เอาข้าวสารและกล้วยให้สัตว์ เห็นนก ไก่ฟ้าพญาโล สัตว์ป่า อยากรักษาป่า 500 ไร่..."⁹⁴ ซึ่งสอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของหลวงพ่อประจักษ์ คุตุตจิจูโต กล่าวคือ "...เราเห็นไก่ฟ้าพญาโลตัวหนึ่งใหญ่เท่าลูกบาศก์มันเอียงคอร้องก็อกแก๊ก ๆ ไม่ยอมไปไหนมันคล้าย ๆ กับจะขอร้องให้หลวงพ่อยู่เป็นเพื่อน คล้ายกับมันจะไม่มีป่าดงอยู่ หลวงพ่อนึก

⁹² ทางโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 ได้ปลูกป่ายูคาลิปตัสใน พ.ศ. 2522-2532 จำนวน 2,250 ไร่ และไม่สามารถดำเนินการในบึงประมาณ 2533-34 ปรับเป็นการเพาะกล้าพันธุ์แจกหน่วยงานอื่น ชาวบ้านบางส่วนจึงยังมีรายได้จากการรับจ้างเพาะกล้าต้นไม้.

⁹³ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

⁹⁴ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

รักมัน นิกสงสารมัน ก็นึกเลยว่า เอ๊ะเราจะต้องขอที่ตรงนี้สักห้าร้อยไร่แล้วเจ้าพรธชาอยู่ที่นี้"⁹⁵ ความคิดในการอนุรักษ์เกิดจากการรับทราบปัญหาของผู้นำและพระสงฆ์มีโลกทัศน์ที่เข้าใจระบบนิเวศ ความจำเป็นที่มนุษย์ สัตว์ป่าต้องอยู่ร่วมป่า และความเดือดร้อนเรื่องที่ดินทำกินทำให้หลวงพ่อก็คิดความเมตตา สงสารชาวบ้านนับว่าพระสงฆ์มีส่วนร่วมในจิตสำนึกในการรับทราบปัญหา เมื่อชาวบ้านเมืองคักรมีความพร้อมในการร่วมอนุรักษ์เพื่อพิทักษ์รักษาป่าให้คงอยู่ต่อไป นายคำ บุตรศรี ผู้นำชาวบ้านเริ่มเห็นหนทางในการพึ่งพาศาสนาในการที่จะประสานศาสนธรรมในการรักษาป่า ผู้นำชาวบ้านเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์เพราะถือว่าต้องรักษาป่าและได้พระได้วัด⁹⁶ นับเป็นวิถีชีวิตที่ย้อนกลับสู่คตินิยมของสังคมชนบทที่มีจิตสำนึกที่คิดอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้สำหรับตอบสนองชีวิตตนเองไว้อย่างมั่นคงในระยะยาว⁹⁷

ลักษณะการครอบครองที่ดินในป่าชาวบ้านไม่ยึดหลักกฎหมายป่าสงวนแห่งชาติ การจับจองชาวบ้านจะรู้กันตามวิถีชาวบ้านที่ปฏิบัติมาว่าที่ดินแต่ละแห่งเป็นของใคร⁹⁸ ผู้นำชาวบ้านจึงยกป่าให้พระสงฆ์ร่วมอนุรักษ์ถึงกล่าวกับหลวงพ่อกว่า ถ้าหลวงพ่อกจะรักษาจริง ๆ มันไม่เพียงแค่ 500 ไร่ คุณแลหมดเลยหมดลูกเขยยกให้เป็นเขตอภัยทาน⁹⁹ ในความคิดเห็นของผู้นำชาวบ้านมีความคิดว่าการจะอนุรักษ์ไม่ต้องคิดในแง่กฎหมายชาวบ้านจะรักษาหรือพระรักษามันก็ไม่ผิดกฎหมาย การให้พระสงฆ์ร่วมรักษาทั้งหมดเทือกเขาที่มันเหลืออยู่ ที่ดินที่โล่งเตียนก็ให้ชาวบ้านทำกิน ถ้าป่าไม้ (เจ้าหน้าที่โครงการ) ไม่บุกรุกเราที่ดินที่เตียนกว่า 3-4 หมื่นไร่ก็พอทำกิน¹⁰⁰ ที่ผู้นำชาวบ้านสามารถยกที่ดินทั้งเขาให้พระเป็นผู้อนุรักษ์เนื่องจากในช่วงนั้นความเชื่อถือของชาวบ้านหรือการ

⁹⁵ บทสัมภาษณ์เรื่องชีวิตและงานการรักษาป่าของพระประจักษ์ กุศลจิตโตแห่งปะคำ คือหลวงพ่อกประจักษ์รักษาป่าดงใหญ่, หน้า 16.

⁹⁶ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

⁹⁷ ระพี สาคริก. "จากธรรมชาติกับชีวิตถึงพุทธศาสนากับการศึกษา", ในนิตินิ เอียวศรีวงศ์(บรรณาธิการ), คนธรรมดา สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น 2536, หน้า 79-86.

⁹⁸ สัมภาษณ์ นายอ่อง แต้มเขียน, 27 กรกฎาคม 2538.

⁹⁹ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

¹⁰⁰ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

เหลือมันไม่มีผล ชาวบ้านตั้งความหวังกับนายคำ บุตรศรีมาก ชาวบ้านเห็นผู้นำภายในชุมชนเป็นที่พึ่งพาอาศัยจริง ๆ พอสามารถขอทุกอย่างว่าป่านี้ไม่ให้ถาง เขาก็ไม่ถาง ที่ดินที่สู้มาก็สู้ได้จริง¹⁰¹ การจัดการที่ดินของชาวบ้านจะมีหลักประชาคมร่วมของสังคมชนบทมีอยู่แล้ว หากพิจารณาถึงการจัดสรรที่ดินโดยชาวบ้านเองแล้วความขัดแย้งเกิดน้อยมาก จะมีการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ลงตัว เมื่อรัฐส่วนกลางเข้ามาขูดรีดทรัพยากรโดยอาศัยลักษณะการถือครองด้วยเงื่อนไขกฎหมายป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งในแง่กฎหมายชาวบ้านไม่มีสิทธิ เรื่องการจัดสรรที่ดิน ชาวบ้านทุกคนยอมรับที่ดินของใครของมันไม่ยุ่งของใครและไม่ให้ใครบุกรุกต่อ เราขอทำกินในที่เตียน(ไม่มีสภาพป่า) โดยชาวบ้านไม่บุกรุกต่อจะรักษาที่ป่าเอาไว้ ชาวบ้านก็ดีใจ¹⁰² ชาวบ้านมีความเชื่อถือนับถือและไว้วางใจผู้นำภายในชุมชนสูง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เชื่อใจการจัดการทรัพยากรของภาครัฐ

สำหรับแนวคิดและโลกทัศน์ในการอนุรักษ์ของหลวงพ่อบริรักษ์ กุศตจิตโต ในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่เกิดจากประสบการณ์ในการธุดงค์ป่าตามแนวทางของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของพระสงฆ์ที่อาศัยความวิเวกของธรรมชาติ อยู่ร่วมธรรมชาติในการปฏิบัติธรรมด้วยการให้สัมภาษณ์ของหลวงพ่อบริรักษ์ "ขณะที่บวชได้ฝึกกรรมฐานและออกเดินธุดงค์เพื่อแสวงหาความวิเวก ไปมาหมดตั้งแต่แม่ฮ่องสอนจนถึงป่าดงเบงกาลี ใช้เวลาเดินธุดงค์นานกว่า 10 ปี นอนอยู่ตามป่าเขาทำให้เกิดรักป่าเขา ตลอดจนได้เห็นสภาพป่าที่ถูกทำลายมากมายเห็นสภาพป่าที่ถูกทำลายโล่งเตียนหมด เช่น เมื่อคราวธุดงค์ผ่านป่าบริเวณป่าน้ำโสม ผาตากเลือด จังหวัดเลย แนวป่าที่อำเภอตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรีและอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ จึงนึกเสียดาย เพราะไม่มีใครดูแลอย่างจริงจัง¹⁰³ ประกอบกับประสบการณ์ในการบำรุงรักษาป่าขณะที่จำพรรษาที่วัดถ้ำเขากระเจียว(ลพบุรี)หลวงพ่อบริรักษ์ได้บำรุงรักษาป่าที่มีอยู่เดิมและปลูกป่าเพิ่มเติมในพื้นที่ 170 ไร่¹⁰⁴ และทำจริงจังเริ่มที่วัดถ้ำโพธิสัตว์(อำเภอกำแพงคอย จังหวัดสระบุรี) ท่านได้ร่วมกับหลวงพ่อไพรัช ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัด(ปัจจุบันมรณะภาพไปแล้ว)ปลูกไม้ยืนต้นไว้จำนวนมากในบริเวณวัด เกิดแรงบันดาลใจในการที่จะหยุดการตัดไม้ทำลายป่าและพิทักษ์รักษาให้คงอยู่¹⁰⁵

¹⁰¹ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

¹⁰² สัมภาษณ์ นายชาญ โสมาบุตร, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

¹⁰³ บทสัมภาษณ์ เรื่องชีวิตและงานการรักษารักษาป่าของพระประจักษ์ กุศตจิตโตแห่งปะคำ

คือหลวงพ่อบริรักษ์รักษาป่าดงใหญ่, หน้า 15.

¹⁰⁴ เฟิงอ้าง, หน้า 15.

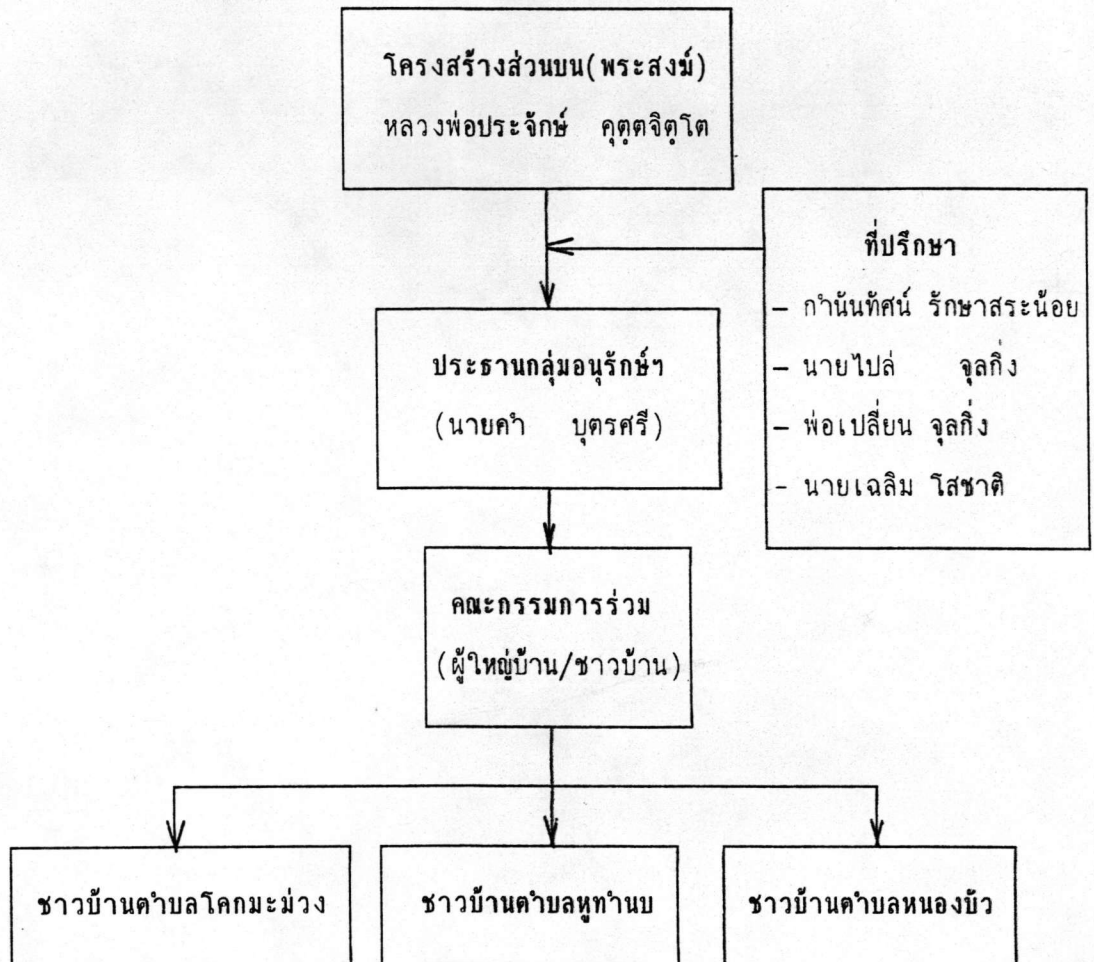
¹⁰⁵ "มติชน", 14 กันยายน 2534.

4.3.2 พุทธศาสนากับองค์กรชาวบ้านในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่

ชาวบ้านร่วมกับพระสงฆ์ในการร่วมอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ เป็นยุทธวิธีการต่อสู้ของชาวบ้าน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำชาวบ้านโดยพระสงฆ์เป็นผู้ร่วมปฏิบัติพระธรรมวินัยในการอยู่ร่วมป่า อาศัยพึ่งพาป่าร่วมกัน พระสงฆ์เป็นที่พึ่งของชาวบ้าน ซึ่งมีการปรึกษาร่วมกันเพื่อจะสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ร่วมกัน เนื่องจากชาวบ้านมีหลายกลุ่ม มีผลประโยชน์จากทรัพยากรป่าดงใหญ่อย่างไร บางกลุ่มมีอาชีพตัดไม้ขายซึ่งจะไม่เห็นด้วยในการอนุรักษ์ บางกลุ่มต้องการที่ดินทำกิน คือต้องการถางป่าเพื่อทำไร่มัน(มันสำปะหลัง) กลุ่มที่ต้องการอนุรักษ์ ตลอดจนกลุ่มชาวบ้านที่เห็นด้วยแต่ไม่ร่วมปฏิบัติ เพียงแต่ร่วมรับทราบปัญหา เมื่อชาวบ้านหลายกลุ่มมองทรัพยากรป่ามีคุณค่าต่างกัน สิ่งที่สามารถจะสร้างจิตสำนึกให้เกิดการอนุรักษ์ป่าอย่างยั่งยืนชาวบ้านต้องเห็นคุณค่าในระบบนิเวศในการพึ่งพาป่า จะทำอย่างไร เพื่อการรวมชาวบ้านให้เกิดความรักและหวงแหนป่าแห่งนี้¹⁰⁷ ผู้ศึกษาพบว่า ศาสนามีความจำเป็นที่จะต้องเข้ามาช่วยคัดเกลารวและสร้างจิตสำนึกแก่ชาวบ้าน ซึ่งจิตสำนึกในการอยู่ร่วมป่า เคารพธรรมชาติมีอยู่ในตัวชาวบ้านอยู่แล้ว

การดำเนินการเคลื่อนไหวนั้นบ่งชี้ว่ามีความสำคัญมาก พลังของกลุ่มอนุรักษ์และความสามัคคีของชาวบ้านเท่านั้นที่จะทำให้ขบวนการอนุรักษ์มีความยั่งยืน ผู้ศึกษาให้ความสำคัญต่อองค์กรและผู้นำกลุ่มชาวบ้าน เมื่อพิจารณาในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ซึ่งองค์กรชาวบ้านได้ปรับองค์กรที่ชาวบ้านปฏิบัติมาเป็นรูปองค์กรที่ถูกต้องด้วยการเชิญสื่อมวลชนทำข่าวที่ป่าดงใหญ่ ซึ่งองค์กรประกอบด้วยประธานนายคำ บุตรศรีในการประสานมีผู้นำหลักที่เป็นแกนนำในหมู่บ้าน มีที่ปรึกษาแกนนำชาวบ้านในตำบลเช่น พ่อกำนันทัศน รัชสาสระน้อยกำนันตำบลหุท้านบ พ่อไปล์ จุลกิ่ง พ่อเปลี่ยน จุลกิ่ง และนายเฉลิม โสชาติ มีคณะกรรมการร่วมอันได้แก่ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านในการร่วมอนุรักษ์และในครั้งนี้กลุ่มอนุรักษ์ได้นำศาสนาได้แก่ หลวงพ่อประจักษ์และกลุ่มคณะสงฆ์ ซี ที่ติดตาม(สำนักสงฆ์ ธุดงค์สถานธรรมจิต(น้ำผุด)(คูแผนภูมิ 4-4) ซึ่งในที่นี้จะวิเคราะห์ว่าเป็นองค์กรชาวบ้านที่ร่วมกันทำงานร่วมกันโดยมีกลุ่มพระสงฆ์เป็นพระนอกพื้นที่ทั้งหมด แต่ชาวบ้านยอมรับพระสงฆ์เป็นชาวบ้านที่นับถือพุทธศาสนาทั้งหมด เมื่อพิจารณาปัจจัยด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตพระสงฆ์จะเป็นโครงสร้างส่วนบนที่มีอิทธิพลต่อจิตใจและจิตวิญญาณของชาวบ้าน ดังนั้นโลกทัศน์ของการประสานประเพณีและศาสนาในการอนุรักษ์ภายใต้องค์กรชาวบ้านในรูปแบบเดิมจะมีลักษณะพิเศษ กรณีที่มีคณะสงฆ์หรือสำนักสงฆ์เข้ามาเป็นศูนย์รวมในการปฏิบัติ ทำหน้าที่เป็นผู้ที่ปลูกฝังให้ชาวบ้านรักษาป่าไม่มีจิตสำนึกที่ดีต่อธรรมชาติ ในขณะที่ชาวบ้านได้ผลประโยชน์จากการต่อรองการจัดสรรที่ดินกับรัฐ ได้รักษาที่ดินทำกิน ได้อนุรักษ์ป่าดงใหญ่ ได้รักษาวิถีชีวิตที่ต้องดำรงอยู่ร่วมธรรมชาติอย่างยั่งยืน

แผนภูมิ 4-4 องค์กรชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์สำนักสงฆ์ธุดงค์สถาน(ธรรมจิต)

องค์กรในช่วงนี้จะทำงานหลายด้านด้วยการเรียกร้องให้โครงการหยุดการปลูกบุคาลิปัส การเดินสำรวจป่าในพื้นที่ 25,000 ไร่ โดยการแบ่งกลุ่มชาวบ้านในการเดินสำรวจป่า ปลูกป่า การดำเนินการช่วยเหลือชาวบ้านที่ถูกดำเนินคดี การประสานงานภายนอกกับหน่วยงานรัฐและ องค์กรพัฒนาเอกชน ขณะเดียวกันชาวบ้านทั้งที่เป็นสมาชิกและเข้าร่วมเคลื่อนไหวต้องประกอบ อาชีพด้วย องค์กรชาวบ้านต้องพยายามในการที่รักษาพื้นที่ป่าสมบูรณ์ให้คงอยู่รักษาที่ดิน ขณะเดียวกันชาวบ้านต้องลงมือทำการเกษตรทำนาและทำไร่ เป็นช่วงฤดูฝน

องค์กรชาวบ้านในช่วงนี้นับเป็นองค์กรชาวบ้านที่มีความชัดเจนในการจัดการมาก มี โครงสร้างทางศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจ มีผู้นำชาวบ้านและแกนนำชาวบ้านเป็นกลุ่มที่บุกเบิกการ ทำงานประสานกันทั้งภายในและภายนอกชุมชน ผู้นำนายก้า บุตรศรีได้อาศัยความสัมพันธ์ทางการ ทหารที่มีบทบาทในการเข้าทำงานเคลื่อนไหวในอดีต เข้าช่วยในการลดแรงกดดันทางโครงสร้างทาง

ทหาร นำโครงสร้างทางศาสนามาปรับเพื่อคัดอำนาจการจัดการของรัฐด้วยข้อบัญญัติทางกฎหมาย และความมั่นคง

นับว่าองค์กรกลุ่มอนุรักษ์ป่าสำนักสงฆ์คงคสถานจะเป็นองค์กรชาวบ้านที่จะเป็นตัวอย่างของการอนุรักษ์ป่าสงวนแห่งชาติในภาคอีสาน¹⁰⁶ ถ้ากลุ่มอนุรักษ์ปะคำทำงานสำเร็จจะเป็นตัวอย่างองค์กรอื่นที่มีปัญหาเกี่ยวกับทางราชการ ปะคำเป็นพื้นที่ที่รัฐถือ เป็นพื้นที่การเคลื่อนไหวเพื่อความมั่นคง ดังนั้น ถ้าปล่อยให้องค์กรชาวบ้านมีความเข้มแข็งจะเป็นตัวอย่างพื้นที่อื่น ทางราชการจะยอมไม่ได้ ต้องดำเนินการเพื่อให้กลุ่มสงฆ์และชาวบ้านออกจากพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ การจัดการเพื่อรักษาความมั่นคงของประเทศชาติ โดยไม่ได้คำนึงถึงความมั่นคงของชาวบ้านซึ่งคือคนส่วนใหญ่ของชาติ

4.3.2.1 กลุ่มอนุรักษ์กับการทำบุญล้อมป่า

องค์กรชาวบ้านยังคงมีลักษณะการทำงานเป็นกลุ่มโดยผู้นำจะประสานแกนนำหมู่บ้านและออกเดินพูดคุยกับชาวบ้านรอบ ๆ ป่าเพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าโดยมีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ

1. การรักษาป่าธรรมชาติ
2. การป้องกันการต่อต้านการขยายตัวของยูคาลิปตัสหรือสวนป่าของรัฐ
3. การแก้ไขปัญหาที่ทำกินของชาวบ้านส่วนใหญ่

ความจำเป็นต้องให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมกิจกรรม และพระสงฆ์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญโดยเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจ งานอนุรักษ์ป่า เริ่มการนำพิธีกรรมทางศาสนาเป็นกุศโลบายในการเข้าถึงจิตวิญญาณของชาวบ้านที่มีความเชื่อและปฏิบัติสืบต่อกันมา หลวงพ่อประจักษ์ขอขมาทวดที่ป่าไม้ของชาวบ้าน 25,000 ไร่ บริเวณเขาหัวน้ำผุด ประมาณร้อยละ 11.76 ของพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติสมบูรณ์ที่เหลืออยู่ เป็นเขตอภัยทาน งดการล่าสัตว์ ห้ามตัดต้นไม้และตั้งสำนักปฏิบัติธรรมขึ้น อบรมสั่งสอนธรรมแก่ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตป่านี้และได้รับทราบเจตนารมณ์ของชาวบ้านในการพิทักษ์รักษาป่าผืนนี้ไว้ประกอบกับมีจิตสำนึกที่จะอนุรักษ์ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ให้เหลือไว้ เป็นมรดกอันทรงคุณค่าแก่ชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม เมื่อองค์กรอนุรักษ์เป็นกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ทำงานเพื่อการ

¹⁰⁶ สัมภาษณ์ นายมังกร เต็งประวัตติ, 28 กุมภาพันธ์ 2538..

¹⁰⁷ หลวงพ่อประจักษ์ คุณตจตุโต. 11 มิถุนายน 2537.

พ่อประจักษ์เข้ามาปฏิบัติธรรมในป่าดงใหญ่ที่เขาหน้าผด โดยเป็นผู้นำในการปฏิบัติธรรมและเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจของชาวบ้าน

4.3.2.2 การแบ่งเขตการอนุรักษ์ด้วยหลักศาสนา

จากสถานการณ์การเคลื่อนไหวในการเรียกร้องพื้นที่ทำกินและชาวบ้าน ชาวบ้านได้ตระหนักถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีป่าไม้ที่สมบูรณ์และระบบนิเวศ วิธีการที่จะสร้างความเข้มแข็งในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ด้วยวัฒนธรรมตามวิถีชีวิตของชาวบ้าน การร่วมในการคิดที่จะรักษาทรัพยากรป่าสมบูรณ์ และรักษาที่ดินเพื่อเป็นข้อต่อรองกับทางราชการตลอดจนการขยายการเรียนรู้เพื่อให้ชาวบ้านร่วมอนุรักษ์ได้ จึงนำประเพณีที่ชาวบ้านปฏิบัติอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้านตอนแรกชาวบ้านบางส่วนเสนอให้ทำศาลปู่ตายักษ์ในป่าดงใหญ่เพื่อชาวบ้านไม่ทำลายป่า¹⁰⁸ ความคิดโดยส่วนใหญ่ของชาวบ้านเห็นด้วยกับ "การบวชต้นไม้" เป็นการนำพุทธศาสนามาเป็นกุศโลบายด้วยความคิดในการร่วมสร้างและรักษาป่า นำค้ายสายสิญจน์มาล้อมป่าแบ่งเขตรักษาให้ชัดเจนนับเป็นแนวคิดในการแบ่งเขตการอนุรักษ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาของการประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนามาใช้อนุรักษ์ป่า ซึ่งที่ผ่านมามีปัญหาขัดแย้งกับชาวบ้านเนื่องจากความไม่ชัดเจนในการกำหนดเขต(zone)การอนุรักษ์และการกำหนดเขตตามกฎหมายป่าสงวนฯ ซึ่งเป็นการกำหนดจากราชการส่วนกลางจะไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในพื้นที่ จึงเกิดการทำลายเขตต้นน้ำลำธาร

การอนุรักษ์เริ่มใช้แนวคิดในการปักเขตเพื่อความชัดเจนในการกำหนดเขตอนุรักษ์โดยในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2532 วิธีการปฏิบัติงานของกลุ่มอนุรักษ์จะมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เริ่มด้วยการเดินสำรวจแนวเขตป่าและเขียนป้ายแสดงข้อความที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่นเขตอนุรักษ์ห้ามฆ่าสัตว์ ตัดต้นไม้ เป็นต้น นำไปติดไว้ตามต้นไม้ทั่วพื้นที่เขตป่าอนุรักษ์ ชาวบ้านมีส่วนร่วมบริจาคค้ายสายสิญจน์เพื่อนำมาผูกเป็นสายล้อมรอบผืนป่าเพื่อกำหนดเขตอนุรักษ์ที่ชัดเจน การกระทำดังกล่าวนี้บ่งชี้ว่าชาวบ้านได้มีส่วนร่วมอนุรักษ์จากการให้ และเมื่อได้เข้าปฏิบัติงานร่วมกลุ่มทำให้เกิดโลกทัศน์ที่ดีต่อการร่วมอนุรักษ์ธรรมชาติ

¹⁰⁸ สัมภาษณ์ นายมังกร เต็งประวัตติ, 28 กุมภาพันธ์ 2538..

ตาราง 4 - 8 แสดงการมีส่วนร่วมในการแบ่งเขตอนุรักษ์ของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วง

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่	ไม่เคย		เคย	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. ร่วมใช้ประโยชน์จากป่าดงใหญ่	21	42	29	58
2. ร่วมประชุมกลุ่มอนุรักษ์เขาน้ำผุด	25	50	25	50
3. การเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการป้องกันรักษาป่าดงใหญ่	30	60	20	40
4. ร่วมประชุมเกี่ยวกับการแบ่งเขตออกข้อระเบียบเพื่ออนุรักษ์ป่า	29	58	21	42
5. การร่วมปักเขตอนุรักษ์/เขตอุทยาน	29	58	21	42

ที่มา : ข้อมูลภาคสนาม

จากการวิจัยภาคสนามผู้ศึกษาพบว่า ชาวบ้านเคยมีส่วนร่วมในการประชุมในการอนุรักษ์ป่าร้อยละ 50 อีกร้อยละ 50 ไม่ได้เข้าร่วม การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการประชุมเพื่อการแบ่งเขตชาวบ้านจะเข้าร่วมในการแบ่งเขตและการปฏิบัติด้วยการปักเขตและแบ่งเขตอุทยานถึงร้อยละ 42 ขณะนี้ไม่ได้ประชุมและปฏิบัติและปักเขตถึงร้อยละ 58 อย่างไรก็ตามชาวบ้านร้อยละ 58 มีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากป่าดงใหญ่(ดูตาราง 4 - 8)

ผู้ศึกษาพบว่าชาวบ้านมีวัฒนธรรมอย่างหนึ่งคือมีความเคารพและเชื่อฟังผู้นำภายในชุมชน เมื่อพิจารณาจากการเข้าประชุมชาวบ้านจะเข้าประชุมประมาณร้อยละ 50 ขณะที่ร่วมรับประโยชน์มีมากกว่าร้อยละ 58 การประชุมโดยส่วนใหญ่จะเป็นพวกแกนนำมากกว่า การเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่เพียงร้อยละ 40 ไม่เสนอแนวคิดถึงร้อยละ 60 ถึงแม้ในเชิงปริมาณการเข้าร่วมปฏิบัติในการปักเขตอนุรักษ์และเขตอุทยานร้อยละ 42 ชาวบ้านบางส่วนที่ไม่ได้เข้าร่วมแบ่งเขตแต่มีส่วนร่วมในการรับทราบเหตุการณ์โดยผ่านการพูดคุยของชาวบ้านตามวัฒนธรรมโส้ของชาวบ้าน

4.3.2.3 การบวชต้นไม้

การเข้าร่วมอนุรักษป่าดงใหญ่โดยที่ชาวบ้านได้สร้างศาลาไม้ชั่วคราวมุงด้วยหญ้าคา สำหรับปฏิบัติธรรม หลวงพ่อประจักษ์ พระและชี ได้ตั้งสำนักสงฆ์ในป่าดงใหญ่ ณ เขาหัวน้ำผุด (สำนักเก่า) นับเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านชนบทที่พระสงฆ์อยู่ป่า ชาวบ้านและพระสงฆ์ร่วมกันอนุรักษ์ ด้วยวิถีการประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนาทำให้เกิดพลังในการอนุรักษ์

การบวชต้นไม้ใหญ่(ต้นยางใหญ่) โดยกลุ่มอนุรักษและชาวบ้านร่วมกันอนุรักษ์ด้วยการบวชต้นไม้ใหญ่ในวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2532¹⁰⁹ มีชาวบ้านเข้ามาร่วมในการปฏิบัติธรรมและฟังการอธิบายระบบนิเวศ เจตนาการจัดเพื่อปลุกจิตสำนึกและเปิดโลกทัศน์ของชาวบ้านดังการให้สัมภาษณ์ของหลวงพ่อประจักษ์ "หลวงพ่อเห็นว่าเราจำเป็นต้องนัดญาติโยมมาประชุมให้พร้อมหน้าพร้อมตากัน ให้เขาได้รับรู้รักษากัน ทำพิธีตักบาตรทำบุญ จากนั้นจะทำพิธีบวชต้นไม้ใหญ่เพื่อเป็นกุศโลบายให้เขาได้เห็นความสำคัญ ความศักดิ์สิทธิ์ในการรักษาป่านี้ และประกาศขอปิดบาตรป่านี้เป็นเขตอภัยทาน อธิบายถึงเจตนา ชาวบ้านทุกคนก็ยกย่า ไม่มีผู้ใดขัดข้อง มีแต่ผู้สาธุเห็นดีด้วย และจะช่วยกันดูแลเป็นหูเป็นตาช่วยรักษา"¹¹⁰ ขณะเดียวกันการบวชต้นไม้ใหญ่ก็ให้เป็นปู ย่า ตายาย ของต้นไม้ทั้งปวง¹¹¹ ให้ชาวบ้านเคารพและยำเกรงต้นไม้ เช่น วัฒนธรรมการเคารพผู้ใหญ่จะที่พึ่งของชาวบ้าน ดังนั้น ต้นไม้ใหญ่เป็นเสมือนปู ย่า ตายาย ของไม้เล็กในสมดุลของระบบนิเวศ

ในการนำหลักการบวชต้นไม้เป็นความคิดที่ประยุกต์พิธีกรรมที่ชาวบ้านปฏิบัติและการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในจิตวิญญาณความเชื่อในพิธีกรรมอยู่แล้ว การบวชต้นไม้ก็เหมือนกับการบวชพระสงฆ์ธรรมดานี้แหละ ที่ใช้วิธีนี้เพราะต้องการบวชปัญญาธิโยมให้เข้าใจในคุณประโยชน์ของป่า ถ้าป่าดงนี้ไม่มีเราก็คงอยู่ไม่ได้ น้ำมันก็จะแห้ง อากาศหายใจก็ไม่มีปูยามีแผ่นดินแห้งแล้ง ปลูกอะไรก็ไม่ขึ้น เราบวชต้นไม้ก็เหมือนกับการสวดศพ เราไม่ได้สวดให้ศพฟังแต่เราสวดให้กับญาติโยมที่มีชีวิตอยู่ได้รับรู้ถึงการทำความดีและการทำชั่วอย่างนี้"¹¹² การอนุรักษได้เข้ามาสู่การเคลื่อนไหวของ

¹⁰⁹ ภาคผนวก ก

¹¹⁰ สัมภาษณ์ หลวงพ่อประจักษ์ กุตุตจิจุตโต, 11 มิถุนายน 2538.

¹¹¹ สัมภาษณ์ หลวงพ่อประจักษ์ กุตุตจิจุตโต, 11 มิถุนายน 2538.

¹¹² สัมภาษณ์ หลวงพ่อประจักษ์ กุตุตจิจุตโต, 11 มิถุนายน 2538.

ความคิดชาวบ้านเพิ่มจากที่คิดเพียงว่าทำอะไรจะได้ที่ดินปลูกมันสำปะหลัง เมื่อป่าโล่งเจ้าหน้าที่ป่าไม้ก็ให้สัมปทานปลูกต้นยูคาลิปตัสตามหลัง ส่วนต้นไม้ใหญ่คนมีสีก็นำเอาไปขาย เขาเปลี่ยนดงใหญ่มาเป็นป่ายูคาลิปตัสทำลายป่าไม้ธรรมชาติ ซึ่งเป็นสมบัติเก่าแก่ของมหาชนคนทั้งโลกแล้วลูกหลาน¹¹³ ชาวบ้านเริ่มสนใจการอนุรักษ์เพิ่มจากการสนใจแต่เพียงที่ดินถาวรเพราะธรรมชาติมีความเกี่ยวข้องกัน "...จริง ๆ ก่อนที่หลวงพ่อกับฉันนี่(คงใหญ่)ที่บอกตรง ๆ ว่าเมื่อก่อนก็ถางป่าเพื่อปลูกพืชไร่ แต่เมื่อได้ฟังธรรมของหลวงพ่อกับฉันนี่เปลี่ยนมาร่วมอนุรักษ์แทน เพื่อลูกหลานจะได้มีทรัพยากรป่าไม้"¹¹⁴

หลวงพ่อบริรักษ์และคณะสงฆ์ได้ใช้หลักธรรมะที่เรียนรู้ได้จากการปฏิบัติตามคำสั่งสอนแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากล่าวถึงหน้าที่ของพระสงฆ์คือต้องพิทักษ์ธรรมะ พินิจธรรมะชาติที่ทำให้เกิดคุณ คุณก็คือ ความสมบูรณ์ สมดุลในชีวิตของทุกสรรพสิ่งที่ได้รับจากดิน น้ำ ลม ไฟ หรือธาตุต่าง ๆ ทำให้เกิดความร่มเย็นทางจิต เกิดสมาธิ ปัญญา เห็นแจ้งแห่งชีวิต ซึ่งล้วนต้องอาศัยธรรมชาติเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ดังที่หลวงพ่อบริรักษ์ได้เขียนข้อความสอนชาวบ้านไว้ที่แผ่นสีขาวที่ป่าดงใหญ่ว่า "พระสงฆ์กลุ่มอนุรักษ์มาตุภูมิ ควรเข้าใจในเรื่อง การสร้างจิตสำนึก อันถูกอันควร เกี่ยวกับกฎธรรมชาติและหน้าที่ของมันเป็นตามความจริงจึงเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์พิทักษ์ธรรม"

แนวคิดในการอนุรักษ์ต้นไม้ด้วยการบวชต้นไม้ เพื่อให้ชาวบ้านรวมตัวและสร้างความสัมพันธ์ด้วยการมีส่วนร่วมในการรักษาป่าในระดับจิตสำนึกร่วมกันในอนาคตในการอนุรักษ์ป่า ในช่วงนั้นชาวบ้านมีทัศนคติที่ดีต่อหลวงพ่อบริรักษ์และเข้าร่วมปฏิบัติธรรม ทำให้เห็นหลักธรรมชาติในระบบนิเวศ ซึ่งชาวบ้านต้องพึ่งพา¹¹⁵

ประกอบกับแนวคิดในการอนุรักษ์ด้วยการกำหนดเขตอภัยทานเป็นการนำหลักการทางศาสนา คือ สิล 5 ข้อที่ 1 การไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต การไม่ทำลายระบบนิเวศ โดยการกำหนดเขตปกป้องเขตอนุรักษ์ให้ชัดเจน ชาวบ้านจะได้ช่วยดูแลและมีส่วนร่วมในการรักษาระบบนิเวศ ขณะเดียวกันจะเป็นเหมือนสัญญาประชาคมของชาวบ้านไว้ถือปฏิบัติ

¹¹³ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

¹¹⁴ สัมภาษณ์ นายคำก่าย กองพร, 2 กันยายน 2538.

¹¹⁵ สัมภาษณ์ นายประยุทธ์ ชาวโพธิ์, (แกนนำในการอนุรักษ์กลุ่มบ้านปลื้มพัฒนา)

ในการบวชต้นไม้ชาวบ้านได้เข้าร่วมทำบุญและปฏิบัติธรรมชาวบ้านสนับสนุนให้พระ และ ป่าอยู่คู่กัน พึ่งพาซึ่งกันและกันขณะเดียวกันชาวบ้านได้พระเป็นที่พึ่งทางใจ ได้วัด ได้รักษาที่ดินใน การทำไร่และประการสำคัญการได้รักษาความสมบูรณ์อันเป็นแหล่งธรรมชาติ แหล่งอาหารและเป็น ป่าไม้เพื่อลูกหลานต่อไป¹¹⁶ พิธีบวชต้นไม้ใหญ่ในวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2532 นอกจากชาวบ้าน ที่ศรัทธาในพุทธศาสนา มารวมตัวกันปฏิบัติธรรม ชาวบ้านยังได้นำโครงสร้างทางศาสนาในระดับ ท้องถิ่นมามีส่วนร่วมอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ โดยได้นิมนต์เจ้าคณะตำบลโคกมะม่วงมาร่วมเป็นประธานใน ครั้งนี้ด้วย มีชาวบ้านเข้ามีส่วนร่วมกว่า 2,000 คน

การร่วมสร้างจิตสำนึกด้วยการร่วมมือของชาวบ้านและพระสงฆ์ ให้ชาวบ้านรับรู้ร่วมกัน และมีคามั่นสัญญาต่อกันว่าจะรักษาป่าไม้¹¹⁷ ตลอดจนจัดให้ชาวบ้านเข้าร่วมตั้งน้ำสาบานปัญหาตน ว่าจะไม่ตัดไม้ทำลายป่า¹¹⁸ โดยการตั้งหน่วยตรวจป่าเพื่อแสดงว่าชาวบ้านสามารถรักษาป่าได้ หากพบเห็นการตัดไม้ทำลายป่าก็จับตัวส่งเจ้าหน้าที่ผู้รักษากฎหมายต่อไป การทำงานของกลุ่ม อนุรักษ์นับเป็นการช่วยกันรักษาป่าช่วยให้เจ้าหน้าที่ทำงาน โดยไม่ต้องเสียงบประมาณจ้าง เจ้าหน้าที่ป่าไม้

ขั้นตอนการมีส่วนร่วมถ้าผู้นำและแกนนำหมู่บ้านในกลุ่มจะร่วมปรึกษาทางวิชาการ พระสงฆ์ก็มีการมีส่วนร่วม การนำหลักการบวชต้นไม้เป็นกุศโลบายเพื่อจุดประสงค์ร่วมกันของ ชาวบ้านในกลุ่มอนุรักษ์ เพื่อที่จะให้ป่าดงใหญ่อยู่ โดยนำแบบอย่างของจังหวัดน่านที่ประสบความสำเร็จ¹¹⁹

ผู้ศึกษาได้ให้ความสำคัญต่อพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชาวบ้าน เมื่อหลวง พ้อประจักษ์และพระสงฆ์รูปจะเข้าปฏิบัติธรรม ณ เขาน้ำผุดด้วยความเห็นชอบของบ้านกัน บทบาทใน การร่วมในการเคลื่อนไหวของหลวงพ้อประจักษ์และสำนักมปฏิบัติธรรมซึ่ง

¹¹⁶ สัมภาษณ์ นายคำท่าย กองพร, 2 กันยายน 2538.

¹¹⁷ สัมภาษณ์ หลวงพ้อประจักษ์ คุณตจตุโต, 11 มิถุนายน 2537.

¹¹⁸ "บันทึกตำนานขม "คจก." ผลักพระประจักษ์ พันแดนสนธยา ภาวะเบื้อง หลังยิ่งใหญ่หลวงนิก" มติชนรายวัน. 28 ธันวาคม 2535, หน้า 13.

¹¹⁹ สัมภาษณ์ นายมังกร เต็งประวัติ, 28 กุมภาพันธ์ 2538.

ทำให้ชาวเห็นคุณค่าของทรัพยากรที่มีต่อชีวิตของเราทุกคนต้องช่วยกันรักษาสมดุลของธรรมชาติ ในส่วนที่เป็นป่าไม้ให้ได้¹²⁰ นับเป็นการผสมผสานแนวพุทธและแนววินาศที่แต่เดิมมีในสมัยพุทธกาล แม้ชาวบ้านเองก็มีวิถีชีวิตที่มีศาสนามีป่าร่วมกันมา ดังนั้นการเคลื่อนไหวฉบับมีประโยชน์ที่จะรักษาที่ดินและการอนุรักษ์ป่าเพื่อลูกหลาน

การบวชต้นไม้เป็นการทำให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในระดับจิตสำนึก ชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วมจะมีทั้งที่เป็นกลุ่มที่เป็นสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์และชาวบ้านที่ไม่เป็นกลุ่มอนุรักษ์ คือเป็นสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ร้อยละ 28 ไม่เป็นสมาชิกร้อยละ 72 จะเห็นได้ว่าชาวบ้านมีส่วนร่วมในการบวชต้นไม้ถึงร้อยละ 52 นอกจากนั้นยังมีส่วนร่วมในการออกประชาสัมพันธ์ รณรงค์ชักชวนในการปลูกป่าและการบวชต้นไม้ สสำรวจแนวเขต อย่างไรก็ตามชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในการบริจาคทรัพย์ วัสดุ และการทำบุญทางปัจจัยเงินสิ่งของมากถึงร้อยละ 80 จะมีส่วนร่วมน้อยที่สุดกรณีของการติดตามและช่วยเหลือในการดำเนินคดีแก่ชาวบ้านที่ถูกจับมีเพียงร้อยละ 30 ที่เคยร่วมช่วยและติดตามเพื่อนชาวบ้านที่ไม่ได้สนใจถึงร้อยละ 70 (ดูตาราง 4-9) นั้นแสดงถึงชาวบ้านมีความยินดีที่จะ

ตาราง 4-9 แสดงการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ของชาวบ้านตำบลโลกมะม่วง

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่	ไม่เคย		เคย	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. การมีส่วนร่วมในการบวชต้นไม้	24	48	26	52
2. ร่วมในการประชาสัมพันธ์ ออกรณรงค์ชักชวนปลูกป่า การอนุรักษ์	22	44	28	56
3. ร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม	36	72	14	28
4. ร่วมสำรวจป่า/แนวเขต	30	60	20	40
5. ร่วมบริจาคทรัพย์/วัสดุอุปกรณ์ ทำบุญ	10	20	40	80
6. ร่วมติดตามช่วยเหลือผู้ต้องคดี	35	70	15	30

ที่มา : ข้อมูลภาคสนาม

ช่วยในส่วนของทรัพย์สินเงินทองและการเข้าร่วมปฏิบัติมากกว่าการเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่ม โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือเรื่องชาวบ้านที่ถูกดำเนินคดีชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องกฎหมาย ปัญหาเรื่องการจัดการด้วยกฎหมายทำให้ชาวบ้านบางส่วนจะเป็นผู้รับทราบปัญหามากกว่านักปฏิบัติ ดังนั้นชาวบ้านมีความจำเป็นประการสำคัญที่ชาวบ้านต้องพึ่งพาองค์กรภายนอกชุมชนในการให้ความรู้ในด้านกฎหมายเพื่อที่จะสามารถมีความมั่นใจในการปฏิบัติ เนื่องจาก เหตุผล 4 ประการกล่าวคือ

ประการแรก องค์กรชาวบ้านของกลุ่มอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ถูกภาครัฐมองเป็นมวลชนที่ดำเนินการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐอย่างชัดเจน เนื่องจากภาครัฐมีกรอบคิดว่าเขตพื้นที่เพื่อความมั่นคง(พื้นที่ทหาร) ชาวบ้านต้องมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามนโยบายความมั่นคงที่ราชการกำหนด

ประการที่สอง การบุกรุกของชาวบ้านและการตั้งสำนักสงฆ์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เป็นการกระทำผิดกฎหมายพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2502 ซึ่งทางราชการต้องดำเนินการตามกฎหมาย

ประการที่สาม องค์กรชาวบ้านต่อต้านโครงการของทางราชการโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 ซึ่งถ้าองค์กรชาวบ้านเข้มแข็งโครงการป่าดงใหญ่ 4 ที่งดการดำเนินการในปีงบประมาณ 2533-34 จะไม่ได้รับการส่งเสริม ทำให้ข้าราชการบางกลุ่มเสียผลประโยชน์

ประการที่สี่ องค์กรชาวบ้านไปขัดผลประโยชน์การค้าไม้ของข้าราชการและพ่อค้าในพื้นที่

จากเหตุผล 4 ประการกลุ่มอนุรักษ์ต้องต่อสู้กับกลุ่มข้าราชการที่มีกฎหมายเป็นอาวุธ และ พ่อค้ายาทุนที่มีอิทธิพลและพลังเงิน ดังนั้นกลุ่มอนุรักษ์ต้องมีความเข้มแข็งและมีการร่วมกันกำหนดระเบียบ กฎเกณฑ์ในการปฏิบัติร่วมกันและปฏิบัติอย่างจริงจัง

4.3.2.4 การกำหนดกฎ เกณฑ์และข้อตกลงร่วมในการปฏิบัติ เพื่อการอนุรักษ์

นอกจากการแบ่งเขตอนุรักษ์ป่าอย่างชัดเจนแล้ว ความจำเป็นที่ต้องมีกฎสำหรับชาวบ้านร่วมกันในการปฏิบัติโดยชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนดระเบียบปฏิบัติ ซึ่งเป็นกฎที่ตั้งขึ้นจากชาวบ้านเอง ต่างจากกฎหมายบ้านเมืองที่กำหนดจากรัฐส่วนกลางใช้มาตรการเดียวกันทั่วประเทศทั้งที่มีสภาพการเมือง เศรษฐกิจที่ต่างกัน กฎที่ชาวบ้านสร้างร่วมกันคือ ผู้ล่งละเมิดในเขตอนุรักษ์ หมายถึงเอาผู้ล่งลอบทำด้วยความเห็นแก่ตัวคืออาการแห่งขมขื่นต้นไม้ยืนต้นถือการตัด เป็นสำคัญและหมายถึงต้นไม้ทุกชนิด

ต้นโตเท่าโคนขา	ปรับ	3,000 บาท
ต้นโตเท่าบาตร 7 นิ้ว	ปรับ	5,000 บาท
ต้นโตเท่าบาตร 9 นิ้ว	ปรับ	10,000 บาท
ต้นโตเท่าถังน้ำมัน 200 ลิตร	ปรับ	50,000 บาท ¹²¹

เรื่องละเมิดในการถางป่า เผาป่า ทำร้ายสัตว์ด้วยไม้เคาะฟันหมู่เพราะโลก จะถูกจับหนี้ยให้ไปอยู่ที่อื่น คือ ไม้ไว้ใจในการกระทำ ไม้เป็นไปเพื่อความร่มเย็น กันความเจริญ สมควรตัดออกจากหมู่โดยไม่มีข้อแม้ใด ๆ ทั้งสิ้น ชาวบ้านให้ความสำคัญกับการอยู่กันเป็นกลุ่มสังคมข้อบังคับทางสังคมถูกนำมาใช้เพื่อการรักษาป่าห้ามถางต่อไป

ขณะเดียวกันการกำหนดกฎไม่ละเลยความจำเป็นพื้นฐานที่ชาวบ้านต้องพึ่งพาป่าเป็นการอนุเคราะห์ตามความจำเป็น เรื่องพอเป็นประโยชน์บ้างคือไม้แห้งที่ล้มนอนดิน ขอให้พิจารณาด้วยประธานหรือฝ่ายพระ คือ หลวงพ่อ พร้อมคณะกรรมการ เห็นสมควรว่า ผู้ที่มีความจำเป็นต้องอนุเคราะห์ ต้องช่วยกันโดยพร้อมเพรียงให้ได้มาซึ่งที่อยู่อาศัยก็ขออนุโมทนาด้วย ห้ามซื้อขายอย่างเด็ดขาด เรื่องเงินที่ปรับมาครั้งหนึ่งให้ผู้แจ้งคนแรก อีกครั้งหนึ่งนำมาบำรุงแปลงปลูกต้นไม้ทดแทน ห้ามแสดงชื่อผู้มาแจ้ง เพื่อความปลอดภัยและงานดำเนินไปด้วยดี¹²²

จะเห็นว่าการกำหนดกฎข้อปฏิบัติร่วมกันชาวบ้านยังเห็นความจำเป็นที่จะต้องใช้ไม้ในการปลูกสร้างบ้านจึงให้อำนาจหลวงพ่อบริรักษ์และคณะกรรมการพิจารณาเห็นสมควรอนุเคราะห์ไม่มีการซื้อขาย เป็นการปฏิบัติบนพื้นฐานของวิถีชีวิตชาวบ้านที่ต้องสร้างบ้านด้วยไม้และใช้ไม้ตายทำฟันถ่านเป็นการนำหลักการของป่าชุมชนมาใช้คือ การจัดการด้วยชุมชนชาวบ้านโดยให้ชาวบ้านได้พึ่งพาป่าด้วย ซึ่งผู้ศึกษาพบว่า ลักษณะบ้านเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 74 สร้างบ้านด้วยไม้ประกอบด้วย บ้านไม้ชั้นเดียวร้อยละ 44 บ้านไม้ร้อยละ 30 บ้านครึ่งไม้ครึ่งตึกเพียงร้อยละ 14 มีบ้านสร้างด้วยปูนเพียงร้อยละ 12 สำหรับวัสดุที่ใช้มุงหลังคาบ้านยังใช้วัสดุจากธรรมชาติในพื้นที่เป็นปัจจัยพื้นฐานคือหญ้าไคร้ร้อยละ 12 สำหรับหมู่บ้านที่สร้างใหม่ เช่น บ้านห้วยน้ำผุดจะใช้วัสดุจากธรรมชาติทั้งหมด นอกจากชาวบ้านพึ่งพาป่าเป็นปัจจัยพื้นฐานในการสร้างที่อยู่อาศัยแล้ว ชาวบ้านพึ่งพาป่าในการใช้ไม้จากป่ามาทำถ่านและฟัน จากการใช้วัสดุจากป่าแสดงถึงชาวบ้านยังต้องพึ่งพาป่าในการดำรงชีพ ความจำเป็นในการจัดการที่ดิน-ป่าและการอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับวิถีชาวบ้านในพื้นที่ที่มีความสำคัญมาก

¹²¹ ข้อมูลภาคสนาม

¹²² ข้อมูลภาคสนาม

4.3.3 พระสงฆ์ผู้นำกลุ่มอนุรักษ์และการทำงานภายใต้โครงสร้างอำนาจสงฆ์

การดำเนินการอนุรักษ์ป่าของคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่โดยการตั้งสำนักสงฆ์ดงคสถานธรรมจิต(น้ำผุด) จากกลุ่มอนุรักษ์ที่มีนายคำ บุตรศรีเป็นผู้นำชาวบ้าน เมื่อกลุ่มพระสงฆ์เข้ามาปฏิบัติธรรมและอบรมสั่งสอนธรรมแก่ชาวบ้านริมขอบป่า บทบาทของหลวงพ่อดวงษ์จักร์ถูกรัฐบาลมองว่าพระสงฆ์เป็นผู้รวมพลังให้ชาวบ้านเกิดการเคลื่อนไหว ซึ่งผิดธรรมเนียมจึงพยายามผลักดันให้กลุ่มพระสงฆ์ออกจากพื้นที่ เนื่องจากหลวงพ่อดวงษ์จักร์ คฤหัสถ์จิตใจไม่ไช่พระที่มีบทบาทเป็นตัวแทนของพระสงฆ์ธรรมคาหากแต่เป็นผู้นำชาวบ้านซึ่งมีปัญหาขัดแย้งกับรัฐบาลทางด้านที่ดินทำกินและการอนุรักษ์ธรรมชาติ¹²³ การที่ชาวบ้านเลือกวิธีการต่อสู้โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำและการจัดตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์นับว่าสอดคล้องกับกระแสการเคลื่อนไหวในการอนุรักษ์ป่าไม้ทั่วประเทศ¹²⁴ นับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2533 องค์กรพัฒนาเอกชนได้รณรงค์เคลื่อนไหวด้วยการจัดสัมมนาด้านสิ่งแวดล้อมประจำทุกปี

เมื่อ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2532 ในคืนที่ทำพิธีกรรมทางศาสนา "บวชต้นไม้" ฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐได้ยิงปืนเอ็ม 76 และเอ็ม 16 เข้าไปบริเวณศาลาที่พระประจักษ์และเพชรอีก 7 รูปอยู่¹²⁵ และมีการข่มขู่ว่าถ้าไม่ออกจากป่าจะเข้ามาในวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2532¹²⁵ ชาวบ้านอาศัยยืมป่าไต่ยีนเสียงปืนและเห็นทหารพราน จึงเริ่มปรึกษาเพื่อแก้ไขเหตุการณ์จึงร่วมกันในวันที่ 9-11 มิถุนายน พ.ศ. 2532 ชาวบ้านได้รวมตัวกันประมาณ 2,000 คนประท้วงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นยื่นข้อเสนอให้ทางราชการหาตัวผู้ต้องหาที่กระทำผิดในการยิงปืนเข้าไปในบริเวณสำนักสงฆ์ ให้ปล่อยตัวผู้ต้องหาความผิดตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งถูกจับในปี พ.ศ. 2531 จำนวน 7 คน ให้ยกที่ดินที่เตรียมจัดสรรไว้แล้วให้ชาวบ้านและมอบพื้นที่ที่เหลือทางทิศใต้ของโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 2 และ 4 ประมาณ 30,000 ไร่ ให้ชาวบ้านดูแลกันเอง ให้หยุดการปลูกสวนป่าพัฒนาดงใหญ่โครงการฯ 2 และ 4 และย้ายหัวหน้าโครงการฯ 4 ออกจากพื้นที่ โดยที่ชาวบ้านได้เดินขบวนไปประท้วงที่สำนักงานโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 2 ที่ตั้งอยู่ที่บ้านซับห้วย ตำบลหนองบัว เข้าทำลายเรือนเพาะชำกล้าไม้และตัดฟันสวนป่ายุคาลิปต์สประมาณ 480 ไร่ และเดินทางต่อไป

¹²³ ชัยอนันต์ สมุทวณิชและกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

¹²⁴ เฟิงอ่าง, หน้า 59.

¹²⁵ เฟิงอ่าง, หน้า 59.

อีกประมาณ 10 กิโลเมตร ถึงสำนักงานโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 ได้เข้าทำลายเรือนเพาะชำกล้าไม้และตัดฟันสวนป่ายูคาลิปตัสอีก ชาวบ้านเข้ามีส่วนร่วมต่อสู้ประท้วงติดต่อกัน 3 วัน ในวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2537 มีชาวบ้านเข้าร่วมเพิ่มจำนวนขึ้นเป็น 4,000 คน รวมค่าเสียหายประมาณ 5,300,000 บาท¹²⁶ มีเจ้าหน้าที่ของทางราชการและทหารกว่า 100 นายเข้ามาควบคุมสถานการณ์แต่ไม่สามารถทำอะไรได้เพราะชาวบ้านมีจำนวนที่มากกว่า

17 มิถุนายน พ.ศ. 2532 นายยุกติ สาริกภูติ รักษาการอธิบดีกรมป่าไม้ นายทิวา สรรพกิจ รองอธิบดีกรมป่าไม้ นายพร อุดมพงษ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ และพลโท อิศระ พงศ์ หนุณภักดี แม่ทัพภาคที่ 2 ได้แจ้งผลการประชุมร่วมกันว่า ทางราชการจะหาตัวผู้ยิงปืนเข้าไปในสำนักสงฆ์มาลงโทษ สำหรับกรณีผู้ต้องหาที่ถูกจับกุม 7 คน ทางราชการจะให้ความเป็นธรรม กรมป่าไม้ไม่สามารถขยายพื้นที่ป่าสันเขา ความยาว 15 กิโลเมตร เนื้อที่ 30,000 ไร่ตามที่ชาวบ้านขอได้แต่จะแต่งตั้งตัวแทนชาวบ้านร่วมกันดูแลรักษาป่า จะหยุดปลูกไม้ยูคาลิปตัสของโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 2 และ 4 กรณีย้ายข้าราชการ 2 คน ออกจากพื้นที่ เนื่องจากข้าราชการทั้งสองเป็นคนทำงานดีและรู้จักพื้นที่ดังกล่าวดีมากจึงให้อยู่ต่อไปและกำลังปรับปรุงระเบียบกฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้และการปฏิรูปที่ดินในที่โล่งเตียนและจัดสรรที่ทำกินให้ชาวบ้านในพื้นที่ที่ยังไม่ได้รับการจัดสรร ทั้งนี้จะต้องผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการระดับจังหวัดก่อน¹²⁷

ผลจากการเคลื่อนไหวจังหวัดบุรีรัมย์มีคำสั่งที่แต่งตั้งชุดทำงานเพื่อพัฒนาพื้นที่เฉพาะอำเภอปะคำ 3 ชุด ประกอบด้วยชุดทำงานสำรวจข้อมูลที่ทำกินผู้บังคับกรมทหารราบที่ 23 เป็นหัวหน้าชุดมีภารกิจในการจัดหาที่ทำกินแก่ชาวบ้านที่มีคุณสมบัติเพิ่มเติมอีกและชุดทำงานพัฒนาอาชีพและยกระดับรายได้ อีกทั้งให้มีชุดประชาสัมพันธ์และติดตามผล ทางด้านกรมป่าไม้ได้แต่งตั้งคณะทำงานให้ทำการหมายแนวเขตป่าไม้ที่กินไว้ในเขตปลูกป่าดงใหญ่ 2 และ 4 เพื่อให้ชาวบ้านเป็นที่ทำกินจำนวน 348 แปลง ประมาณ 2,968 ไร่ กินไว้เป็นป่าธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ประมาณ 8,529 ไร่¹²⁸

¹²⁶ เอกสารสรุปเรื่องราวเหตุการณ์ประท้วงและทำลายทรัพย์สินของโครงการหมู่บ้านดงใหญ่ (อัคราเนนา).

¹²⁷ กรมป่าไม้. ที่ บร. 524/2532 ลงวันที่ 11 กรกฎาคม 2532.

¹²⁸ กรมป่าไม้. ที่ กษ. 1326/2532 ลงวันที่ 22 สิงหาคม 2532.

การทำงานอนุรักษ์ของสำนักสงฆ์ร่วมกับหน่วยราชการได้ร่วมกันแก้ไขปัญหาโดยในเดือนกันยายน พ.ศ. 2532 คณะสำรวจป่าประกอบไปด้วยกลุ่มอนุรักษ์ป่าอุดมคสถานธรรมจิต(น้ำผุด) และเจ้าหน้าที่ทหารหน่วยสันติมิตร เข้าสำรวจเขตพื้นที่ป่าดงใหญ่ในเขตอำเภอ เลิงสาบพบการตัดไม้และดำเนินการแปรรูป ซึ่งมีชาวบ้านเป็นแรงงานรับจ้างทำไม้กว่า 100 คน มีคนงานติดอาวุธสงครามให้ความคุ้มครองอยู่ด้วย เกิดปะทะกันขึ้นแต่จับผู้กระทำความผิดไม่ได้ ไม่มีผู้ได้รับบาดเจ็บและทางกลุ่มอนุรักษ์ฯ ได้บันทึกภาพถ่ายไว้เป็นหลักฐาน เฉพาะไม้ที่ตัดในระหว่างเดือนกันยายน-เดือนตุลาคม พ.ศ. 2532 กลุ่มอนุรักษ์ป่าอุดมคสถานธรรมจิตน้ำผุด สำรวจพบว่าไม้ประมาณ 800 ต้น ตัดเป็นท่อนยาวประมาณ 2-3 เมตร สำหรับเส้นทางลำเลียงไม้มีอยู่ 3 จุดด้วยกัน¹²⁹ คือ จุดที่ 1. จากป่าดงใหญ่ เส้นทางผ่านบ้านกุดโบริด อำเภอเลิงสาบ จุดที่ 2. ผ่านบ้านคลองหนองกก และบ้านคลองซบห้วยอำเภอปะคำ และจุดที่ 3. ผ่านบ้านโคกไม้แดงและบ้านสุขสำราญ อำเภอปะคำ ตามทางลูกรังทะลุออกถนนลาดยางตามเส้นทางอำเภอปะคำ-อำเภอละหานทราย ถึงแม้ว่าตลอดเส้นทางจะมีด่านตรวจของทางราชการแต่ไม่พบว่ามีกรจับกุม และในบางครั้งจะมีรถยนต์ของ สกอ.ปะคำ นำหน้าขบวนลำเลียงไม้ ทำให้เข้าใจว่าเป็นไม้ของกลางที่ทำการจับกุม แต่เมื่อตามไปดูที่สถานีตำรวจกลับไม่พบไม้ของกลางและผู้กระทำความผิด¹³⁰

วันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2532 นายคำ บุตรศรีประธานกลุ่มอนุรักษ์พร้อมกับชาวบ้านเดินทางเข้ากรุงเทพฯ เข้ายื่นหนังสือร้องเรียนกรณีลักลอบตัดไม้ในป่าดงใหญ่ ร่วมกับคณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 16 สถาบัน¹³¹ ถึงนายกรัฐมนตรีผู้อำนวยการปฏิบัติการพิเศษป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและอธิบดีกรมป่าไม้สรุปใจความได้ว่ามีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่และเขตอุทยานแห่งชาติทับลาน อำเภอเลิงสาบ จังหวัดนครราชสีมาโดยกลุ่มผู้มีอิทธิพล นายทุนท้องถิ่นและข้าราชการบางส่วนได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี มีภาพถ่ายแสดงการแปรรูปไม้ส่งมาประกอบข้อเท็จจริงและขอให้นายกรัฐมนตรีเร่งดำเนินการเป็นการสอบสวนนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกระบวนการทางกฎหมายเพื่อเป็นการรักษาพื้นที่ป่าไม้ธรรมชาติให้คงอยู่เพื่อประโยชน์ของสาธารณชนและประเทศชาติ

¹²⁹ เสถียร ใสลำพะาะ. ความขัดแย้งกรณีป่าดงใหญ่, หน้า 6 (อัดสำเนา)

¹³⁰ เฟิงอ้าง, หน้า 6.

¹³¹ ภาคผนวก ก.

เนื่องจากพื้นที่ป่าดงใหญ่อยู่ในเขตพื้นที่เพื่อความมั่นคง ดังนั้น รัฐจะพยายามทุกวิถีทาง เพื่อให้คณะสงฆ์และคณะกรรมการอนุรักษ์ออกจากพื้นที่ป่าดงใหญ่ เนื่องจากรัฐมองกระบวนการต่อสู้ชาวบ้านเป็นปัญหามวลชนมีผู้นำมวลชน 2 สภาก คือ ผู้นำสงฆ์และผู้นำฆราวาส¹³² เครื่องมือที่รัฐใช้ในการลดทอนอำนาจกลุ่มอนุรักษ์ คือ การทำลายผู้นำชาวบ้านและผู้นำสงฆ์ ในด้านผู้นำคณะสงฆ์ กระทำผ่านทางอำนาจสงฆ์โดยมีหนังสือร้องเรียนกรมศาสนาผ่านเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์ยกกล่าวหาว่า พระสงฆ์ซึ่งนำโดยพระประจักษ์กระทำการบุกรุกทำลายป่า บุกส่งเสริมให้ชาวบ้านทำการแผ้วถางป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ ตั้งสำนักสงฆ์เถื่อนและดำเนินการสอนธรรมะอย่างผิดเพี้ยน¹³³ ด้วยความกรุณาและความเข้าใจถึงเจตนาอันบริสุทธิ์แห่งพุทธิญาณที่พระเดชพระคุณพระสุนทร ปริยัติเมธี เจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์ทรงมีต่อหลวงพ่อประจักษ์ในการอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่า จึงตั้งคณะสงฆ์เฉพาะกิจจังหวัดบุรีรัมย์ไปสำรวจข้อเท็จจริงในพื้นที่พบว่าไม่มีความผิด ซึ่งท่านเจ้าคุณได้เดินทางไปดูพื้นที่ด้วยตนเองที่สำนักสงฆ์รวมทั้ง 3 ครั้ง และท่านได้เข้าใจการที่สงฆ์จะมีบทบาทในการอนุรักษ์ป่า ดังปรากฏในรูปธรรมท่านได้ปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์เพื่อเป็นศิริมงคล พระสงฆ์ผู้ใหญ่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์การนำหลักการทางศาสนามาช่วยงานอนุรักษ์ นับว่าพระผู้มีอำนาจมีส่วนร่วมในการจะส่งเสริมหรือร่วมอนุรักษ์ได้ "...เจ้าคณะจังหวัดพุดูเรื่อง และผมได้ฟังเจ้าคณะจังหวัดมากพอสมควร¹³⁴ เนื่องจากโครงสร้างทางศาสนาเป็นเรื่องของความศรัทธาและความเคารพ ชาวบ้านในแถบปราจีนบุรีจักหลวงพ่อบรรลุกับการที่ได้เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้รู้และเข้าใจแล้วเป็นที่ปรึกษาที่ดี ผมมีฐานที่ตึกกว่าหลายเท่า¹³⁵

¹³² เสถียร ใสลำพะาะ. ความขัดแย้งกรณีป่าดงใหญ่. หน้า 7.

¹³³ หลวงพ่อประจักษ์ กุศตุจิตโต "กรณีศึกษาพระสงฆ์กับการอนุรักษ์" ใน รายงานการสัมมนา พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ : กรณีอีสาน ระหว่างวันที่ 27-30 พฤศจิกายน พ.ศ.2533 ณ วัดพรหมราช ตำบลคูม อำเภอบักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา, หน้า 45.

¹³⁴ เฟิงอ้าง, หน้า 45.

¹³⁵ เฟิงอ้าง, หน้า 46.

หลวงพ่อบรรณรักษ์ได้ทำงานประสานพระสงฆ์ในระดับพื้นที่และพระในกลุ่มที่คุ้นเคย การนำพระสงฆ์จากภายนอกเข้ามาปลุกกลดขวางการตัดไม้ทำลายป่าแต่เจ้าคณะตำบลและอำเภอไม่ยอมขัดขวาง หลวงพ่อบรรณรักษ์จึงเข้าพบเจ้าคณะจังหวัดเพื่อเข้ามาแก้ไข ทำให้เจ้าคณะตำบลและเจ้าคณะอำเภอเข้าใจหลวงพ่อบรรณรักษ์และมีเจตนาดีด้วย¹³⁶ นับเป็นการประสานโครงสร้างอำนาจสงฆ์ในพื้นที่เพื่อร่วมส่งเสริมในการอนุรักษ์ป่า

ในวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2533 กรมป่าไม้ได้ตั้งคณะกรรมการที่ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ตำรวจ ทหาร และฝ่ายปกครองเพื่อตรวจสอบและดำเนินการผลักดันให้พระสงฆ์และชาวบ้านออกจากป่าดงใหญ่ ซึ่งพบว่ามีการสร้างศาลา กุฏิ และที่พักชี รวมทั้งหอพระและห้องสุขาและได้นำหลักกฎหมายมาใช้ร้องทุกข์กล่าวโทษหลวงพ่อบรรณรักษ์ต่อสถานีตำรวจภูธรอำเภอปะคำ และเดือนธันวาคม พ.ศ. 2533 ด้วยการประสานโครงสร้างอำนาจราชการ กรมป่าไม้ได้ร่วมมือฝ่ายปกครองและกระทรวงศึกษาธิการพิจารณาคำเนื่กับหลวงพ่อบรรณรักษ์ด้วยพระราชบัญญัติสงฆ์ 2505 และให้ดำเนินการจับกุมผู้นำและแกนนำชาวบ้าน¹³⁷

การจัดการของรัฐต่อชาวบ้านที่พยายามมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ ด้วยกฎหมายเพื่อลดทอนพลังชาวบ้านโดยในวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2534 แกนนำชาวบ้านนายชาญ โสมาบุตร และชาวบ้าน 20 คน ถูกจับข้อหาก่อความไม่สงบสุขขึ้นภายในประเทศและทำลายทรัพย์สินของทางราชการ และในวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2534 แกนนำชาวบ้าน 4 คนถูกจับคือ นายคำ บุตรศรี นายทัศน รักษาสรระน้อย นายคำใส นามวิเศษและนายนิคม พงษ์ศรีเจริญสุข¹³⁸ กรณีผู้นำนายคำ บุตรศรีถูกดำเนินคดี 10 ข้อหา¹³⁹ นับเป็นการตัดทอนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านด้วยการสลายผู้นำ นับเป็นการเข้าใจอันดีของทางราชการว่าชาวบ้านมีความเชื่อฟังและเคารพปฏิบัติตามผู้นำ เมื่อจับกุม

¹³⁶ เฟื่องอ้าง, หน้า 46.

¹³⁷ รายงานความเคลื่อนไหวของพระพรพักษ์ กุตตจิตโตและ

นายคำ บุตรศรีกับพวก การดำเนินการ คจก.ตอ./น. ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ (เอกสารอัครสำเนา)

¹³⁸ เรื่องเดียวกัน

¹³⁹ เสถียร ใสลำเพาะ. ความขัดแย้งกรณีป่าดงใหญ่, หน้า 8.

ผู้นำชาวบ้านและแกนนำบ้านแล้ว การดำเนินการจับกุมหลวงพ่อบุญธรรมในวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2534 นับว่าการดำเนินการของเจ้าหน้าที่ทหารได้เตรียมการมาหลายเดือนแล้วและสามารถระทำการจับกุมชาวบ้านและพระสงฆ์ในช่วงที่มีการประกาศกฏอัยการศึก¹⁴⁰ ซึ่งถือว่าทางราชการแก้ไขปัญหาโดยยึดถือหลักการแยกคนออกจากป่ารวมทั้งไม่ได้คำนึงถึงการอยู่อาศัยแบบพึ่งพาป่าของชาวบ้านและพระสงฆ์

ภาครัฐพยายามนำหลักศาสนาเพื่อทำลายขบวนการชาวบ้านโดยผลักดันผู้นำสงฆ์ออกจากพื้นที่โดยในระหว่างฝากขังรอการประกันตัว ทางเจ้าหน้าที่พยายามติดต่อขอร้องเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์ทำการสึกหลวงพ่อบุญธรรมให้ได้ แต่เจ้าคณะไม่ขอยุ่งเกี่ยวกับปล่อยให้เป็นหน้าที่ของขบวนการยุติธรรมฝ่ายบ้านเมืองดำเนินการเอง¹⁴¹ การจับกุมหลวงพ่อบุญธรรม คุดตจิดโต ในครั้งนี้ถูกนำเสนอต่อสาธารณชนด้วยสื่อมวลชนเกิดการวิพากษ์วิจารณ์กันมาก แม้กระทั่งพระสังฆราชได้รับสั่งให้นายกฯดูแลให้ความยุติธรรมแก่พระประจักษ์¹⁴² นอกจากนี้สมเด็จพระธีรญาณมุนี วัดปทุมคงคาได้รับเป็นองค์ประธานฝ่ายสงฆ์ทอดผ้าป่าพันธุ์ไม้และหาทุนดำเนินการคดีความของชาวบ้านและหลวงพ่อบุญธรรม¹⁴³

ผลจากการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน และสื่อมวลชนเสนอข้อเท็จจริงกระแสการวิพากษ์วิจารณ์กรณีหลวงพ่อบุญธรรมถูกจับมีผลให้เจ้าหน้าที่กรมศาสนา ศึกษาธิการจังหวัด และ เจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์ออกมายื่นข้อเสนอต่อหลวงพ่อบุญธรรม 5 ข้อ วันที่ 25 เมษายน 2534 คือ

1. ให้ปลูกสร้างศาลาบำเพ็ญกุศลในชายป่าเขาหัวน้ำผุด
2. ขอไม่ให้มีรถยนต์ หรือพาหนะอื่นเข้าไปในป่าดงใหญ่
3. ให้ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถเข้าไปปฏิบัติธรรมได้ชั่วคราว
4. ให้พระประจักษ์ไปรับผู้ปฏิบัติธรรมที่ศาลาชายป่าด้านนอก

ซึ่งข้อเสนอทั้ง 4 ข้อหลวงพ่อบุญธรรมเห็นด้วยทุกข้อยกเว้นข้อ 3 ขอเปลี่ยนเป็นผู้ประสงค์จะปฏิบัติธรรมบำเพ็ญภาวนาเท่านั้นที่จะเข้าไปอยู่ป่าได้ ส่วนพระภิกษุ สามเณรยังคงบำเพ็ญ

¹⁴⁰ "จับพระประจักษ์นำผึ้งหยดเดียวที่บุรีรัมย์" มติชน, 14 เมษายน 2534, หน้า 8.

¹⁴¹ เสถียร ใสลำพะาะ. ความขัดแย้งกรณีป่าดงใหญ่. หน้า 9.

¹⁴² เฟื่องอ้อ, หน้า 9.

¹⁴³ เฟื่องอ้อ, หน้า 9.

สมณธรรมอยู่ในป่าเช่นเดิม เช่น อยู่โคนต้นไม้หรือภูเขาลึก ๆ เพื่อกันฝน¹⁴⁴ ข้อเสนอของหลวงพ่อ
ประจักษ์แสดงถึงเจตนารมณ์ของหลวงพ่อในการอยู่ร่วมกับป่าเพื่ออนุรักษ์ป่าดงใหญ่

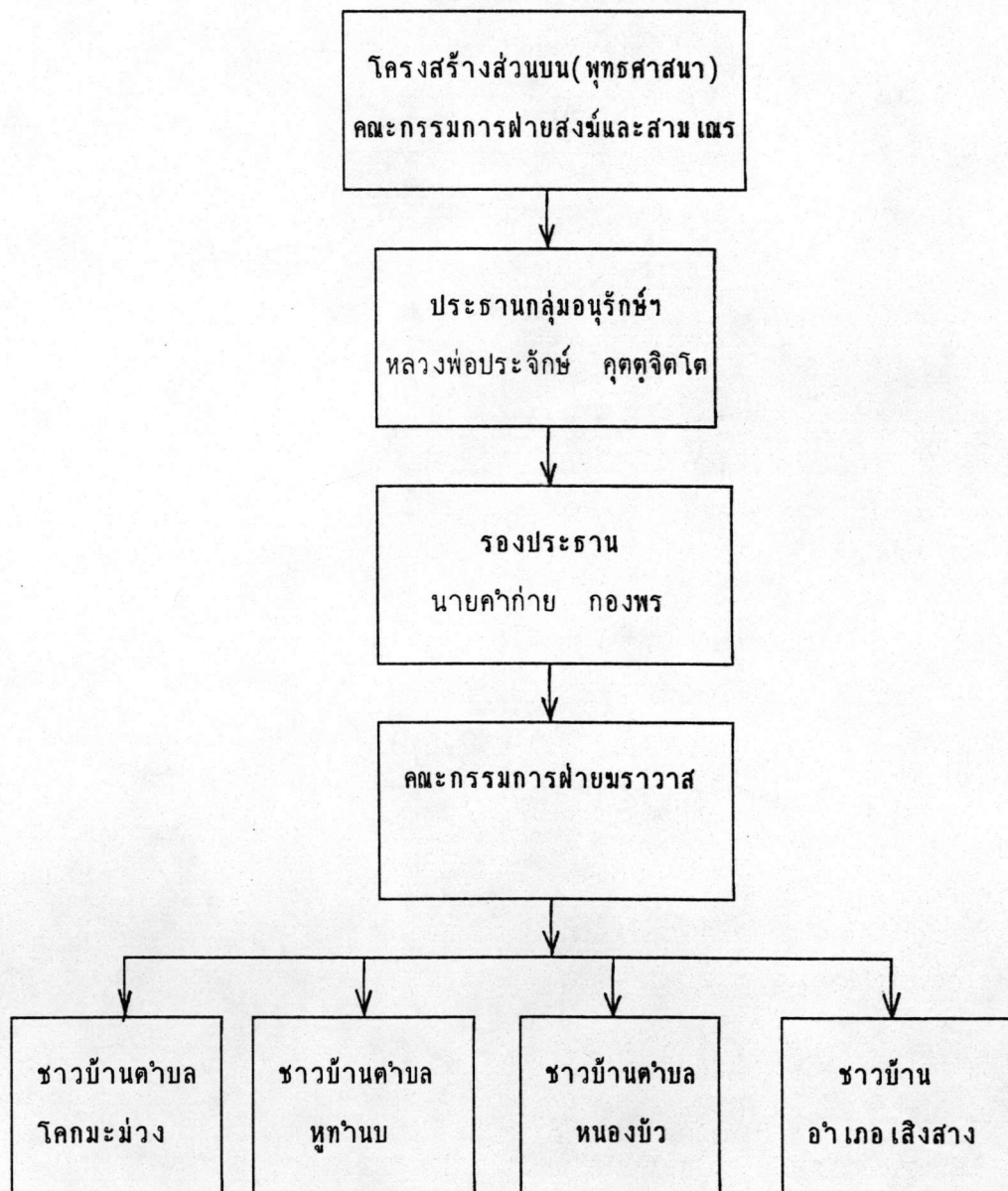
เมื่อหลวงพ่อประจักษ์ ได้รับการประกันออกมาจึงดำเนินการปรับการต่อสู้อำนาจรัฐโดย
การปรับกลุ่มอนุรักษ์ใหม่ สาเหตุเนื่องจากผู้นำและแกนนำชาวบ้านถูกจับดำเนินคดีและการต่อสู้
เคลื่อนไหวเรียกร้องการแก้ไขเรื่องที่ดินทำกินของป่าดงใหญ่มีพื้นที่กว้างและประสบปัญหาเรื่องที่ดิน
ทำกินและป่าไม้ถูกทำลาย กลุ่มอนุรักษ์ใหม่เพิ่มชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมจาก 3 ตำบลในอำเภอ
ปะคำและชาวบ้านเสิงสาง จังหวัดนครราชสีมาเข้ามาร่วมเพราะอยู่รอบป่าดงใหญ่และเขตอุทยาน
แห่งชาติทับลานจึงต้องปรับกลุ่มอนุรักษ์เก่าโดยเปลี่ยนโครงสร้างการทำงานกลุ่มอนุรักษ์เก่าที่มีชาว
บ้านเป็นผู้นำมีสำนักสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจ การตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าใหม่เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ.
2534 (ดูแผนภูมิ 4-4) ชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์เรียนรู้ถึงการดำเนินงานที่มีพลังต้องนำศาสนามาเป็นผู้นำ
ในกลุ่ม ดังนั้น กลุ่มอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ทั้งหมดมีประธานฝ่ายพระภิกษุและสามเณร รวม 25 รูป
รองประธานฝ่ายมรราวาส รวม 35 คน และคณะกรรมการฝ่ายมรราวาส รวม 219 คน รวมทั้งสิ้น
279 คน กลุ่มใหม่จึงมีคณะกรรมการฝ่ายสงฆ์และสามเณรเป็นประธานมีหลวงพ่อประจักษ์เป็นผู้นำ
กลุ่มสำหรับรองประธานนายคำกาย กองพร และคณะกรรมการฝ่ายมรราวาสมีทั้งหมด 12 หมู่บ้าน
และ 35 กลุ่มคือกลุ่มหนึ่งมีรองประธาน 1 คน และกรรมการอีก 6 คน แยกตามหมู่บ้านต่าง ๆ¹⁴⁵

¹⁴⁴ เฟื่องอ้าง, หน้า 9.

¹⁴⁵ จำนวนกลุ่มอนุรักษ์ ข้อมูลจากภาคสนาม ซึ่งชาวบ้านจะแยกจัดกลุ่มรายชื่อชาวบ้าน
35 กลุ่ม โดยมีรายละเอียด 1). บ้านน้ำผุด 4 กลุ่ม 2). บ้านชัยใหญ่ 1 กลุ่ม
3). บ้านดงใหญ่ 4 มี 1 กลุ่ม 4). บ้านปลื้ม 3 กลุ่ม 5). บ้านเทพพัฒนา 4 กลุ่ม
6). บ้านคอนนางงาน 4 กลุ่ม 7). บ้านโคกมะม่วง 1 กลุ่ม 8). บ้านนกกกระจอก 3 กลุ่ม
9). บ้านห้วยเตยพัฒนา 7 กลุ่ม 10). บ้านสระตะเคียน 5 กลุ่ม 11). บ้านกุศโอบสถ์ 1 กลุ่ม
12). บ้านเริงแก้ว 1 กลุ่ม โดยชาวบ้านจะจัดเวรในการตรวจป่าโดยมีแกนนำชาวบ้านเป็นผู้ทำ
หน้าที่ประสานงาน

การรวมกลุ่มอนุรักษ์ได้ขยายจากอำเภอปะคำเพียงอย่างเดียว ได้มีชาวบ้านอำเภอเสิง
 สางเข้าร่วมกลุ่มอนุรักษ์ โดยมีศูนย์รวมจิตใจคือ คณะสงฆ์กลุ่มเดิมคือหลวงพ่อดำประจักษ์แสดงให้เห็น
 ถึงความสำเร็จของกลุ่มอนุรักษ์ที่สามารถทำงานเคลื่อนไหวเพื่อการอนุรักษ์ป่าและรักษาที่ดินได้ นับ
 เป็นการต่อสู้กับภาครัฐที่ค่อนข้างเข้มแข็ง ซึ่งชาวบ้านที่เข้าร่วมก็มีความเดือดร้อนจากการจัดสรรที่
 ดินในโครงการคจก. ที่หนองใหญ่ซึ่งอยู่ริมขอบป่าดงใหญ่ในอำเภอเสิงสาง จังหวัดนครราชสีมา

แผนภูมิ 4-5 องค์กรชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ป่าดงคสดานธรรมจิต(น้ำผุด) ในช่วง 2534-2537

การทำงานของกลุ่มอนุรักษ์ได้กำหนดวิธีการปฏิบัติทำงานไว้อย่างชัดเจน¹⁴⁶ คือ

1. จัดประชุมสมาชิกทุก ๆ หนึ่งเดือน เพื่อรายงานผลการปฏิบัติงานและแผนงานในการอนุรักษ์ในเดือนต่อไป
2. จัดเวรออกตรวจตราป่าวันเว้นวันโดยเวียนกันเป็นชุด ๆ ละ 20 คน
3. การตรวจตราป่าไม้ หาข้อมูล หาข่าวการลักขโมยไม้ออกจากป่าในเส้นทางต่าง ๆ หากพบเห็นการลักลอบตัดไม้ให้จับตัวสอบถามและส่งให้เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจจับกุมดำเนินการ

การทำงานของกลุ่มอนุรักษ์จะออกตรวจป่าพร้อมเจ้าหน้าที่รัฐเข้าร่วม มีการจับกุมผู้ลักลอบตัดไม้ ยึดของกลางเช่นในวันที่ 28 สิงหาคม 2534 กลุ่มอนุรักษ์จับชาวบ้านที่รับจ้างตัดไม้ได้ของกลางเป็นไม้แปรรูปจำนวน 200 ท่อน จับชาวบ้านได้ 1 คน เป็นชาวบ้านสุขสำราญ อําเภอปะคำ¹⁴⁷ การทำงานของกลุ่มอนุรักษ์ได้ทำหน้าที่แทนเจ้าหน้าที่ป่าไม้ของรัฐและได้ช่วยประหยัคงบประมาณของทางราชการด้วย แต่ทำลายผลประโยชน์ของนายทุนที่ค้าไม้ในพื้นที่และชาวบ้านที่รับจ้างตัดไม้

4.4 ภาครัฐกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่

เมื่อพิจารณาโยบายที่นำสู่การปฏิบัติในพื้นที่ปะคำ ทั้งนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจตั้งแต่การส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจข้าวโพด มันสำปะหลัง นโยบายการอนุรักษ์ป่าด้วยการกำหนดพื้นที่ป่าเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ นโยบายความมั่นคง นโยบายการจัดสรรที่ดินทำกินของแก่ราษฎรที่ยากจน (คจก.) และการชักชวนชาวบ้านเข้ามาอาศัยในพื้นที่เพื่อเป็นแนวร่วมมิได้เปิดโอกาสในการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในระดับนโยบาย การจัดการเป็นไปตามนโยบายของรัฐส่วนกลางโดยผ่านโครงการมาทางจังหวัดและระดับโครงการในอําเภอปะคำ ในการวิเคราะห์ผู้ศึกษาเน้นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน 3 โครงการ ดังนี้

1. โครงการพัฒนาดงใหญ่ 4
2. โครงการจัดสรรที่ดินทำกินแก่ราษฎรผู้ยากไร้ในส่วนของพื้นที่ปะคำ
3. โครงการทดลองเพื่อส่งเสริมให้สำนักปฏิบัติธรรมช่วยนำผู้ช่วยงานด้านป่าไม้

¹⁴⁶ เสถียร ใสลำพะาะ. ความขัดแย้งกรณีป่าดงใหญ่, หน้า 10.

¹⁴⁷ เฟิงอ้าง, หน้า 10.

4.4.1 โครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 กับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์

เมื่อพิจารณาในระดับโครงการของรัฐ ในพื้นที่ตำบลโคกมะม่วง อำเภอปะคำ มีดังนี้ โครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 ตำบลโคกมะม่วง อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ จัดตั้งขึ้นโดยคณะกรรมการพัฒนาเสริมความมั่นคงพื้นที่ชายแดนจังหวัดบุรีรัมย์ได้เสนอให้มีการควบคุมพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงใหญ่ บริเวณอำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นรอยต่อระหว่าง(อำเภอปะคำ)และอุทยานแห่งชาติทับลาน(อำเภอเสิงสาง) ดังนั้น การมีส่วนร่วมในระดับการกำหนดนโยบายและขั้นตอนการดำเนินงานถูกกำหนดจากส่วนกลาง ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดโครงการและแสดงความคิดเห็นแต่อย่างไร

เมื่อโครงการถูกกำหนดจากส่วนกลางโดยโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 เริ่มดำเนินการในพ.ศ. 2527 วัตถุประสงค์เพื่อจัดการปัญหาพื้นที่ป่าสงวนที่อยู่ในเขตอำเภอปะคำถูกราชกรบุกรุกแผ้วถางและยึดถือครอบครองเพื่อใช้พื้นที่ทำการเกษตรแล้วไม่น้อยกว่า 20,000 ไร่ ดังนั้นเพื่อเป็นการยุติการบุกรุกทำลายป่าซึ่งเป็นบริเวณต้นน้ำลำธาร และฟื้นฟูสภาพป่าที่ถูกทำลายไปแล้ว กรมป่าไม้จึงได้อนุมัติโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 ตามข้อเสนอของคณะกรรมการเสริมความมั่นคงพื้นที่ชายแดนและเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปีงบประมาณพ.ศ. 2521 เป็นต้นมาในลักษณะโครงการหมู่บ้านป่าไม้ผลการดำเนินงาน¹⁴⁸ ดังนี้คือ

1. งานปลูกฟื้นฟูป่าเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปีงบประมาณพ.ศ. 2522-2532 รวมจำนวน 2,250 ไร่ ในปีงบประมาณ 2533-2534 ไม่มีการปลูกฟื้นฟูป่าเนื่องจากการคัดค้านของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วง
2. การบำรุงรักษาส่วนเดิม คงเหลือการบำรุงส่วนเดิมเฉพาะสวนป่าปีพ.ศ. 2520 เนื้อที่ 300 ไร่ ส่วนปีงบประมาณ 2529-2532 ถูกราชกรคัดค้านบุกรุกเผาทำลาย เป็นเนื้อที่ 1,950 ไร่ เมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2531 และวันที่ 9-11 มิถุนายน พ.ศ. 2532
3. งานจัดหมู่บ้านป่าไม้
  - แบ่งแปลงที่อยู่อาศัยได้ 265 แปลง จัดแก่ชาวบ้านเข้าอยู่อาศัยได้ 70 ราย

¹⁴⁸ สำนักงานป่าไม้เขตจังหวัดนครราชสีมา. โครงการพัฒนาป่าดงใหญ่, หน้า 9.

- แบ่งแปลงที่ทำกินได้ 371 แปลง จัดชาวบ้านเข้าทำกินได้ 395 ราย
- ปลูกป่าฟื้นฟูชุมชนและไม้ใช้สอย 125 ไร่
- ด้านสาธารณูปโภคมีวัด 1 แห่ง, โรงเรียน 1 แห่ง, อ่างเก็บน้ำ 2 แห่ง

ปัญหาอุปสรรค

- 3.1 ไม่สามารถจัดราษฎรลงตามแปลงที่แบ่งได้ เนื่องจากชาวบ้านไม่ได้รับความยุติธรรมในการจัดสรรที่ดิน
- 3.2 ชาวบ้านต้องการให้ทางราชการจัดที่ดินส่วนที่พวกตนบุกรุกเข้าทำกินจนมีสภาพเสื่อมโทรมให้แก่พวกตนทั้งหมด
- 3.3 ชาวบ้านเดิมไม่ยอมให้ชาวบ้านที่ได้รับการจัดสรรเข้าทำกิน

ในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของโครงการฯ ผู้ศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และการจัดสรรที่อยู่อาศัย ที่ทำกินในด้านการอนุรักษ์ ด้านการอนุรักษ์การให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมของทางราชการในรูปแบบหมู่บ้านสหกรณ์ป่าไม้ที่บ้านดงใหญ่ 4 หมู่ 13 เป็นรูปแบบป่าปลูกของรัฐที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมบนพื้นที่ป่าไม้ของรัฐ¹⁴⁹ (Participatory forestry on state forrest lands, ระบบ taungya) โดยชาวบ้านบางส่วนมีส่วนร่วมเพียงเป็นแรงงานรับจ้างในการปลูกป่าและดูแลป่าหน่วยงานป่าไม้ของรัฐคือสำนักงานโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 และหน่วยงานส่วนกลาง(กรมป่าไม้) เป็นผู้คุมโครงสร้างอำนาจการจัดการส่วนใหญ่ โดยเป็นผู้กำหนดและจัดสรรทั้งหมด แม้กระทั่งพันธุ์พืชที่ใช้ปลูกกำหนดเป็นยุคาลิปตัส ซึ่งชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในการเลือกพันธุ์กล้าที่สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยของชาวบ้าน การจัดการหาพื้นที่ดำเนินการป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ ทุนความรู้ทางวิชาการ รวมทั้งการจัดการองค์กรและการเป็นเจ้าของป่าถูกกำหนดด้วยหน่วยราชการทั้งสิ้น นอกจากนั้นการกำหนดชนิดของพืชหรือไม้ที่ปลูกไม่สอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้าน การปลูกลดพันธุ์คาน้ำมาซึ่งการทำลายระบบนิเวศและการสูญเสียสิทธิทำกินของชาวบ้าน

ในเรื่องการจัดสรรที่ดินของโครงการฯ เมื่อปัญหาการจัดการพื้นที่ป่าสงวนในโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ นอกจากปัญหาในการเลือกพันธุ์พืชการจัดสรรที่ดินทับที่ทำกินชาวบ้านดังที่กล่าวมาแล้ว รัฐได้นำชาวบ้านในพื้นที่อื่นเข้ามาจัดสรรเข้าอาศัย¹⁴⁸ โครงการนอกจากจะไม่ตอบสนองความ

¹⁴⁹ การจัดการป่าชุมชนหรือป่าสังคมเพิ่มเติมใน ฉลาดชาย รมิตานนท์. ป่าไม้กับสังคมกับการพัฒนาชนบท. (กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2528).

ต้องการคนในพื้นที่ และไม่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมจัดสรรที่ดินโดยภูมิปัญญาของชาวบ้านเอง เนื่องจากชาวบ้านจะมีความรู้จักพื้นที่ รู้จักการจับจองที่มีมาก่อน¹⁵⁰ การเข้ามาของโครงการเรื่องที่ดินจะเกิดความยุติธรรมในการจัดสรร เมื่อการจัดสรรที่ดินของเจ้าหน้าที่โครงการกระทำตามหลักวิชาการหมู่บ้านป่าไม้ ซึ่งได้สร้างความไม่ยุติธรรมและไม่สอดคล้องความเป็นจริง ชาวบ้านได้เข้าร่วมเคลื่อนไหวเพื่อมีส่วนร่วมในการจัดสรรที่ดิน โดยชาวบ้านร่วมกันจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์เพื่อการอนุรักษ์ป่าสมบูรณ์ป่าดงใหญ่บริเวณเขาหัวผุด ชาวบ้านก็เข้าร่วมอนุรักษ์เคลื่อนไหวของชาวบ้านทั้งระดับพื้นที่และระดับประเทศจึงเกิดการปรับปรุงเพื่อการมีส่วนร่วมของกลุ่มชาวบ้าน

การร่วมอนุรักษ์ของกลุ่มอนุรักษ์ได้สร้างความขัดแย้ง เนื่องจากถ้ากลุ่มอนุรักษ์ทำงานในปะคำสามารถอยู่ในป่าดงใหญ่ซึ่งรัฐมีอำนาจการจัดการของรัฐเอง ชาวบ้านในที่อื่น ๆ ก็จะทำตาม ซึ่งพื้นที่เป็นพื้นที่เพื่อความมั่นคง หน่วยราชการทหารก็ยอมไม่ได้¹⁵¹ ดังนั้น ทางราชการจึงไม่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้าร่วมในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากที่ดินทำกินเช่นในอดีตในยุคที่มีการต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์¹⁵²

4.4.2 โครงการจัดสรรที่ดินทำกินแก่ราษฎรผู้ยากไร้ (คจก.ตอ./น) ในเขตพื้นที่ป่าดงใหญ่ อำเภอบะคำ

เมื่อโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 ได้สร้างปัญหาในการดำเนินการจัดสรรที่ดินทำกิน ซึ่งถูกต่อต้านจากชาวบ้านในตำบลโคกมะม่วง ปัญหาการทำลายทรัพย์สินทางราชการ ภาครัฐได้ดำเนินการแก้ไขโดยยึดหลักความคิดในการแยกคนออกจากป่าเพื่อเป็นการระงับยับยั้งการบุกรุกทำลายป่าของชาวบ้าน เพื่อจัดสรรที่ดินเพื่อโครงการปลูกป่าเศรษฐกิจของทางราชการ เมื่อเกิดการต่อต้านจากชาวบ้านในพื้นที่ รัฐเลือกใช้แนวทางของโครงการจัดสรรที่ดินทำกินให้กับราษฎรผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (คจก.ตอ./น) ในนามโครงการ คจก.ป่าดงใหญ่ เข้าแก้ไขปัญหาการจัดสรรที่ดินตามนโยบายแก้ไขปัญหาคความยากจนและ ไร่ที่อยู่อาศัยของ

¹⁵⁰ สัมภาษณ์ นายชาญ โสมาบุตร, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

¹⁵¹ สัมภาษณ์ นายมังกร เต็งประวัติ, 28 กุมภาพันธ์ 2538.

¹⁵² สัมภาษณ์ นายศักดิ์ วันผักแว่น, 26 สิงหาคม 2537.

ชาวบ้านและเนื่องมาจากป่าดงใหญ่มีพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม 43,405 ไร่¹⁵³ และมีปัญหาในการจัดสรรที่ดินจึงได้รับบรรจุเข้าโครงการคจก.ตอ/น ในปี พ.ศ. 2535 มีหมู่บ้าน 4 หมู่บ้านเป้าหมาย 4 หมู่บ้านของตำบลโคกมะม่วง¹⁵⁴ คือ

1. บ้านห้วยน้ำผุด อยู่ริมป่าดงใหญ่ใกล้ ๆ สำนักสงฆ์ธุดงค์สถานธรรมจิต โดยอพยพชาวบ้านออกจากเขตอนุรักษ์
2. บ้านดงใหญ่พัฒนา (ดงใหญ่ 4) อยู่นอกเขตอนุรักษ์จัดเฉพาะที่ดินทำกิน
3. บ้านเทพพัฒนา อยู่นอกเขตอนุรักษ์จัดเฉพาะที่ดินทำกิน
4. บ้านปลื้มพัฒนา อยู่นอกเขตอนุรักษ์จัดเฉพาะที่ดินทำกิน

โครงการคจก. ต้องการให้ต้องการจัดสรรที่ดินเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดที่ดินทำกินของชาวบ้านและเพื่อนำที่ดินป่าเสื่อมโทรมให้เอกชนเช่าปลูกป่า แต่การจัดสรรในทางปฏิบัติคือการผลักดันให้ชาวบ้านออกจากพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่เสื่อมโทรมโดยชาวบ้าน โดยเจ้าหน้าที่มีหนังสือทางราชการด่วนมาก ประกาศจังหวัดบุรีรัมย์ เรื่อง กำหนดเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่มีสภาพป่าสมบูรณ์และพื้นที่สวนป่าของรัฐในท้องที่ปะคำ เพื่อป้องกันและอนุรักษ์ไว้โดยเด็ดขาด ลงวันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2533 และประกาศจังหวัดบุรีรัมย์ เรื่อง ห้ามการบุกรุกแผ้วถาง เผาป่า และหรือยึดครองพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ในเขตคันทน์น้ำลำธาร ในเขตที่มีป่าสมบูรณ์และพื้นที่สวนป่าของรัฐบาล ลงวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2534 และเมื่อคจก.ตอ./น. อำเภอปะคำเข้ามา เพื่อไม่ให้เกิดอุปสรรคจึงประกาศให้ชาวบ้านออกจากพื้นที่ภายในวันที่ 5 กันยายน 2534. หากไม่ปฏิบัติตามราชการจะดำเนินการใช้อำนาจตามมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 เข้าทำการยึด ทำลาย รื้อถอน และในวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2534 ได้มีรถทหารจำนวน 10 คัน พร้อมทหารเต็มคันรถ เดินทางมาบ้านห้วยน้ำผุด ที่ตั้งสำนักสงฆ์ธุดงค์สถานธรรมจิต(น้ำผุด) และเข้ารื้อถอนบ้านเรือนราษฎร 80 หลังคาเรือน โดยรื้อถอนชาวบ้าน 60 ครอบครัว มี 20 ครอบครัวไม่ยอมรื้อถอน โดยชาวบ้านที่ยอมรื้อถอนได้รับแจกของเป็นข้าวสาร 1 กระสอบและอาหารกระป๋องจำนวนหนึ่ง ซึ่งเดิมกำหนดว่าจะจ่ายชาวบ้านค่ารื้อถอนครอบครัวละ 2000 บาท

¹⁵³ รายงานการเคลื่อนไหวในการดำเนินงาน คจก.ตอ./น. ในเขตป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์.

¹⁵⁴ โครงการ คจก.ตอ./น. ป่าดงใหญ่ (อัคราเนา).

¹⁵⁵ โครงการ คจก.ตอ./น. ป่าดงใหญ่ (อัคราเนา).

4.4.3 โครงการทดลองส่งเสริมให้สำนักปฏิบัติธรรมห้วยน้ำพุช่วยงานด้านป่าไม้

การเข้าอยู่อาศัยของชาวบ้านและพระสงฆ์ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ นับเป็นการต่อสู้ของชาวบ้านต่อภาครัฐ และเนื่องจากการเคลื่อนไหวชาวบ้านมีสำนักสงฆ์เป็นศูนย์รวมจิตใจ การดำเนินการเพื่อผลักดันกลุ่มสงฆ์ย้ายสำนักสงฆ์ออกจากป่าดงใหญ่ เพื่อลดอำนาจการต่อรองของกลุ่มชาวบ้านที่เคลื่อนไหว และเพื่อลดความขัดแย้งในปัญหาการจับกลุ่มชาวบ้านกรณีการจัดสรรที่ดินทำกินของโครงการคจก. ประกอบกับชาวบ้านและคณะสงฆ์ปรับกลุ่มอนุรักษ์ได้เคลื่อนไหวโดยมีการประสานงานกับองค์กรภายนอก หน่วยงานรัฐเลือกดำเนินการโดยใช้โครงสร้างอำนาจทางการเมืองในการผลักดันให้หลวงพ่อกุศลและกลุ่มสงฆ์ออกจากพื้นที่ป่าดงใหญ่ ชาวบ้านอนุรักษ์กลุ่มใหม่เพื่อการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ ในวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2535 นายสุทัศน์ เงินหมื่น(รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย นายพ่อง เล่งอี้(อธิบดีกรมป่าไม้) พ.ต.ดาวเรือง นิชรรัตน์(ผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์)ปรึกษาร่วมกันเพื่อแสวงหาทางออกโดยมีสาระ 3 ประการ¹⁵⁶

1. พระประจักษ์ และเจ้าหน้าที่รัฐจะร่วมมือกันอนุรักษ์พื้นที่ป่าให้คงอยู่สืบไป
2. พระประจักษ์ ยกศาลาที่พักสงฆ์(เก่า) ที่พักอยู่ให้กรมป่าไม้ดูแลใช้ประโยชน์ โดยพระประจักษ์จะย้ายไปอยู่ในที่พักสงฆ์แห่งใหม่ซึ่งกรมป่าไม้จัดให้บริเวณริมรอบป่าใกล้กับจุดคงศสถานเดิมในวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2535
3. จังหวัดบุรีรัมย์จัดสร้างศาลาที่พักสงฆ์แห่งใหม่และประสานกับสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทและส่วนราชการที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ในการพิจารณาปรับปรุงถนน แหล่งน้ำ(ดูแผนที่ 4-6)

ด้วยข้อตกลง 3 ข้อจึงเกิดการย้ายสำนักสงฆ์เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2535 นับว่าภาครัฐประสบความสำเร็จในการผลักดันคณะสงฆ์ออกจากพื้นที่ นับว่ากลุ่มอนุรักษ์ได้ลดอำนาจการอนุรักษ์ของชาวบ้านลงไปมาก ผลประโยชน์จากการย้ายสำนักสงฆ์ที่คงเป็นเพียงการลดโทษจากจำคุก 6 เดือนเป็นรอลงอาญา 2 ปี แต่ผลเสียที่ตามมามหาศาลคือขบวนการสร้างความแตกแยกของชาวบ้านและผู้ผู้นำ

---

¹⁵⁶ กรมป่าไม้. ที่ กษ. 0705.4/38365 ลงนามโดยนายพ่อง เล่งอี้ รองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รักษาราชการแทนอธิบดีกรมป่าไม้.

เมื่อย้ายสำนักสงฆ์มาอยู่ริมขอบป่าดงใหญ่ อธิบดีกรมป่าไม้ได้อนุมัติโครงการทดลอง ส่งเสริมให้พระสงฆ์ช่วยงานด้านป่าไม้สำนักปฏิบัติธรรมห้วยน้ำผุด เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2535¹⁵⁷ ซึ่งทางราชการเห็นว่าโครงการนี้สอดคล้องกับโครงการทดลองเพื่อส่งเสริมให้วัด หรือ สำนักสงฆ์ ช่วยงานด้านป่าไม้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงใหญ่ บริเวณห้วยน้ำผุดและ บริเวณป่าโดยรอบมิให้ถูกบุกรุกทำลายอีกต่อไป รวมทั้งอนุรักษ์สัตว์ป่าและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ตาม ธรรมชาติให้คงอยู่ตลอดไป โดยมีพระสงฆ์และราษฎรในพื้นที่ร่วมโครงการและให้ความร่วมมือด้วย พัทธกษัตริย์ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงใหญ่

ผู้ศึกษาพบว่า การอนุมัติให้พระสงฆ์ช่วยงานด้านป่าไม้ของโครงการเขตพื้นที่สำนักสงฆ์ ใหม่และกลุ่มอนุรักษ์อาศัยในเขตพื้นที่ป่าสงวนในพื้นที่ 100 ไร่¹⁵⁸ โดยทางราชการจะอนุมัติเป็น สำนักสงฆ์ที่ถูกต้องและสร้างสิ่งปลูกสร้าง เช่น ศาลาที่พัก แหล่งน้ำ ถนน เป็นข้อเสนอแก่หลวงพ่อนับว่าความพยายามของหน่วยราชการที่จะผลักดันให้คณะสงฆ์และชาวบ้านออกจากป่า ข้อการเสนอโครงการทางคณะสงฆ์และชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในการเสนอแนะวิธีการจัดการร่วมกัน โครงการกำหนดมาจากส่วนกลาง พระสงฆ์มีหน้าที่เพียงเซ็นรับทราบ ซึ่งคณะสงฆ์ไม่พอใจเงื่อนไขที่รับไม่ได้ 2 ข้อ¹⁵⁹ คือ

11.4 พระสงฆ์จะทำการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้าง ก่อสร้าง แฝ้วถาง เผาป่า ทำไม้ เก็บหาของป่าหรือกระทำการใด ๆ อันเป็นการเสื่อมเสียแก่สภาพป่า หรือเป็นอันตรายต่อสัตว์ป่า ไข่หรือรังของสัตว์ป่าไม่ได้

11.5 ถ้าปรากฏว่าพระสงฆ์ไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ กรมป่าไม้จะพิจารณายกเลิกโครงการและจะหมดสิทธิ์ในการเข้าใช้พื้นที่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ บริเวณที่อนุมัติโครงการทันที ในกรณีเป็นการผิดตามกฎหมาย จะต้องถูกดำเนินคดีตามกฎหมายด้วย

¹⁵⁷ กรมป่าไม้ ที่กษ. 0705.4/38365 ลงนามโดยนายผ่อง เล่งอี้ รองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รักษาราชการแทนอธิบดีกรมป่าไม้. (อัคราเนา)

¹⁵⁸ เฟิงอ้าง,

¹⁵⁹ สัมภาษณ์ พระสุพจน์ เตชธัมโม. (พระสงฆ์ลูกศิษย์หลวงพ่อบริรักษ์ เข้ามาปฏิบัติธรรมที่สำนักสงฆ์ธุดงค์สถานธรรมจิตน้ำผุดตั้งแต่ พ.ศ. 2532-2537) 27 สิงหาคม 2537.

โครงการทดลองให้พระสงฆ์ช่วยงานด้านป่าไม้¹⁶⁰ เป็นเพียงการอนุญาตให้คณะสงฆ์อาศัยอยู่ริมป่าดงใหญ่ด้วยเงื่อนไขที่ทางราชการกำหนดให้ ซึ่งภาครัฐแสดงอย่างชัดเจนว่าอำนาจในการจัดการทรัพยากรป่าไม้เป็นของรัฐ การดำเนินการต่อไปของรัฐคือการสร้างความผิวิตให้คณะสงฆ์และชาวบ้าน แล้วใช้กฎหมายเป็นเครื่องตัดสิน

นายพิชิต สุขุขทัยป่าไม้อำเภอปะคำได้ใช้อำนาจป่าไม้อำเภอ(เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ในพื้นที่)ได้เสนอตั้งหน่วยพิทักษ์ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ เพื่อร่วมในการอนุรักษ์กับสำนักสงฆ์ธุดงค์สถานธรรมจิต(น้ำพุค) หน่วยพิทักษ์ป่ามีวัตถุประสงค์และกิจกรรมคือ

1. เพื่อเป็นกำลังในการออกลาดตระเวนป่าและสืบหาข่าวสาร รายงานให้เจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องทราบและดำเนินการต่อไป
2. เป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ในการตรวจป้องกันและปราบปรามการกระทำผิดกฎหมายว่าด้วยการป่าไม้
3. เพื่อช่วยเหลือสนับสนุนกิจกรรมของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ซึ่งดำเนินงานตามโครงการเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า

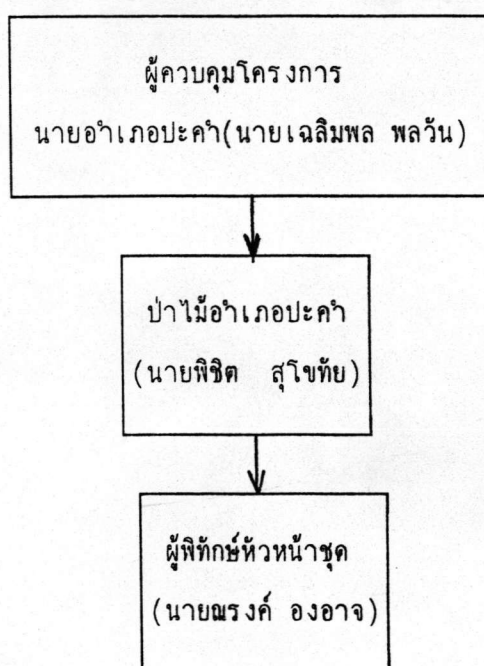
หน่วยพิทักษ์ป่า ทางานคุมพื้นที่ดำเนินการในป่าสงวนแห่งชาติป่าดงใหญ่ท้องที่ตำบลโลกมะม่วง ตำบลหนองบัว ตำบลหุท่าบง ท้องที่อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ ระยะเวลาดำเนินงานเริ่มตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2536 สิ้นสุดวันที่ 30 กันยายน 2537 โดยมีวิธีดำเนินงานคือ

1. จัดจ้างราษฎรจำนวน 20 คน
2. ราษฎรเพื่อทำหน้าที่พิทักษ์ป่าจะต้องมีร่างกายแข็งแรง และหัวหน้าโครงการฯ รับรองว่าปฏิบัติงานได้
3. ให้จัดตั้งฐานปฏิบัติงานขึ้นที่สำนักธุดงค์สถานธรรมจิต(น้ำพุค) ตำบลโลกมะม่วง อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์
4. ให้ป่าไม้อำเภอปะคำทำหน้าที่หัวหน้าโครงการฯ เป็นผู้บังคับบัญชาและกำกับดูแลโดยใกล้ชิด

¹⁶⁰ เอกสารโครงการส่งเสริมให้พระสงฆ์ช่วยงานด้านป่าไม้ สำนักปฏิบัติธรรมห้วยน้ำพุค(อัคราเนา).

เมื่อพิจารณาการเกิดของหน่วยพิทักษ์ป่าสงวนแห่งชาติคงใหญ่ เป็นหน่วยงานที่เกิดขึ้นมาเพื่อ การแก้ปัญหาความขัดแย้งของกรมป่าไม้ด้วยการให้ชาวบ้านเข้ามาร่วมอนุรักษ์ป่าไม้ด้วยการเป็นลูก จ้างของทางราชการ โดยการดำเนินงานของหน่วยราชการในพื้นที่มีนายอำเภอปะคำเป็นผู้ควบคุม โครงการป่าไม้อำเภอปะคำและหัวหน้าศูนย์เป็นชาวบ้าน โดยมีโครงสร้างดังแผนภูมิ 4-5 ดังนี้

แผนภูมิ 4-5 หน่วยพิทักษ์ป่าสงวนแห่งชาติคงใหญ่

การมีส่วนร่วมของชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในการเป็นแรงงานให้หน่วยงานของโครงการ โดย เจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าสงวนแห่งชาติคงใหญ่จะมีหน้าที่เดินสำรวจป่าและทำรายงานส่งแก่เจ้าหน้าที่รัฐ คือ นายอำเภอและป่าไม้อำเภอ โดยโครงการจ้างเจ้าหน้าที่พิทักษ์จากชาวบ้าน 20 คนเป็นลูกจ้าง รายวันมีค่าตอบแทนจากรัฐวันละ 120 บาท

เมื่อพิจารณาการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการจะมองเห็นเป็น รูปธรรมในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ชาวบ้านเป็นคนในพื้นที่ที่เป็นเพียงลูกจ้างชั่วคราวของ รัฐในการทำหน้าที่พิทักษ์ป่า มีเงินเดือนเป็นค่าตอบแทน ทำหน้าที่ตรวจลาดตระเวนพื้นที่ป่าซึ่งได้รับ อนุมัติให้จัดทำโครงการรวมทั้งพื้นที่ป่าโดยรอบทั่วไป ทั้งนี้เพื่อสืบหาข่าวสารเกี่ยวกับการลักลอบตัด ป่าทำลายป่ารายงานให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ทราบและดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ต่อไป

เมื่อพิจารณาโครงการดำเนินการเป็นการจัดตั้งหน่วยงานรัฐเพื่อการควบคุมการเคลื่อนไหวของการกลุ่มอนุรักษ์ชาวบ้านมากกว่า การมีส่วนร่วมของชาวบ้านเป็นเพียงการตระเวนหาข่าว จะมีส่วนในการอนุรักษ์เพียงการเป็นหูเป็นตาให้เจ้าหน้าที่ในการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า

การจัดการและการแก้ปัญหารัฐบาลด้วยการยึดหลักทางนิติศาสตร์ หลักกฎหมายในการจัดการปัญหา การพยายามให้พระสงฆ์ออกจากพื้นที่และชาวบ้านด้วยการใช้อำนาจทางการ ไม่ได้ช่วยแก้ไขปัญหของพื้นที่เลย เป็นการเพิ่มปัญหาความขัดแย้งมากกว่า ดังจะเห็นได้จากหน่วยเมื่อหน่วยพิทักษ์ได้ทำงานร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์ ด้วยกลยุทธ์ทางราชการในการสร้างความแปลกแยกแก่ชาวบ้านและคณะสงฆ์ นายณรงค์ ่องอาจซึ่งเคยทำงานเป็นเลขาคหลวงพ่อถูกดึงมาทำงานร่วมหน่วยพิทักษ์ด้วยค่าตอบแทนเป็นเงินเดือน ข้อมูลในการเคลื่อนไหวทั้งหมดถูกนำออกสู่ทางราชการ¹⁶¹ การอนุรักษ์ได้ถูกแบ่งแยกชาวบ้านด้วยผลประโยชน์ในรูปแบบเงินค่าจ้างตอบแทน ชาวบ้านที่ทำงานอนุรักษ์ด้วยการออกตรวจป่าของกลุ่มอนุรักษ์ยังคงทำงานต่อไป บางส่วนที่ไม่พอใจเนื่องจากชาวบ้านบางกลุ่มถูกเลือกทำงานมีค่าตอบแทนจึงแยกตัวออกมาโดยไม่เข้ามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์กับทางคณะสงฆ์และราชการ¹⁶² ชาวบ้านที่ไม่เข้าร่วมการเคลื่อนไหวเนื่องจากกลัวถูกดำเนินคดี

กรณีการมีส่วนร่วมของโครงการของรัฐทั้ง 3 โครงการนับว่า ในภาคปฏิบัติไม่ประสบความสำเร็จในการประสานงานกับชาวบ้านในพื้นที่ สาเหตุเนื่องมาจากโครงการไม่ตอบสนองความต้องการของคนในพื้นที่ การวางแผนจากส่วนกลางโดยขาดการนำภูมิปัญญาชาวบ้านในพื้นที่มามีส่วนร่วมในการกำหนดโครงการและร่วมปฏิบัติ

¹⁶¹ สัมภาษณ์ หลวงพ่อประจักษ์ กุตุตจิตโต, 11 มิถุนายน 2537.

¹⁶² สัมภาษณ์ นายณรงค์ ่องอาจ (ผู้พิทักษ์หัวหน้าชุด), 28 สิงหาคม 2537.

4.4.4 โลกทัศน์ของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงต่อโครงการคจก.ของรัฐ

ชาวบ้านในตำบลโคกมะม่วงนับเป็นพลังที่มีค่าซึ่งถือได้ว่าการเคลื่อนไหวกรณีป่าดงใหญ่ เกิดจากชาวบ้านเองที่ได้รับผลกระทบจากการเข้ามาจัดสรรโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 และการเคลื่อนไหวเพื่อการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่

ชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงนอกจากจะได้รับความไม่ยุติธรรมในการจัดสรรที่ดินทำกินของโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 เมื่อเคลื่อนไหวเพื่อให้รัฐจัดการปัญหาที่ดินทำกินและการอนุรักษ์ภาคีรัฐเลือกการจัดสรรโดยโครงการคจก. โดยการทำงานของทหารกองทัพบกที่ 2 ซึ่งเคยทำงานร่วมกันในช่วงพ.ศ. 2516-2523 และหน่วยงานฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จากการปฏิบัติงานชาวบ้านความคิดและโลกทัศน์เห็นต่อโครงการคจก. ในปีพ.ศ. 2534 ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับโครงการคจก. ถึงร้อยละ 70 และเห็นด้วยร้อยละ 24 ไม่แสดงความคิดเห็นร้อยละ 6

จากประสบการณ์การเคลื่อนไหวชาวบ้านเพื่อให้ภาครัฐแก้ไขปัญหาการจัดการที่ดินของรัฐกับการครอบครองที่ดินโดยชาวบ้าน ผู้ศึกษาพบว่าชาวบ้านมีวิชันต่อโครงการคจก. คือชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในการจัดสรรที่ดินทำกินดังคำให้สัมภาษณ์ของนายชาญ โสมาบุตร ว่า "...ไม่เห็นด้วยกับโครงการคจก. เพราะการจัดสรรที่ดินจำกัดสิทธิชาวบ้านและเกษตรกรมากเกินไป การจัดสรรพื้นที่ไม่ชัดเจนไม่ว่าจะเป็นที่ของนาย ก. นาย ข. น่าจะจัดที่ดินที่เดิมให้ชาวบ้าน นอกจากนั้นชาวบ้านที่แต่งงานแล้วแต่ไม่ได้แยกสำเนาทะเบียนบ้านก็ไม่มีสิทธิได้รับ¹⁶³ การจัดสรรนำมาซึ่งความเดือดร้อนแก่ชาวบ้าน¹⁶⁴ โครงการกำหนดให้ครอบครัวหนึ่งไม่เกิน 15 ไร่ ซึ่งไม่พอสำหรับครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิกมากและบางครอบครัวได้ที่ดินที่ไม่สมบูรณ์ เป็นการแย่งที่ดินทำกินของผู้อื่นทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน¹⁶⁵

¹⁶³ สัมภาษณ์ นายชาญ โสมาบุตร, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

¹⁶⁴ สัมภาษณ์ นายอ่อง แต้มเขียน, 27 สิงหาคม 2537.

¹⁶⁵ สัมภาษณ์ นายสุชาติ ชอบพิมาย (อาจารย์โรงเรียนกุโบสถ์ อำเภอเสิงสาง จังหวัดนครราชสีมา), 30 สิงหาคม 2537.

การจัดสรรที่ดินขาดการยอมรับภูมิปัญญาของชาวบ้าน ชาวบ้านอาศัยในพื้นที่จะเข้าใจและรู้จักการจับจองพื้นที่ที่ชาวบ้านในแต่ละกลุ่มครอบครองและทำกิน การไม่ให้ชาวบ้านเข้าร่วมจัดสรรนำมาซึ่งการจัดสรรที่ดินไม่ยุติธรรม¹⁶⁶ สำหรับชาวบ้านที่เห็นด้วยกับโครงการคจก. ของหน่วยงานรัฐให้เหตุผลว่า ได้ช่วยเหลือคนจนทำให้มีสิทธิทำกิน มีชาวบ้านที่เห็นด้วยกับนโยบายแต่ไม่เห็นด้วยกับการปฏิบัติเพราะทับที่ดินทำกินของชาวบ้าน¹⁶⁷ และเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนและผู้นำทางการเมืองมีความเห็นที่ต้องทำงานตามหน้าที่¹⁶⁸ และชาวบ้านเสนอให้รัฐดำเนินการออกเอกสารสิทธิแก่ราษฎรและให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดสรรที่ดินทำกิน

จากประสบการณ์ของโครงการของภาครัฐนับตั้งแต่โครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 โครงการคจก. และโครงการทดลองพระสงฆ์ช่วยงานด้านป่าไม้ สร้างความเดือนร้อนเรื่องที่ทำกินของชาวบ้าน การพึ่งพารัฐไม่สร้างความมั่นคงสำหรับชาวบ้าน ดังนั้นชาวบ้านโดยกลุ่มอนุรักษ์และพระสงฆ์จึงร่วมดำเนินการจัดสรรที่ดินทำกินแก่ชาวบ้านที่ยังไม่มีที่ดินทำกินด้วยวิธีการ¹⁶⁹

- 1). การรับบริจาคที่ดินจากชาวบ้านที่มีที่ดินจำนวนมากให้กับกลุ่มอนุรักษ์ โดยนายคำบุตรศรีเป็นผู้จัดสรร ที่ดินจากการบริจาคประมาณ 1,000 กว่าไร่
- 2). ตั้งคณะกรรมการพิจารณาผู้ที่จะมีสิทธิทำกิน โดยใช้เกณฑ์ 2 ข้อ คือ เป็นชาวบ้านไม่มีที่ทำกินและอยู่มานานแล้ว
- 3). กำหนดจำนวนพื้นที่ตามจำนวนสมาชิกในครอบครัว ถ้ามีลูกที่แต่งงานแล้วแยกครอบครัวก็ต้องพิจารณาหาที่ดินอีกแปลงให้จำนวนที่ดินคนละ 5 ไร่ แบ่งเป็นที่บ้าน 2 ไร่ ทำนาและทำไร่ 3 ไร่
- 4). จัดสรรชาวบ้านลงที่ดินได้ 100 กว่าครัวเรือนและมีแผนการส่งเสริมการเกษตรในชุมชน แบ่งเป็นแปลงทดลองปลูกพืช 40 ไร่ และส่งเสริมการเกษตรผสมผสาน ปลูกพืชยืนต้นแลผักสวนครัวเพื่อการพึ่งตนเอง

¹⁶⁶ นายสว่าง จันท์เรือง, ชาวบ้านน้ำผุด, 25 สิงหาคม 2537.

¹⁶⁷ นายสุพิศ คีตรอบ. หัวหน้าเขาวงกตตำบลโคกมะม่วง, 24 สิงหาคม 37.

¹⁶⁸ สัมภาษณ์ นายจันท์ ศรีจันท์. กำนันตำบลโคกมะม่วง 29 สิงหาคม 2537.

¹⁶⁹ นายเสถียร ใสลำพะาะ(เจ้าหน้าที่ภาคสนาม สสพ.) ความขัดแย้งกรณีป่าดงใหญ่

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการจะมีผู้นำทางศาสนาและผู้นำชาวบ้านตลอดจนกลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมมีผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันอยู่การมีโครงสร้างอำนาจหลายโครงสร้างที่ขัดแย้งกัน การรวมกลุ่มเป็นไปด้วยดีในระยะเริ่มแรกเพราะมีกลุ่มหลัก คือ ผลประโยชน์ในที่ดินร่วมกัน มองความขัดแย้งกับรัฐมากกว่า การรวมกลุ่มในระดับต่อมาตลอดจนการเคลื่อนไหวมีพื้นที่กว้างไปสู่พื้นที่เล็งสร้างทำให้กลุ่มผลประโยชน์มีมาก เกิดการแบ่งชาวบ้านหลายกลุ่ม ความคิดรวมถึงผลประโยชน์ที่แตกต่างมาเกินไปคือ กลุ่มที่ต้องการอนุรักษ์พื้นที่ป่าดงใหญ่และกลุ่มที่ต้องการใช้ประโยชน์จากป่าสามารถที่แยกเงื่อนไขได้ 2 ประการ

ประการแรก แรงกดดันจากภายนอกที่มากระทบกับชาวบ้านกระทบเพียงบางส่วนของชาวบ้าน คือ การจับกุมชาวบ้านจะกระทำเฉพาะการจัดการที่ดินจะกระทบกับผู้ที่บุกรุกที่ดินในเขตป่าก่อให้เกิดผลกระทบภายในชุมชนเองระหว่างกลุ่มที่ได้ผลประโยชน์กับกลุ่มผู้สูญเสียผลประโยชน์ เกิดการขัดแย้งระหว่างกลุ่มรุนแรง ซึ่งต้องยอมรับอย่างหนึ่งว่าการเริ่มกลุ่มอนุรักษ์ชาวบ้านบางส่วนมาเพราะ เตือคร้อน เรื่องที่ดินทำกินเมื่อได้ผลประโยชน์ก็หยุดเมื่อเห็นความเดือดร้อน และกลุ่มชาวบ้านที่ต้องการอนุรักษ์และปกป้องผลประโยชน์ของตนก็ดำเนินการต่อ

ประการที่สอง การหนุนช่วยจากภายนอกมีผลให้เกิดความขัดแย้งในการขยายตัวของกลุ่มกรณีรัฐใช้อำนาจเข้ามาแยกพลังของมวลชนโดยการต่อต้านกลุ่ม การจับกุมและการสนับสนุนอีกกลุ่มก่อให้เกิดความแตกแยกภายในชุมชนชาวบ้านบางกลุ่มถูกจับกุม กรณีการเข้ามาของโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 และกลุ่มทหารในพื้นที่ เมื่อเกิดความขัดแย้งกับกลุ่มอนุรักษ์ เกิดกลุ่มชาวบ้านที่เป็นลูกจ้างโครงการ เป็นคนของรัฐและกลุ่มชาวบ้านที่เป็นคนกลุ่มอนุรักษ์ กลุ่มผลประโยชน์ในพื้นที่ที่เสียผลประโยชน์ที่มีกลุ่มอนุรักษ์ นำสู่การระบบเครือญาติเข้ามาแปลกแยกในชุมชนเป็นการกระทำของกลุ่มภายนอกโดยเฉพาะอำนาจรัฐ

จะเห็นได้ว่าที่ผ่านมามาภาครัฐยึดการแก้ไขปัญหาด้วยการจัดการจากส่วนกลางด้วยหลักนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์การปกครอง ดังนั้น...ทางออกของการจัดการปัญหาป่าดงใหญ่ ต้องจับหลวง พ่อประจักษ์ เนื่องจากทางราชการพิจารณาแล้วท่านเจตนาที่จะทำผิดกฎหมาย ทำผิดหลายครั้ง ทำหนังสือถึงท่านหลายครั้งแล้วก็ไม่ปฏิบัติตาม ดังนั้นทางออกคือตอนนี้ ผมอนุมัติการจับกุมไปเรียบร้อยแล้ว¹⁷⁰ โดยขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านและการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในพื้นที่

¹⁷⁰ นายเฉลิมพล พลวัน. 26 สิงหาคม 2537.

4.5 การมีส่วนร่วมของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่

องค์กรประชาชนในพื้นที่ในการมีส่วนร่วมที่สำคัญคือสภาตำบลโคกมะม่วงในการพิจารณาการไม่เห็นด้วยในการปลูกต้นยูคาลิปตัสในพื้นที่ ตลอดเวลาของการเคลื่อนไหวในการมีส่วนร่วมในการจัดสรรและใช้ประโยชน์จากที่ดินทำกินของชาวบ้านตั้งแต่พ.ศ. 2528-2532 และพัฒนาเป็นการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ในช่วง 2532-2537 ชาวบ้านนับเป็นหัวใจสำคัญมีส่วนร่วมในการร่วมเคลื่อนไหวเพื่อจัดการที่ดินในการปลูกพืชในพื้นที่ของตำบลให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ในการวิเคราะห์ที่ผ่านมานับเป็นการเข้ามีส่วนร่วมในระบบโครงสร้างองค์กร ซึ่งผู้ศึกษาได้วิเคราะห์และนำเสนอการเคลื่อนไหวที่ผ่านมา ในส่วนที่ผู้ศึกษาให้ความสำคัญมากคือโลกทัศน์ของชาวบ้านต่อการอนุรักษ์และการอนุรักษ์ในอนาคตต่อไปอันเป็นการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนของชาวบ้าน

4.5.1 โลกทัศน์ของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงต่อสภาพป่าดงใหญ่

ในการศึกษาโลกทัศน์ของชาวบ้านได้แยกชาวบ้านออกเป็น 2 ส่วน กรณีแรก คือชาวบ้านหัวน้ำผุดที่รวมตัวจากการจัดสรรที่ดินของหลวงพ่อบริรักษ์อันเกิดในภาวะที่ชาวบ้านขัดแย้งกับรัฐ กรณีที่สองชาวบ้านในหมู่บ้านเก่าอันเป็นหมู่บ้านที่ถูกยอมรับจากหน่วยราชการ

4.5.1.1 ชาวบ้านหัวน้ำผุดกับการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่

จากการที่ชาวบ้านมีวิถีชีวิตอยู่ร่วมป่าและการมีสภาพแวดล้อมที่มีธรรมชาติสมบูรณ์ในอดีตที่อพยพเข้ามาสู่ป่าดงใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์การอยู่ร่วมกับป่าอย่างพึ่งพา ผู้ศึกษาสนใจที่จะวิเคราะห์ถึงการมีส่วนร่วมต่อระบบนิเวศที่ชาวบ้านอาศัยอยู่

ผู้ศึกษาพบว่า ชาวบ้านมีความคิดว่าตัวชาวบ้านเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศที่ต้องระบบนิเวศของป่าดงใหญ่ทั้งหมดร้อยเปอร์เซ็นต์ อันเนื่องมาจากป่าสงวนแห่งชาติมีสภาพที่ถูกการบุกรุกเข้าไปทำไร่ของชาวบ้านมีลักษณะ เป็นหย่อม เข้าไปในป่าและการปลูกป่าตามโครงการรักษาพื้นที่ป่าด้วยการปลูกพืชเศรษฐกิจมันสำปะหลัง ผู้ศึกษาพบว่ามีชุมชนที่ติดชายป่าคือบ้านหัวน้ำผุด ซึ่งเป็นหมู่บ้านใหม่ยังไม่ได้รับการยอมรับเป็นทางการชาวบ้านมาจากหมู่บ้านต่าง ๆ เกิดจากการจัดสรรของชาวบ้านในตำบลโคกมะม่วงและหลวงพ่อบริรักษ์นับว่าเป็นที่เกิดจากความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับภาครัฐ

ชาวบ้านน้ำผุดซึ่งจะอยู่ติดชายป่าดงใหญ่ ลักษณะของชาวบ้านน้ำผุดการก่อตัวเริ่มจากการเข้ามาทำไร่ เนื่องจากการเดินทางไกลประมาณกว่า 9 กม. จึงปลูกเถียงนา(กระต๊อบกลางในไร่)อยู่และนำครอบครัวมาอยู่ด้วยในการเป็นแรงงานสำคัญในการทำไร่ ผู้ศึกษาพบว่า สาเหตุสำคัญที่สุดการย้ายมาอยู่ที่รอบป่าดงใหญ่คือไม่มีที่ทำกิน รองลงมา คือ ยากจนและความล้มเหลวในการผลิต

จากการเข้ามาทำไร่และอยู่ใกล้ป่าชาวบ้านมองสภาพป่าในอดีตเมื่อ 5 ปีที่แล้วชาวบ้านมองว่าสภาพป่าดงใหญ่ความอุดมสมบูรณ์ลดไปอย่างมากการลดจำนวนมากแตกต่างจากเมื่อก่อนมาก ชาวบ้านมองปัญหาการตัดไม้ทำลายป่ามาจากสาเหตุสำคัญ 3 ประการ คือ จาการขาดการบางส่วน นายทุนทั้งที่สนับสนุนชาวบ้านและชาวบ้านเป็นผู้ทำลายเอง คือชาวบ้านบางส่วนที่ต้องตัดไม้มาปลูกสร้างบ้านอันเกิดจากการเพิ่มของจำนวนลูกหลาน

การมีส่วนในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ชาวบ้านมองว่าเนื่องจากตนอาศัยริมขอบป่าดงใหญ่และเดินเข้าสำรวจป่า ดังนั้นชาวบ้านสามารถเป็นหูเป็นตาในการสอดส่องดูแลป่าและเข้าร่วมกลุ่มอนุรักษ์ อย่างไรก็ตามในการมีส่วนร่วมในการทำลายป่าหรือไม่ชาวบ้านมีความคิดเห็นแยกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกมองว่า ไม่มีส่วนในการทำลายป่าเพราะที่ดินทำไร่ขี้อมา อีกส่วนมองว่าตนมีส่วนในการนำไม้มาทำประโยชน์เล็ก ๆ น้อย มาทำประโยชน์ในการสร้างบ้าน สำหรับการไว้เชื้อเพลิงของชาวบ้านอาศัยไม้จากทรัพยากรป่าบ้างแต่ส่วนใหญ่เป็นการเก็บจากไม้ตาย(ไม้ล้ม)ในไร่ ชาวบ้านมีทัศนว่าการชาวบ้านใช้เงินจากไม้ที่ตายแล้ว สาเหตุการทำลายป่าอย่างรวดเร็วชาวบ้านคิดว่ามาจากการตัดของนายทุนมากกว่า

การเรียนรู้จากการอยู่กับป่าและการเคลื่อนไหวในการต่อต้านรัฐทำให้ชาวบ้านน้ำผุดเข้าใจสถานการณ์ความขัดแย้งของรัฐกับกลุ่มชาวบ้าน ประกอบกับชาวบ้านบางส่วนเคยผิดหวังกับการจัดสรรที่ดินจากการร่วมเป็นมวลชนให้ในยุคคอมมิวนิสต์ การเคลื่อนไหวยุคใหม่มีกลุ่มสังคมนิยมนอกชุมชนเข้ามาร่วมในการอนุรักษ์ มีองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาร่วมในการเคลื่อนไหวในการร่วมอนุรักษ์ การมาให้ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ทำให้ชาวบ้านห้วยน้ำผุดเห็นความจำเป็นขององค์กรพัฒนาเอกชนเป็นชุมชนก่อตั้งใหม่ นับว่าสอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนของบารุง บุญปัญญาในการประสานแนวคิดคนชั้นกลางในการต่อสู้กับภาครัฐ กรณีการเคลื่อนไหวในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ของพระสงฆ์และชาวบ้านเกิดกรณีความขัดแย้งในแนวทางปฏิบัติ จึงได้มีองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งในจังหวัดภูมิภาคและองค์กรส่วนกลาง สังคมชาวบ้านน้ำผุดต้องมีการประสานกับองค์กรภายนอกใน

การแลกเปลี่ยนโดยให้ชาวบ้านรู้เท่าทันการขยายตัวของทุนนิยมที่แทรกเข้ามาตลอดจนความจำเป็นที่จะต้องต่อต้านโครงสร้างอำนาจของรัฐ ในกรณีหมู่บ้านห้วยน้ำผุดเป็นหมู่บ้านใหม่ที่ทางราชการยังไม่ยอมรับทางราชการพยายามอพยพชาวบ้านออกจากพื้นที่ ดังนั้นการเคลื่อนไหวของชาวบ้านต้องต่อต้านรัฐสอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนของประเวศ วะสี

เนื่องจากการเคลื่อนไหวขององค์กรอนุรักษ์และชาวบ้านน้ำผุดมีการเมืองส่วนกลางเข้ามามีส่วนร่วมในพื้นที่ เพื่อผลทางฐานเสียงคะแนนทำให้ชาวบ้านน้ำผุดยังคงอยู่ได้ถึงวันนี้ แต่ในระบบการปกครองขึ้นอยู่กับหมู่ที่ 13 ผู้นำที่สำคัญคือผู้นำชาวบ้านที่เป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน การรวมกลุ่มปรึกษาปัญหาหรือการประชุมจะประชุมที่บ้านผู้นำนายสว่าง จันทร์เรือง และมีสำนักสงฆ์ธาตุคสถานธรรมจิต(น้ำผุด) เป็นสถาบันศาสนาที่ชาวบ้านยึดเหนี่ยวทางใจและพึ่งพาเป็นหลักในการรวมกลุ่มทางสังคมและปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนา

ชาวบ้านห้วยน้ำผุดเป็นลักษณะการรวมตัวของกลุ่มบ้านใหม่จึงไม่มีสถาบันนอกจากความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนในลักษณะเครือญาติหรือคนรู้จักที่ชักชวนกันมาทำไร่ ประจวบกับการเคลื่อนไหวเป็นการเคลื่อนไหวสีเขียวเพื่ออนุรักษ์ป่าดงใหญ่ จึงได้สำนักสงฆ์เป็นสถาบันที่ปรึกษาเป็นที่พึ่งทางใจ เป็นแหล่งการศึกษาอบรมของชาวบ้านและได้รวมตัวกันสร้างโรงเรียนธรรมจิตโดยมีพระสุพจน์ และกลุ่มอนุรักษ์ทำการสอนเด็กจำนวน 30 คน เพื่อให้เด็กได้เรียนหนังสือไม่ต้องไปเรียนที่ไกล ไม่สะดวกในทางการเดินทางและเมื่อทางราชการไม่ต้องการให้สร้างสิ่งก่อสร้างใด ๆ กรมป่าไม้ก็ได้ร้องทุกข์ต่อส.อ.ปะคำ ในพื้นที่ป่าสงวนจึงได้ผลักดันให้ยกเลิกไปในที่สุด โดยให้เด็กนักเรียนไปเรียนที่โรงเรียนดงใหญ่ 4

ชาวบ้านน้ำผุดปัจจุบันเหลือเพียง 23 หลังคาเรือนชาวบ้านอาศัยริมดงใหญ่ด้วยการทำไร่ และช่วยกลุ่มอนุรักษ์ในการตรวจป่า ชาวบ้านผู้หญิงเข้ามาช่วยแม่ชีในการทำอาหารถวายพระสงฆ์ การตั้งสหกรณ์ตลาดที่ศูนย์อนุรักษ์เพื่อเป็นแหล่งอาหารสำเร็จรูป ผู้ศึกษาพบว่า กลุ่มชาวบ้านมีความพยายามที่จะอยู่ร่วมกับป่าดงใหญ่เพื่ออนุรักษ์และการดำรงชีพในการทำไร่ แต่เจตนาธรรมของชาวบ้านขัดแย้งกับความต้องการของทางราชการในการผลักดันให้ชาวบ้านออกจากที่ป่าดงใหญ่ตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติทั้ง ๆ ที่เคลื่อนย้ายสำนักสงฆ์ออกมาอยู่ริมขอบป่าดงใหญ่ คณะสงฆ์ก็ยอมทำตามและจุดที่ชาวบ้านน้ำผุดอาศัยอยู่มีสภาพโล่งเตียน นับว่าชาวบ้านไม่ได้ยึดในพื้นที่ป่า

4.5.1.2 ชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงกับการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่

ชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงกลุ่มหมู่บ้านเก่าที่ก่อตัวจากธรรมชาติของพื้นที่ผ่านการจัดการของรัฐด้านความมั่นคงและการปกครองจากรัฐส่วนกลาง การที่ชาวบ้านอพยพมาอาศัยในพื้นที่ก่อนมีป่าสมบูรณ์ ชาวบ้านอยู่ร่วมธรรมชาติตลอดมา เมื่อโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 จะเข้ามาดำเนินการจัดการปลูกต้นยูคาลิปตัสเกิดการต่อต้านโครงการ ผู้ศึกษาจึงให้ความสำคัญต่อโลกทัศน์ของชาวบ้านต่อป่าดงใหญ่ ผู้ศึกษาพบว่า ชาวบ้านมีความคิดว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศป่าดงใหญ่ทั้งหมด 100 เปอร์เซ็นต์ ความตระหนักในการทราบปัญหาของการลดลงของพื้นที่ป่าดงใหญ่ พบว่าชาวบ้านเข้าใจสภาพป่าดงใหญ่และมองเห็นสภาพการเปลี่ยนแปลงของป่าดงใหญ่ โดยชาวบ้านมีความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพป่าดงใหญ่เมื่อห้าปีที่แล้วกับปัจจุบันว่าความอุดมสมบูรณ์ลดลงกว่าเดิมมากถึงร้อยละ 96 ชาวบ้านเพียงร้อยละ 2 เท่านั้นที่มองว่ามีความสมบูรณ์คงเดิมและไม่แสดงความคิดเห็นร้อยละ 2 (ดูตารางที่ 4-10)

ตาราง 4-10 แสดงโลกทัศน์ของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงต่อสภาพป่าดงใหญ่

โลกทัศน์ต่อสภาพป่าดงใหญ่	จำนวน	ร้อยละ
ความอุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม	1	2
ความอุดมสมบูรณ์ลดลงกว่าเดิมอย่างมาก	48	96
ไม่แน่ใจ	1	2
	50	100

ในด้านการทำลายทรัพยากรป่าดงใหญ่โลกทัศน์ของชาวบ้านส่วนใหญ่ร้อยละ 84 ไม่มีส่วนในการในการทำลายป่าดงใหญ่ ส่วนที่มีส่วนในการทำลายป่าดงใหญ่ร้อยละ 16 โดยร้อยละ 12 มีส่วนทำลายเนื่องจากตัดต้นไม้มาใช้ประโยชน์เล็กน้อยเช่น สร้างบ้าน ทำฟืน ส่วนร้อยละ 4 คิดว่ามีส่วนทำลายโดยการเข้าไปเก็บของป่าและล่าสัตว์ (ดูตาราง 4-11)

ตาราง 4-11 แสดงการมีส่วนร่วมของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงในการทำลายป่าดงใหญ่

การมีส่วนร่วมในการทำลายป่าดงใหญ่	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีส่วน	42	48
การตัดไม้ไปใช้ประโยชน์บ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ	6	12
การเข้าไปเก็บของป่า ล่าสัตว์	2	4
	50	100

ในเรื่องการอนุรักษ์ของรัฐต่อนโยบายที่แบ่งเขตการอนุรักษ์และเขตป่าเศรษฐกิจชาวบ้านเห็นด้วยกับนโยบายแบ่งเขตอนุรักษ์ร้อยละ 46 ไม่เห็นด้วยร้อยละ 40 ไม่ตอบร้อยละ 7 และตอบว่าไม่ทราบร้อยละ 7

การรวมกลุ่มทางสังคมในตำบลโคกมะม่วงกลุ่มที่เป็นทางการที่เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มคือกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ในหมู่บ้าน กลุ่มสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์อำเภอปะคำสำหรับการให้สินเชื่อเพื่อการเกษตร กลุ่มกรรมการหมู่บ้าน ผู้ศึกษาพบว่าชาวบ้านเข้าร่วมกลุ่มทางสังคมร้อยละ 94 การมีกลุ่มทางสังคมทำให้สังคมเกษตรกรได้พบและคุยปัญหาในการประกอบอาชีพและปัญหาสังคมอื่น การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร

4.5.1.2.1 โลกทัศน์ของชาวบ้านกับระบบนิเวศวิทยาต่อการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่

เมื่อศึกษาโลกทัศน์ของชาวบ้านในเรื่องจิตวิญญาณในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าดงใหญ่ของชาวบ้านภายใต้การดำรงชีพของสังคมที่เราอยู่อาศัย ในการนำป่าดงใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์มาเป็นพื้นที่เกษตรกรรมชาวบ้านไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งถึงร้อยละ 40 และไม่เห็นด้วยร้อยละ 52 เห็นด้วยเพียงร้อยละ 8 เท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับการที่ชาวบ้านต้องการอนุรักษ์และปลูกป่าดงใหญ่ที่หลีกเลี่ยงการขยายจากพื้นที่เกษตรให้อุดมสมบูรณ์ตามเดิมไม่ได้ช่วยให้เกิดความหลากหลายของพืชกลับคืนมาอีกครั้งซึ่งชาวบ้านไม่เห็นด้วยร้อยละ 62 และไม่เห็นด้วยร้อยละ 8 ไม่น่าใจร้อยละ 10 เห็นด้วยและเห็นด้วยอย่างยิ่งร้อยละ 10 เท่ากัน จะเห็นว่าชาวบ้านมีโลกทัศน์ต่อการดำรงชีพด้วยการอนุรักษ์ป่าสมบูรณ์มากกว่าการทำลายธรรมชาติเพื่อการสร้างความมั่นคงของตน(ดูตาราง 4-12)

ในวิถีชีวิตชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงยังต้องการพึ่งพาป่าดงใหญ่อาศัยป่าดงใหญ่เป็นแหล่งอาหารและปัจจัยในการดำรงชีพของพืช สัตว์ ผู้ศึกษาพบว่า ชาวบ้านเห็นด้วยอย่างยิ่งที่ต้องพึ่งพาถึงร้อยละ 70 เห็นด้วยร้อยละ 24 ไม่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งร้อยละ 4 และ 2 ตามลำดับสอดคล้องกับแนวคิดของสุนัย เศรษฐบุญสร้าง และ แนวคิดเศรษฐศาสตร์สีเขียวเชิงพุทธที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติต้องพึ่งพาธรรมชาติ จะเห็นได้ว่าชาวบ้านไม่ได้แปลกแยกจากธรรมชาติ

โลกทัศน์ต่อความต้องการใช้ทรัพยากรป่าไม้เพื่อทำเชื้อเพลิงของชาวบ้าน การลดปริมาณการใช้ฟืนและถ่านจากป่าดงใหญ่จะช่วยลดการทำลายป่าดงใหญ่ ผู้ศึกษาพบว่า ชาวบ้านเห็นด้วยอย่างยิ่งร้อยละ 22 และเห็นด้วยร้อยละ 36 ไม่แน่ใจร้อยละ 16 ชาวบ้านไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งและไม่เห็นด้วยร้อยละ 24 และ 2 ตามลำดับ สาเหตุที่ชาวบ้านไม่แน่ใจสาเหตุมาจากชาวบ้านใช้ฟืนจากไม้ตายในไร่ทำฟืนและถ่าน และชาวบ้านบางส่วนที่ไม่ได้ใช้ไม้ในป่าดงใหญ่จะใช้ในไร่และป่าดงอีจาน(อยู่ที่ทิศตะวันตกของทางหลวงหมายเลข 2119) ในการใช้ประโยชน์จากป่าดงใหญ่ควรคำนึงถึงประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นอันดับแรก ชาวบ้านเห็นด้วยอย่างยิ่งร้อยละ 22 เห็นด้วยร้อยละ 34 ไม่แน่ใจร้อยละ 14 ไม่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งเป็นร้อยละ 26 และ 2 ตามลำดับ จะเห็นว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงจำเป็นต้องพึ่งพาป่าดงใหญ่เป็นแหล่งที่มาของปัจจัย 4 แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านก็เข้าใจระบบนิเวศของป่าดงใหญ่ ผู้ศึกษาพบว่าชาวบ้านมองการใช้ประโยชน์จากป่าดงใหญ่เป็นการทำลายวงจรชีวิตของพืชและสัตว์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยชาวบ้านที่ศึกษาเห็นด้วยอย่างยิ่งร้อยละ 32 เห็นด้วยร้อยละ 22 ไม่เห็นด้วยร้อยละ 28 ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งเพียงร้อยละ 18 (ดูตาราง 4-12) แสดงถึงชาวบ้านมีความเข้าใจระบบนิเวศดี

ในกรณีการปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดเดียวในพื้นที่ เช่น การปลูกยูคาลิปตัสเป็นการทำลายระบบนิเวศ ผู้ศึกษาพบว่าชาวบ้านเห็นด้วยอย่างยิ่งร้อยละ 68 เห็นด้วยร้อยละ 12 และไม่แน่ใจร้อยละ 6 ไม่เห็นด้วยร้อยละ 6 และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งร้อยละ 8 ชาวบ้านเห็นด้วยอย่างยิ่งและเห็นด้วยรวมร้อยละ 80 แสดงถึงชาวบ้านเข้าใจสภาพปัญหาการปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดเดียวมีส่วนช่วยในการทำลายระบบนิเวศ สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ของนายคำก่าย กองพร ที่บอกว่าทางออกของการอนุรักษ์ควบคู่การประกอบอาชีพเกษตรกรรมด้วยการลดพื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง และหันมาทำเกษตรผสมผสาน¹⁷¹ ในปัจจุบันนโยบายได้ส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสานโดยทางอำเภอได้ดำเนิน

¹⁷¹ สัมภาษณ์ นายคำก่าย กองพร, 2 กันยายน 2537.

การให้ความช่วยเหลือด้านความรู้และกล้าพันธุ์แก่ชาวบ้าน และประสานสำนักงานปฏิรูปที่ดินเข้ามา
รับรองที่ดินเพื่อจำหน่ายธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ปล่อยสินเชื่อ¹⁷² เพื่อช่วยเหลือเกษตรกร
ในช่วงที่รอผลตอบแทนของไม้ผลในช่วง 4-5 ปีด้วยดอกเบี้ยระยะยาว

การอนุรักษ์อย่างยั่งยืนทางออกของการอนุรักษ์เกษตรกรต้องปลูกหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน
กันทั้งไม้ผลไม้โตเร็วชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นด้วยอย่างยิ่งร้อยละ 76 เห็นด้วยร้อยละ 18 ไม่น่าใจ
ร้อยละ 4 ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งร้อยละ 2 ชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการทำการ
เกษตรผสมผสาน เนื่องจากชาวบ้านนิยมปลูกไม้ผลและพืชผักหลายชนิดในพื้นที่ส่วนเพื่อการบริโภค
สำหรับครัวเรือน

ในเรื่องที่ชาวบ้านต้องมีหน้าที่ในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าดงใหญ่ ผู้ศึกษา
พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นด้วยอย่างยิ่งร้อยละ 80 เห็นด้วยร้อยละ 18 มีเพียงร้อยละ 2 ที่ไม่
แน่ใจ ปัญหาการบุกรุกป่าสงวนดงใหญ่ การจัดการพื้นที่ป่าสงวนเกิดความขัดแย้งเมื่อรัฐใช้มาตรการ
ทางกฎหมาย ขณะที่ชาวบ้านถือครองความเป็นจริงในการเข้าอยู่อาศัยก่อนที่โครงการพัฒนา
ป่าดงใหญ่ 4 จะเข้ามาดำเนินการในพื้นที่ การให้ความร่วมมือและประสานงานกันระหว่าง
เจ้าหน้าที่และประชาชนจะช่วยลดปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ผู้ศึกษาพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่
เห็นด้วยอย่างยิ่งร้อยละ 62 และเห็นด้วยร้อยละ 28 ไม่น่าใจเพียงร้อยละ 6 ไม่เห็นด้วย
อย่างยิ่งร้อยละ 4 (ดูตาราง 4-12) จะเห็นว่าชาวบ้านให้ความสำคัญต่อการประสานงานและ
ความร่วมมือของชาวบ้านสอดคล้องกับปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่คือความร่วมมือ
ของหน่วยงานรัฐกับตรงนี้(กลุ่มอนุรักษ์ป่าดงใหญ่)ไม่เกิดขึ้นจริง ๆ¹⁷³

ปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่าไม้สาเหตุสำคัญอันหนึ่งคือการตัดไม้ทำลายป่า การแก้ไขปัญห
ตัดไม้ทำลายป่าโดยการปลูกป่าทดแทนเพื่อรักษาระบบนิเวศป่าดงใหญ่ที่มีต่อตัวชาวบ้าน ผู้ศึกษา
พบว่า ชาวบ้านเห็นด้วยร้อยละ 28 เห็นด้วยร้อยละ 30 ไม่น่าใจร้อยละ 6 และไม่เห็นด้วยอย่าง
ยิ่งร้อยละ 6 (ดูตาราง 4-12) ชาวบ้านยังคงให้ความสำคัญต่อการปลูกป่าทดแทน

¹⁷² สัมภาษณ์ นายเฉลิมพล พลวัน, 26 สิงหาคม 2537.

¹⁷³ สัมภาษณ์ นายคำกาย กองพร, 2 กันยายน 2537.

4.5.1.2.2 การกระจายข้อมูลข่าวสารของชาวบ้านกับการอนุรักษ์

ในการเคลื่อนไหวของชาวบ้านในการต่อต้านรัฐและการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ความจำเป็นของระบบข้อมูลสื่อสารและการประสานการอนุรักษ์ระหว่างชาวบ้านต่อชาวบ้าน ชาวบ้านต่อองค์กรภายนอก ในระยะแรกของการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิทำกินของชาวบ้านจะเป็นการลักษณะการพูดคุยกันในสังคมชาวบ้านถึงความเดือดร้อนผู้นำและแกนนำชาวบ้านเดินคุยชาวบ้านรอบป่าดงใหญ่ เมื่อการเคลื่อนไหวนับตั้งแต่เกิดกรณีจับกุมชาวบ้านและการทำลายทรัพย์สินทางราชการ พ.ศ. 2531 สื่อมวลชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการนำเสนอข่าวปัญหาของของความขัดแย้งในพื้นที่ที่เรื่องที่ดินทำกิน การอนุรักษ์ การบอกต่อกันด้วยปากชาวบ้าน สื่อมวลชน ตลอดจนองค์กรนักศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชน และการออกสัมมนาของผู้นำนับตั้งแต่ นายคำ บุตรศรีสัมมนาที่สิ่งแวดล้อม 34 ที่โรงแรมเอเชียที่ราชเทวี กรุงเทพฯ

ผู้ศึกษาพบว่า ชาวบ้านที่ศึกษามีความตระหนักถึงการได้รับข้อมูลข่าวสารต่อเรื่องการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ การให้ความรู้และข่าวสารเรื่องการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ป่ายังคงมีความจำอยู่มากชาวบ้านให้ความสำคัญกับข้อมูลข่าวสารโดยเห็นด้วยอย่างยิ่งร้อยละ 60 เห็นด้วยร้อยละ 36 ไม่น่าใจร้อยละ และไม่เห็นด้วยเพียงร้อยละ 2 (ดูตาราง 4-12)

ข้อมูลข่าวสารทางราชการซึ่งเป็นที่มาของโครงการพัฒนาและการประสานการอนุรักษ์ระหว่างความคิดเห็นของชาวบ้านต่อหน้าที่ของรัฐจะต้องดูแลรักษาป่าร่วมกับชาวบ้าน โดยเป็นผู้ให้ข้อมูลและกระจายอำนาจ ชาวบ้านมองว่า รัฐต้องร่วมดูแลรักษาป่าร่วมกับชาวบ้านโดยเป็นผู้ให้ข้อมูลและกระจายอำนาจ ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นด้วยอย่างยิ่งร้อยละ 66 เห็นด้วยร้อยละ 30 ไม่เห็นด้วยเพียงร้อยละ 4

ตาราง 4-12 โลกทัศน์และความเข้าใจระบบนิเวศของชาวบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าดงใหญ่

ข้อความสภาพทั่วไป	เห็นด้วย		ไม่แน่ใจ		ไม่เห็นด้วย	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. บริเวณพื้นที่ป่าดงใหญ่ควรที่จะพัฒนาเป็นพื้นที่เกษตร	4	8	-	-	46	92
2. คน พืช สัตว์ ควรได้อาศัยป่าดงใหญ่เป็นแหล่งอาหาร และปัจจัยในการดำรงชีพ	47	94	-	-	2	4
3. การลดปริมาณการใช้ฟัน/ถ่านจากป่าดงใหญ่ช่วย จะช่วยลดการทำลายป่าดงใหญ่ด้วย	29	58	8	16	13	26
4. การใช้ประโยชน์จากป่าดงใหญ่ควรคำนึงถึงทางเศรษฐกิจเป็นอันดับแรก	28	56	7	14	14	28
5. การอนุรักษ์และปลูกป่าดงใหญ่ที่เหลือจากขยายพื้นที่เกษตรให้อุดมสมบูรณ์ตามเดิมไม่ได้ช่วยให้ความหลากหลายของพืชกลับเพิ่มขึ้นมาอีกครั้ง	10	20	5	10	35	70
6. การใช้ประโยชน์จากป่าดงใหญ่เป็นการทำลายวงจรชีวิตของพืชและสัตว์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้	27	54	14	28	9	18
7. การปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดเดียวในพื้นที่ เช่น ยูคาลิปตัส เป็นการทำลายระบบนิเวศน์	40	80	3	6	7	14

ข้อความสภาพทั่วไป	เห็นด้วย		ไม่แน่ใจ		ไม่เห็นด้วย	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
8. ทางออกของการร่วมอนุรักษ์เกษตรกรรม ต้องปลูกพืชหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน ทั้งไม้ผล ไม้โตเร็ว	47	94	2	4	1	2
9. การใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ป่าดง ใหญ่ควรเป็นหน้าที่ของประชาชนทุกคน	49	98	1	2	-	-
10. การให้ความร่วมมือและประสานงาน กันระหว่างเจ้าหน้าที่และประชาชนจะ ช่วยลดปัญหาการบุกรุก	45	90	3	6	2	4
11. เมื่อมีการตัดไม้ทำลายป่าควรจะมีการ ปลูกป่าทดแทนทันที เพื่อรักษาระบบนิ เวศน์ที่มีผลต่อตัวท่าน	29	58	15	30	6	12
12. การให้ความรู้และข่าวสารเรื่องการ ใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ป่ายังคงมีจำ เป็นอยู่มาก	48	96	1	2	1	2
13. รัฐบาลมีหน้าที่ที่จะต้องดูแลรักษาป่า ร่วมกับประชาชน โดยเป็นผู้ให้ข้อมูล และกระจายอำนาจ	48	96	-	-	2	4

4.5.1.2.3 ชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงกับขั้นตอนการวางแผนในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ในปัจจุบันและอนาคต

อย่างไรก็ตามแม้ว่าชาวบ้านจะร่วมกันเคลื่อนไหวในการรักษาที่ดินทำกินและการร่วมอนุรักษ์ป่าตามที่กล่าวมา ผู้ศึกษาพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการรับทราบปัญหาร้อยละ 98 มีเพียงร้อยละ 2 เท่านั้นที่ไม่ทราบปัญหา สำหรับการมีส่วนร่วมในระดับการวางแผนป้องกันในระดับนโยบายชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เคยได้มีส่วนร่วมในการป้องกันในระดับนโยบายถึงร้อยละ 70 ที่เคยร่วมมีส่วนร่วมในการวางแผนในระดับนโยบายการอนุรักษ์เพียงร้อยละ 30 (ดูตารางที่ 4-13) แต่ในอนาคตคาดว่าชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในการวางแผนเพิ่มมากขึ้นเป็นร้อยละ 48 ไม่ปฏิบัติร้อยละ 26 และไม่แน่นอนร้อยละ 26(ดูตาราง 4-14) แสดงให้เห็นว่า 5 ปีที่ผ่านมาทำให้ชาวบ้านสนใจจะมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายมากขึ้น

ตารางที่ 4-13 แสดงการมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์และป้องกันดูแลป่าดงใหญ่

ขั้นตอนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่	ไม่เคย		เคย	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. ร่วมทราบปัญหา	1	2	49	98
2. ร่วมวางแผนป้องกันระดับนโยบาย	35	70	15	30
3. ร่วมปฏิบัติงานตามแผนป้องกันรักษา	24	48	3	4
4. ร่วมติดตามผลงานที่ปฏิบัติและประเมิน (เดินสำรวจป่า)	36	72	3	4
5. ร่วมได้รับประโยชน์	24	48	3	4

การมีส่วนร่วมตามแผนป้องกันรักษาป่าเช่น ร่วมปลูกป่า บำรุง สำรวจป่า ผู้ศึกษาพบว่า ชาวบ้านไม่เคยมีส่วนร่วมถึงร้อยละ 48 เคยปฏิบัติร้อยละ 52(ดูตารางที่ 4-13) และในอนาคตคาดว่าจะปฏิบัติร้อยละ 70 ไม่ปฏิบัติร้อยละ 18 ไม่แน่ใจร้อยละ 12(ดูตาราง 4-14) จะเห็นว่าชาวบ้านให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ด้วยการปลูกป่า บำรุงรักษา และสำรวจป่าอยู่เสมอ

การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการติดตามผลและการปฏิบัติ ผู้ศึกษาพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เคยมีส่วนร่วมในการติดตามผลร้อยละ 72 เคยปฏิบัติร้อยละ 28 (ดูตาราง 4-13) แนวโน้มในอนาคตชาวบ้านจะปฏิบัติร้อยละ 40 ไม่ปฏิบัติร้อยละ 38 ไม่แน่ใจร้อยละ 2 (ดูตาราง 4-14) อาจเป็นเพราะว่าการทำงานอนุรักษ์ต้องประสบอุปสรรคหลายด้านจึงทำให้ชาวบ้านไม่โอกาสติดตามผลการอนุรักษ์อย่างเป็นรูปธรรม การมีส่วนร่วมได้รับประโยชน์ชาวบ้านส่วนใหญ่เคยมีส่วนร่วมรับประโยชน์ร้อยละ 52 ไม่เคยรับประโยชน์ร้อยละ 48 (ดูตาราง 4-13) ในอนาคตจะมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ ชาวบ้านจะยังใช้ประโยชน์ร้อยละ 46 ไม่ใช้ประโยชน์ร้อยละ 30 ไม่แน่ใจร้อยละ 24 (ดูตาราง 4-14)

ตาราง 4-14 แสดงการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ในอนาคต

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ ในอนาคต	คาดว่าจะปฏิบัติ		ไม่ปฏิบัติ		ไม่แน่ใจ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. ร่วมทราบปัญหา	45	90	4	8	2	4
2. ร่วมวางแผนป้องกันระดับนโยบาย	24	48	13	26	13	26
3. ร่วมปฏิบัติงานตามแผนป้องกันรักษา	24	48	11	22	15	30
4. ร่วมติดตามผลงานที่ปฏิบัติและประเมิน (เดินสำรวจป่า)	20	40	19	38	11	22
5. ร่วมได้รับประโยชน์	23	46	15	30	12	24

ชาวบ้านได้เรียนรู้การต่อสู้เพื่อที่จะรักษาที่ดินทำกินและการจัดการทรัพยากรด้วยการนำประเพณีวัฒนธรรม การบวชต้นไม้ การรักษาต้นไม้ด้วยความเคารพ การพยายามที่จะอยู่อาศัยพึ่งพาป่า ในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ การนำศาสนามาร่วมแบ่งเขตอภัยทาน เขตอนุรักษ์ การเข้าตรวจสภาพป่า คอยสอดส่องดูแลไม่ให้นักล่าหรือนายทุนเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า เพราะนั่นคือ ผลประโยชน์ทางตรงและอ้อมของชาวบ้านได้รับจากป่าดงใหญ่ ดังนั้นทราบเท่าที่ชาวบ้านมีจิตสำนึกและมีผลประโยชน์จากการอยู่พึ่งพาธรรมชาติชาวบ้านก็จะคงดำเนินอนุรักษ์ต่อไป

4.6 องค์การภายนอกกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่¹⁷⁴

การเคลื่อนไหวเพื่อการเรียกร้องสิทธิในที่ดินและการอนุรักษ์ป่าสมบรูณ์ดงใหญ่ การเคลื่อนไหวนอกจากองค์กรชาวบ้านที่เข้ามาจัดการกับปัญหาพื้นที่โดยตรงแล้ว ความสำคัญขององค์การภายนอกที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ทั้งการให้ข้อมูลข่าวสารตลอดจนการเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในช่วง 5 ปี ของการอนุรักษ์ประกอบด้วย องค์กรส่งเสริมองค์การพัฒนาเอกชน สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน เป็นการประสานกับคนชั้นกลางในการต่อสู้เพื่อความถูกต้องในพื้นที่ ซึ่งเป็นการเสริมเพื่อให้ชาวบ้านและองค์กรในพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งและมีศักยภาพในการเคลื่อนไหวและการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่

4.6.1 รัฐบาลและเจ้าหน้าที่กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่

นอกจากโครงการที่รัฐบาลกำหนดเข้ามาในพื้นที่ตำบลโคกมะม่วง ชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงอยากให้ภาครัฐมีส่วนร่วมในแง่นโยบายที่คำนึงถึงกลุ่มอนุรักษ์อย่างจริงจัง¹⁷⁵ สนับสนุนส่งเสริมทุกด้านที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ของการอนุรักษ์ป่า¹⁷⁶ ทบทวนนโยบายที่นำสู่ภาคปฏิบัติและปรับปรุงด้วยการลงมาดูในภาคปฏิบัติและออกนโยบายให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่ของชาวบ้าน¹⁷⁷ สนับสนุนชาวบ้านในการอนุรักษ์อย่างจริงจัง

ในการปฏิบัติงานของภาครัฐร่วมกับชาวบ้านถ้าภาครัฐให้อำนาจแก่กลุ่มอนุรักษ์ ผู้ศึกษาพบว่าชาวบ้านจะสามารถอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ได้ด้วยเงื่อนไขที่ภาครัฐต้องช่วยเหลือชาวบ้านในด้านงบประมาณและร่วมปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐในการอนุรักษ์และกำจัดพวกที่มีอิทธิพล ให้อำนาจในการ

¹⁷⁴ องค์การภายนอกในการศึกษานี้ หมายถึง หน่วยงานหรือองค์กรที่ไม่ใช่ชาวบ้านในพื้นที่ที่เข้ามามีบทบาทในการเคลื่อนไหวของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วง

¹⁷⁵ สัมภาษณ์ นายประเสริฐ แก้วมีสี. ครูโรงเรียนบ้านปลื้มพัฒนา ตำบลโคกมะม่วง 26 สิงหาคม 2537.

¹⁷⁶ สัมภาษณ์ นายสุพิศ คีตรอบ. หัวหน้ากลุ่มเยาวชนตำบลโคกมะม่วง, 24 สิงหาคม 2537.

¹⁷⁷ นายสว่าง ทองเรือง. ชาวบ้านน้ำผุด, 25 สิงหาคม 2537.

ตัดสินใจแก่ชาวบ้าน จะเห็นว่าชาวบ้านไม่ได้มองเจ้าหน้าที่รัฐแบบแตกแยกแต่เป็นการมองแบบการ
ร่วมทำงานอนุรักษ์เพื่อรักษาป่าดงใหญ่ แต่เจ้าหน้าที่รัฐมักจะยึดหลักกฎหมาย

สำหรับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ผู้ศึกษาพบว่า ชาวบ้านต้องการให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้าร่วมกลุ่ม
อนุรักษ์ทำงานประสานกับชาวบ้านในการปฏิบัติร่วมกับชาวบ้าน¹⁷⁸

สำหรับเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ศึกษาพบว่า ชาวบ้านอยากให้ออกตรวจตราพื้นที่สม่ำเสมอ¹⁷⁹
ให้ความร่วมมือแก่ในการปราบปรามการตัดไม้ทำลายป่า¹⁸⁰ อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่ตำรวจส่วนกลาง
มีบทบาทในการเข้ามาจับกุมผู้ลักลอบตัดไม้ทำลายป่าร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์ เช่น กรณีพล.ต.ท. ประทีน
สันติประภพ ผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจเข้ามาร่วมจับผู้ตัดไม้ทำลายป่าในพื้นที่¹⁸¹

สำหรับเจ้าหน้าที่ทหาร ในพื้นที่เพื่อความมั่นคงทหารนับว่ามีความสำคัญต่อการให้ความ
คุ้มครองแก่กลุ่มอนุรักษ์¹⁸² และทหารต้องให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ โดยทรัพยากรบุคคล
ของกองทัพน่าจะปรับมาทำงานอนุรักษ์ โดยประสานงานกับเจ้าหน้าที่ปกครองในการอนุรักษ์และ
พัฒนาอาชีพ ส่งเสริมการทำการเกษตรผสมผสาน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองควรมีส่วนร่วมใน
การอนุรักษ์โดยเป็นผู้ให้ความรู้เรื่องกฎระเบียบในเรื่องการอนุรักษ์แก่ชาวบ้าน¹⁸³ กรณี

แม้ว่าเจ้าหน้าที่ในระดับพื้นที่จะมีต้องปฏิบัติตามคำสั่งของนโยบายจากส่วนกลาง เจ้าหน้าที่
หน้าที่รัฐน่าจะได้ทำหน้าที่ในการร่วมวางแผนการพัฒนาต่าง ๆ โดยเน้นชาวบ้านเป็นสำคัญ

¹⁷⁸ สัมภาษณ์ นายประเสริฐ แก้วมีสี, 26 สิงหาคม 2538.

¹⁷⁹ สัมภาษณ์ นายประเสริฐ แก้วมีสี, 26 สิงหาคม 2538.

¹⁸⁰ นายสุพิศ คีครอบ. 24 สิงหาคม 2537.

¹⁸¹ หลวงพ่อประจักษ์ คุณตฤจิตโต. 3 ตุลาคม 2534.

¹⁸² สัมภาษณ์ นายประเสริฐ แก้วมีสี, 26 สิงหาคม 2538.

¹⁸³ สัมภาษณ์ นายประเสริฐ แก้วมีสี, 26 สิงหาคม 2538.

4.6.1 องค์การพัฒนาเอกชนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่

องค์การพัฒนาเอกชนนับเป็นองค์กรที่เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในอนุรักษ์ การปรึกษาการเคลื่อนไหวต่อสู้ ให้ความรู้ในการแก้ปัญหาที่ดินทำกิน โดยเฉพาะองค์พัฒนาในพื้นที่คือหน่วยงานสมาคมส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพจังหวัดบุรีรัมย์(สสส.) เข้ามาให้คำปรึกษาด้านกฎหมายที่ดิน¹⁸⁴ การครอบครองที่ดินและการแก้ไขปัญหา โดยเจ้าหน้าที่องค์กรจะมีส่วนร่วมในการให้ความรู้ในด้านกฎหมาย การช่วยเหลือชาวบ้านที่ถูกจับกรณิบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติและการเผาทำลายทรัพย์สินต้นกล้าและโรงเพาะชำของโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 ในวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2532 และโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 2 ในวันที่ 9-10 มิถุนายน พ.ศ. 2532 และชาวบ้านที่ถูกจับในการบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ

ผู้ศึกษาพบว่า ชาวบ้านเรียนรู้การต่อสู้และการเคลื่อนไหวจากองค์การพัฒนาเอกชน ในช่วงแรก องค์กรมีการแก้ไขปัญหาการเข้ามาของต้นยูคาลิปตัสโดยมีสมาคมสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และโครงการป่าชุมชนจังหวัดสุรินทร์ เป็นที่ปรึกษาและประสานงานให้ผู้นำได้พูดคุยและจัดตั้งเป็นคณะกรรมการชาวบ้านอนุรักษ์ป่า 7 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือเมื่อปี พ.ศ. 2530 ประกอบด้วยชุมชนในจังหวัดยโสธร อุบลราชธานี สุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ กาฬสินธุ์และเลย มีพื้นที่ป่าไม้ 10 แห่งและป่าดงใหญ่ อำเภอบะคำ¹⁸⁵ จังหวัดบุรีรัมย์เป็นหนึ่งในกลุ่มชาวบ้านอนุรักษ์ ป่านอกจากการประสานกับชาวบ้านแล้ว ในพื้นที่ที่มีการปรับวัฒนธรรมชาวบ้านเข้ากับการอนุรักษ์ในกรณีของการบวชต้นไม้"...องค์กร(NGO)บอกว่าถ้าจะอนุรักษ์สมควรจะหาอย่างที่ว่าชาวบ้านที่เข้าทำสำเร็จเข้าเป็นตัวอย่างการบวชต้นไม้จากจังหวัดเชียงใหม่จังหวัดน่านคุณมังกร เต็งประวัติเข้ามาแนะนำอะไรดี ๆ ก็ปรึกษา¹⁸⁶ ชาวบ้านอยากให้เจ้าหน้าที่องค์กรเข้ามามีส่วนในการอนุรักษ์ด้วย

¹⁸⁴ สัมภาษณ์ นายชาญ โสมาบุตร, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

¹⁸⁵ ดูเพิ่มเติมเสน่ห์ จามริกและยศ สันตสมบัติ(บรรณาธิการ) ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา เล่มม 3 ป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา 2536.

¹⁸⁶ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

ผู้ศึกษาพบว่า ชาวบ้านอยากให้องค์กรพัฒนาเอกชนนำโครงการเข้ามาสู่พื้นที่เป็นระยะ เพื่อให้กำลังใจชาวบ้านในการอนุรักษ์เป็นการช่วยสอดส่องการทำงานของภาครัฐ¹⁸⁷ องค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามามีบทบาทเข้าร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ในระยะยาว โดยการให้ความรู้แก่เยาวชน เช่น โครงการเยาวชนพิทักษ์ป่าดงใหญ่¹⁸⁸ โดยการรวมกลุ่มเยาวชนในตำบลโคกมะม่วงในการฝึกอบรม ให้ความรู้การอนุรักษ์ และการเปลี่ยนความคิดเห็นให้ ตลอดจน การสัมผัสป่าด้วยการเดินสำรวจสภาพป่าเพื่อให้เกิดโลกทัศน์ในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่แก่เยาวชนในพื้นที่ เพื่อเกิดการอนุรักษ์ในระยะยาว

4.6.3. องค์กรพระสงฆ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่

การนำสถาบันศาสนาซึ่งเป็นวิถีชาวบ้านในสังคมกลับมาใช้ ขณะเดียวกันก็ประสานกับนักวิชาการในสถาบันการศึกษา นักศึกษา และองค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อประสานการต่อสู้ ขณะเดียวกันเนื่องจากหลวงพ่อประจักษ์ กุตุตจิตโตเป็นสมาชิกของกลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนา ดังนั้น เมื่อเข้าร่วมอนุรักษ์จึงมีการเคลื่อนไหวในสวนกลางโดยมีพระสงฆ์เข้ามาให้กำลังใจโดยกลุ่มเสขิยธรรม¹⁸⁹

การประสานองค์กรทางศาสนานอกจากองค์กรสงฆ์ทั้งกลุ่มสงฆ์ในพื้นที่ คณะสงฆ์ในตำบล และพื้นที่ที่ได้รับนิมนต์มาเพื่อร่วมในพิธีการบวชต้นไม้ และคณะสงฆ์ที่เข้าร่วมการดำเนินการเคลื่อนไหวกรณีที่หลวงพ่อประจักษ์ถูกจับกลุ่มสงฆ์ได้ เข้ามามีบทบาทในการเคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดการเปลี่ยน

¹⁸⁷ สัมภาษณ์ นายชาญ โสมาบุตร, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

¹⁸⁸ งานอบรมจัดขึ้นที่โรงเรียนบ้านปลื้มพัฒนา ต.โคกมะม่วง วันที่ 27-28 สิงหาคม 2537. โดยการร่วมมือของศูนย์เยาวชนตำบลโคกมะม่วงและสมัชชาเกษตรกรรายย่อยภาคอีสานเขต 6 สมาพันธ์เยาวชนอีสานกลุ่มเยาวชนศึกษาเพื่อพัฒนาสังคม สมาพันธ์สิ่งแวดล้อมโคราช ชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สถาบันราชภัฏนครราชสีมา

¹⁸⁹ กลุ่มเสขิยธรรม โดยหลักพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของคนทางสังคม พระสงฆ์เป็นผู้คอยกลมเกลียวจิตใจของประชาชนผู้ด้อยโอกาสในสังคม กลุ่มสงฆ์เสขิยธรรมเป็นกลุ่มสงฆ์นักพัฒนาชนบทที่รวมตัวกันและประสานงานกันเพื่อการดำเนินการพัฒนาชนบท โดยเน้นด้านการพัฒนาเศรษฐกิจของชาวบ้านและจิตใจ ซึ่งมีกิจกรรมการพัฒนาในชนบทของวัดพร้อมทั้งรักษาป่าทั่วประเทศ มีองค์กรทั้ง 4 ภาค

แปลงในลักษณะที่สอดคล้องกับความเป็นจริงทั้งทางโลกและทางธรรม พระพงษ์ศักดิ์ เศรษฐ์มโฆ
และพระสงฆ์กลุ่มเสขิยธรรม เข้ามาร่วมให้กำลังใจ และร่วมปฏิบัติธรรมกับหลวงพ่อบ้างที่ป่าดงใหญ่

สำนักสงฆ์มีส่วนในการอนุรักษ์เมื่อคณะสงฆ์จากภายนอกและลูกศิษย์หลวงพ่อบ้างก็กลับ
มาให้กำลังใจชาวบ้านและพระสงฆ์ที่ร่วมอนุรักษ์มักจะมีชาวบ้านมาร่วมฟังการเทศนาธรรม ความ
สำคัญของธรรมชาติและร่วมทำบุญบริจาคทรัพย์ เพื่อเป็นปัจจัยหนุนในการอนุโมทนาในการอนุรักษ์ป่า
ดงใหญ่

เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ปะคำได้ร่วมกันลงพื้นที่เพื่อดูเหตุการณ์และการเคลื่อนไหวซึ่งแจ้งกรณี
หลวงพ่อบ้างก็ คุดตจิดูโตถูกจับในวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2534 และเสนอแนวทางการ
อนุรักษ์ต่อนายกรัฐมนตรี ซึ่งให้เห็นความจำเป็นที่พระสงฆ์ต้องปฏิบัติธรรมและธรรมคือธรรมชาติ
เมื่อชาวบ้านเดือนร้อนมีปัญหาสิ่งแวดล้อมพระสงฆ์ต้องเข้ามาช่วยมนุษย์จะวางเฉยไม่ได้ ทางกลุ่ม
สงฆ์ได้เสนอ¹⁹⁰ ทางออกในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่

1. ควรตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่างพระสงฆ์อนุรักษ์ป่า ทางราชการและชาวบ้าน
พิจารณาข้อเท็จจริงโดยการนำหลักคิดทั้งทางโลกและทางธรรมมาพิจารณาตัดสิน
2. ควรสอบสวนกรณีการข่มขู่และให้ทางราชการทำหน้าที่บำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชน
3. คณะรัฐมนตรีในฐานะผู้นำทางโลกควรพิจารณานโยบายป่าไม้อย่างรอบคอบ

พระสงฆ์กลุ่มพิราบเหลือง เข้ามามีส่วนในการอนุรักษ์ในลักษณะการนำคิดโครงสร้างพื้น
ฐานทางสังคมไทยและแบบแผนวิถีชีวิตของคณะสงฆ์เข้ามาพิจารณาร่วมกับการอนุรักษ์ป่า เพื่อลด
ความขัดแย้ง การนำหลักความชอบธรรมทางกฎหมายกับจารีตประเพณีเป็นพื้นฐานทางสังคมที่
หลวงพ่อบ้างและชาวบ้านที่ถูกจับและทางรัฐใช้กฎหมายเป็นเครื่องตัดสินนั้น กลุ่มพิราบเหลือง
มองว่าการที่รัฐใช้อำนาจบังคับให้คณะสงฆ์และชาวบ้านนอกจากพื้นที่ป่าสงวนเป็นความขัดแย้ง
ในความไม่ชอบธรรมทางกฎหมายกับวิถีชีวิตของสงฆ์และชาวบ้าน ความไม่สอดคล้องทางกฎหมาย
และศีลธรรม ทางกลุ่มเสนอให้ทบทวนกฎหมายให้สอดคล้องประสานกลมกลืนกันในสังคม และได้
ร่วมในการศึกษาและการสัมมนาทางวิชาการ¹⁹¹

¹⁹⁰ เสถียร ใสลำพะาะ. "ตามสถานการณ์" เสขิยธรรม. (อัครสำเนา).

¹⁹¹ ข้อเสนอขอพระสงฆ์กลุ่มพิราบเหลืองในการเสนอทางออกของปัญหาป่าดงใหญ่

จากการที่พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทในการร่วมเคลื่อนไหวกับชาวบ้านตำบลโคกมะม่วง ผู้ศึกษาพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ร้อยละ 86 เห็นด้วยที่พระสงฆ์ต้องมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ ชาวบ้านที่ไม่เห็นด้วยร้อยละ 8 ไม่ตอบร้อยละ 6 เหตุผลที่ชาวบ้านเห็นด้วยในการที่ให้พระสงฆ์ร่วมอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ประการแรก ชาวบ้านเห็นว่าพระสงฆ์ต้องอยู่ร่วมป่าและมีจิตสำนึกต่อต่อธรรมชาติและประการสำคัญคือพระสงฆ์เป็นผู้ที่ชาวบ้านเคารพนับถือและเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความศรัทธามากกว่าคนอื่น เป็นผู้ที่อบรมจริยธรรมปลูกฝังจิตสำนึกในการรักษาป่าไม้¹⁹² ทำให้ชาวบ้านเข้าร่วมในการอนุรักษ์

4.6.4. นักวิชาการและสถาบันการศึกษา

การทำงานอนุรักษ์ของชาวบ้านมีการประสานงานกับกลุ่มนอกพื้นที่กับกลุ่มนักศึกษาจากคณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 16 สถาบัน (คอทส.) จัดกลุ่มเพื่อการมีส่วนร่วมใน พ.ศ. 2532 สร้างเรือนเพาะชำและแปลงกล้าสมุนไพรมักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมประมาณ 30 คน มีเจ้าหน้าที่ทหารมาให้ความสะดวกในการเดินทางและนำเฮลิคอปเตอร์บินขึ้นสำรวจสภาพป่าและตอนกลางคืนได้จัดทหารมาควบคุมดูแลการทำงานของกลุ่มนักศึกษาอย่างใกล้ชิด การอนุรักษ์ยังคงต้องการความช่วยเหลือและกำลังใจเมื่อหลวงพ่อบรรจักษ์ทราบถึงการมีเข้ามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ของนักศึกษาที่มีจิตใจในการอนุรักษ์ป่าไม้อย่างที่ทำอยู่นี้ทำให้เกิดความวิตกกังวลรู้สึกอึดอัดใจจนน้ำตาไหลเพราะยังมีคนอื่นที่คิดและทำเหมือนกันกับเราซึ่งมีความรักในป่าเขาและรักบ้านรักเมืองนี้¹⁹³

ในช่วงที่ผู้เขียนได้เข้าศึกษาเก็บข้อมูลในเดือนสิงหาคมชาวบ้านมีกำหนดการปลูกต้นไม้ร่วมกับนักศึกษาวิทยาลัยครูบุรีรัมย์ และองค์กรพัฒนาเอกชน (อาสาสมัครสนธิ) เข้าร่วม ในวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2537 ชาวบ้านและกลุ่มอนุรักษ์จะร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ป่าและเดินป่า ขณะเดียวกันสำนักสงฆ์คงคสถานนอกจากจะเป็นที่พักในการเดินป่า พระสงฆ์จะมีส่วนร่วมในการให้ความรู้ธรรมะกับเยาวชน

¹⁹² สัมภาษณ์ นายประเสริฐ แก้วมีสี, 26 สิงหาคม 2538.

¹⁹³ สัมภาษณ์ หลวงพ่อบรรจักษ์ กุศลจิตโต, 11 มิถุนายน 2537.

ในระหว่างการออกค่ายอาสาของนักศึกษา ได้มีทหารระดับรองแม่ทัพภาคที่ 2 ได้มาเยี่ยมนักศึกษาและได้มอบเงินช่วยเหลือโครงการอนุรักษ์ป่าและตกลงร่วมกันกับหลวงพ่อดุรงค์และชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ฯ ยินดีที่จะร่วมรักษาป่า โดยมีต้องแสดงอาณาเขตอภัยทาน

นอกจากกลุ่มคอสมแล้วกลุ่มนักศึกษาในพื้นที่ที่เข้ามามีบทบาทมีส่วนร่วมในการให้กำลังใจและเรียนรู้การทำงานจากชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่มาเป็นเวลา 5 ปีจึงรู้ว่าเป็นการทำงานที่ชัดเจน

นอกจากที่นักศึกษาในสถาบันในพื้นที่และส่วนกลางจะมีส่วนร่วมในการให้กำลังใจและร่วมอนุรักษ์ป่าดงใหญ่แล้ว นักวิชาการในสถาบันยังได้มีส่วนร่วมผลักดันแนวทางการจัดการของปัญหาในพื้นที่ด้วยหลักวิชาการ การพยายามนำหลวงพ่อดุรงค์และนายคำ บุตรศรี เผยแพร่ข้อมูลต่อสาธารณะชน เช่น รายการเกษตรสนทนา¹⁹⁴ รายการเกษตรสนทนาได้เชิญหลวงพ่อดุรงค์ สำนักสงฆ์วัดคงคสถานธรรมจิต(น้ำผุด) นายคำ บุตรศรี ผู้นำชาวบ้าน นายนิคม วิรุณานนท์ อดีตผู้พิพากษาศาลฎีกา อธิบดีกรมป่าไม้ ผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ พล.ต. ประเสริฐ ทับเจริญ นายทหารประจำกองกำลังสุรนารี พล.ต.ต. ประจิดต์ แสงสุบิน รองผู้บังคับกองตำรวจภูธรสองมาสนาทนาเรื่อง การอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ แนวทางและวิธีการ แต่เจ้าหน้าที่ราชการไม่เข้าร่วม

4.6.5 สื่อมวลชนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่

ผู้ศึกษาพบว่า ชาวบ้านต้องการให้สื่อมวลชนเข้ามามีบทบาทในการเสนอข้อเท็จจริง โดยเข้ามาบ่อย ๆ¹⁹⁵ การประชาสัมพันธ์เรื่องการอนุรักษ์ป่าให้ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ป่าและความเป็นจริงในพื้นที่¹⁹⁶ โดยเผยแพร่ข่าวสารความเป็นจริง¹⁹⁷ ในการลงพื้นที่บ่อย ๆ แล้วยังต้องหาข่าวจากหลาย ๆ ด้าน¹⁹⁸ ขณะเดียวกันชาวบ้านเห็นว่าสื่อมวลชนควรจะให้ข้อ

¹⁹⁴ มติชนรายวัน. 4 พฤษภาคม 2534, หน้า 1 และ หน้า 21.

¹⁹⁵ สัมภาษณ์ นายศักดิ์ วันผีกแว่น, 26 สิงหาคม 2538.

¹⁹⁶ สัมภาษณ์ นายบุญจันทร์ ศรีจันทร์ กำนันตำบลโคกมะม่วง, 24 สิงหาคม 2538.

¹⁹⁷ สัมภาษณ์ นายสุพิศ คีตรอบ(ประธานกลุ่มเยาวชนตำบลโคกมะม่วง), 24 สิงหาคม 2537.

¹⁹⁸ สัมภาษณ์ นายณรงค์ องอาจ,

มูลข่าวสารด้านดีและถูกต้องตามความเป็นจริงในความเป็นไปของป่าดงใหญ่ อย่างบิดเบือนข่าวสาร เพราะคนในพื้นที่ทราบความเป็นจริงของเหตุการณ์ ทำให้ชาวบ้านไม่เชื่อข่าวสาขณนี้¹⁹⁹ ชาวบ้านเห็นความสำคัญของสื่อมวลชนที่เข้าทำงานประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ข้อมูลในพื้นที่ แต่ขณะเดียวกันชาวบ้านก็ทำหน้าที่รับข่าวสาร จึงต้องการให้สื่อมวลชนเป็นผู้ประชาสัมพันธ์แต่ต้องนำเสนอข้อเท็จจริง

4.6.6 นายทุนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่

ถ้าจะพิจารณาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าของนายทุนผู้ศึกษาให้มีความสำคัญ นายทุน 2 กลุ่มที่มาเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์โดยตรงของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงคือ กลุ่มแรกคือนายทุนที่มีผลประโยชน์จากการค้าพืชเศรษฐกิจโดยเฉพาะมันสำปะหลัง และ นายทุนพ่อค้าไม้ นายทุนทั้ง 2 กลุ่มมีส่วนร่วมในการทำลายป่าดงใหญ่ทั้งทางตรงและทางอ้อม กล่าวคือนายทุนกลุ่มที่มีผลประโยชน์จากการปลูกพืชเศรษฐกิจในภาวะปกติจะไม่มีส่วนในการผลักดันให้ชาวบ้านบุกรุกป่าโดยตรงแต่จะมีส่วนโดยทางอ้อมเมื่อชาวบ้านต้องการรายได้มากขึ้นก็บุกรุกป่าเพื่อนำพื้นที่มาปลูกพืชมากขึ้นทำให้ป่าลดลง เมื่อโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 ในพื้นที่ด้วยวัตถุประสงค์ปลูกป่าเศรษฐกิจโดยให้เอกชนเช่าพื้นที่ ซึ่งปกติชาวบ้านส่วนใหญ่ปลูกพืชเศรษฐกิจมันสำปะหลัง ดังนั้นการเข้ามาของโครงการจะกระทบต่อนายทุนพ่อค้ามันสำปะหลังรายย่อยในหมู่บ้านและรายใหญ่ ดังนั้นกรณีที่ชาวบ้านเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการป่าดงใหญ่ 4 ชาวบ้านที่เป็นนายทุนย่อยในหมู่บ้านจะนำรถอีแต่น รถบรรทุกเข้ามาร่วมการเคลื่อนไหว²⁰⁰ เพราะต้องพึ่งพาชาวบ้านจากการปลูกมันสำปะหลังขาย สำหรับนายทุนค้าไม้นอกจากจะไม่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มีแต่จะทำลายกระบวนการอนุรักษ์เนื่องจากไปขัดขวางการตัดไม้ของนายทุน โดยกลุ่มอนุรักษ์ประสานการทำงานกับเจ้าหน้าที่จากกรุงเทพฯ คือ พล.ต.ท. ประทีน สันติประภพ(ยศขณะนั้น) เข้าไปจับไม้ในพื้นที่ถึง 2 ครั้ง เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2532 และ 24 มิถุนายน 2533 ครั้งหนึ่งจับได้ไม้ 60-70 คันรถ ครั้งหลังจับได้คน 1 คน กับรถเข็นอีก 3 คัน²⁰¹ การทำงานร่วมของเจ้าหน้าที่ตำรวจ และชาวบ้านตลอดจนนักศึกษานับเป็นการช่วยระงับการตัดไม้ได้ดี จะเห็นได้จากป่าที่ชาวบ้านรักษาจะยังเหลือป่าที่สมบูรณ์และไม้ใหญ่

¹⁹⁹ สัมภาษณ์ นายประเสริฐ แก้วมีสี, 26 สิงหาคม 2538.

²⁰⁰ สัมภาษณ์ นายชาญ โสมาบุตร, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

²⁰¹ สัมภาษณ์ สัปคหาวีจารย์. ฉบับที่ 23 (18-24) พ.ย. 2533.

จากการวิจัยภาคสนามผู้ศึกษาพบว่า ชาวบ้านเห็นว่าสาเหตุที่ป่าดงใหญ่ลดมาจากนายทุนสนับสนุนชาวบ้านในการจ้างตัดไม้ทำลายป่า กระบวนการอนุรักษ์ของชาวบ้านได้ช่วยให้การตัดไม้ขายนายทุนเกิดอุปสรรคมากขึ้น การทำลายป่าก็ลดลง และ กระบวนการชาวบ้านทำให้ผู้บริหารให้ความสำคัญปัญหาในพื้นที่มากขึ้นจะเห็นได้จาก สส. จังหวัดบุรีรัมย์ เข้ามาพบนายกเพื่อยืนยันว่าการตัดไม้ทำลายป่าดงใหญ่ได้มีนายทุนจากจังหวัดนครราชสีมาให้การสนับสนุน ทำให้นายกรัฐมนตรีสั่งให้ดำเนินการอย่างเด็ดขาด²⁰²

4.6.7 นักการเมืองกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่

นักการเมืองนับเป็นตัวแปรสำคัญในการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน ซึ่งในการเคลื่อนไหวในระดับประเทศในด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ นักการเมืองท้องถิ่นสามารถได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้านเนื่องจากเข้าถึงชาวบ้านและช่วยชาวบ้านในเรื่อง การรักษาที่ดินทำกินตลอดจนช่วยดำเนินการกรณีชาวบ้านถูกจับดำเนินคดี²⁰³ ในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่นักการเมืองนับว่าจะมีส่วนในการผลักดันในการแก้ไขปัญหาของภาครัฐ นักการเมืองมีอำนาจที่จะบันดลให้ป่าดงใหญ่จะคงอยู่หรือหมดไป ควรจะเสนอเพื่อออกกฎหมายให้ป่าดงใหญ่เป็นเขตอนุรักษ์โดยมีประชาชนเป็นหลักในการอนุรักษ์²⁰⁴ เอาใจใส่ปัญหาที่เกิดขึ้น ในท้องที่ มีส่วนร่วมหาทางอนุรักษ์ในพื้นที่ และสนับสนุนด้านงบประมาณ²⁰⁵

การอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงได้รับแรงผลักดันจากโครงการของรัฐจะต้องพัฒนาสู่การนำวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่ในการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐ และเนื่องจากการเคลื่อนไหวทั้งในระดับพื้นที่และระดับจังหวัด ทำให้องค์กรภายนอกเข้ามามีบทบาทในการเข้าร่วมอนุรักษ์ตามกระแสการอนุรักษ์ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ชาวบ้านและทรัพยากรป่าสรรพสัตว์ในป่าดงใหญ่ต่อไปอย่างยั่งยืน

²⁰² มติชน. 23 ตุลาคม 2532.

²⁰³ สัมภาษณ์ นายคำ บุตรศรี, 10 กุมภาพันธ์ 2538.

²⁰⁴ สัมภาษณ์ นายประเสริฐ แก้วมีสี, 26 สิงหาคม 2538.

²⁰⁵ สัมภาษณ์ นายสุพิศ ศึกษารอบ, 24 สิงหาคม 2537.